

TAMPEREEN YLIOPISTO

**KOULUKIUSAAMINEN OSANA KOULUTURVATTOMUUTTA
OPPILAIKEN JA HUOLTAJIEN KOKEMUKSIA KOULUTURVALLISUUDESTA
KOULUKIUSAAMISEEN LIITTYEN**

Kasvatustieteiden yksikkö

Luokanopettajan koulutus, Tampere

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

PERTTU PYYLAMPI

Kevät 2013

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia oppilaiden ja huoltajien näkökulmia koulujen turvallisuudesta ja turvattomuudesta koulukiusaamiseen liittyen. Oppilaiden näkökulmia kartoitettiin erilaisten koet-
tujen kiusaamismuotojen kautta ja huoltajien näkökulmia lähestyttiin koulun turvallisuudessa koet-
tujen puutteiden kautta.

Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen, ja aineisto on analysoitu teorialähtöisesti sisällönanalyy-
sillä. Oppilaiden osalta tutkimuksen aineisto on kerätty eräässä tamperelaisessa koulussa lukuvuon-
na 2009–2010 teetetyn turvallisuuskyselyn ohessa. Oppilaat saivat kirjoittaa turvallisesta koulusta
narratiivien muodossa. Huoltajien vastaukset on kerätty Tampereen kaupungin tietotuotannon ja
laadunarvioinnin yksikön toimesta. Kyselyn teemat ja niiden sisällöt perustuvat vuonna 2009 van-
hempainyhdistyksille suunnattuun kyselyyn "Mistä tekijöistä koulun turvallisuus muodostuu?".
Kyselystä valitsin huoltajien avoimet vastaukset, jotka liittyvät koulukiusaamiseen.

Tutkimuksen tulosten tarkoituksena ei ollut löytää yhtä päätulosta, vaan pyrkiä kuvaamaan oppilai-
den ja huoltajien määrittelemiä kehittämiskohteita koulun toiminnassa. Tutkimuksen merkittävin
kehittämiskohde löytyi välitunneista ja niiden valvonnasta. Huoltajat kokivat välituntivalvonnan
erittäin tärkeäksi, mutta samalla myös riittämättömäksi johtuen valvojien vähäisestä määrästä. Ver-
tailin huoltajien kokemuksia myös opettajien kokemuksiin. Opettajat kokivat myös välituntivalvon-
nan erittäin tärkeäksi, mutta samalla hyvin hoidetuksi. Oppilaat kokivat välituntien valvonnassa
olevan parannettavaa, koska suuri osa kiusaamisesta tapahtuu juuri välitunneilla.

Välituntivalvonnan lisäksi oppilaat toivoivat enemmän yhteisöllisyyttä, yksilön oman rauhan kun-
nioittamista sekä luotettavien aikuisten läsnäoloa. Huoltajat kokivat välituntivalvonnan lisäksi, että
kouluilta puuttuvat yhtenäiset toimintatavat koulukiusaamisen hoidossa. Vanhempien kokemusten
perusteella osa opettajista vältteli koulukiusaamistapauksiin puuttumista tai vähätteli kiusaamis-
taphtumaa. Lisäksi koulun ja kodin välistä yhteydenpitoa toivottiin parannettavan etenkin kiusaamis-
tapausten selvittämisessä. Vanhemmat ilmaisivat myös huolensa oppilashuollon vähäisistä resurs-
seista. Terveystieteiden opettajat ovat paikalla vain muutamana päivänä viikossa, ja esimerkiksi koulupsy-
kologille on viikkojen tai kuukausien jonot.

Avainsanat: koulukiusaaminen, koulun turvallisuus, turvallisuus, turvattomuus

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 TURVALLISUUS	8
2.1 Turvallisuuden ja turvattomuuden määritelmä	8
2.2 Lapsen turvallisuus	11
2.2.1 Turvallisuuden tunteen muodostuminen	11
2.2.2 Turvattomuuden käsitteet	12
2.2.3 Turvattomuutta aiheuttavat tekijät	12
2.2.4 Turvallisuutta tukevat tekijät	15
2.3 Koulun turvallisuus	15
2.3.1 Turvallisuutta määrittelevä lainsäädäntö	16
2.3.2 Turvallinen oppimisympäristö	17
2.3.3 Oppilashuolto turvallisen oppimisympäristön tukena	18
2.3.4 Kouluampumiset turvallisuushkana	18
3 KOULUKIUSAAMINEN	20
3.1 Mitä on koulukiusaaminen	20
3.2 Miten kiusaaminen saa alkunsa	21
3.3 Ketkä osallistuvat kiusaamiseen	22
3.3.1 Koulukiusaajat	22
3.3.2 Koulukiusatut	23
3.3.3 Muut roolit	24
3.4 Vertaissuhteet	25
3.5 Millaista kiusaaminen on	26
3.6 Mitä koulukiusaaminen aiheuttaa	28
3.6.1 Miksi koulukiusaaminen on niin vakavaa?	28
3.6.2 Kiusaamistapahtuman aikaiset vaikutukset	29
3.6.3 Pitkäaikaisvaikutukset	30
3.6.4 Vaikutuksilta suojaavat tekijät	30
3.7 Koulukiusaamiseen puuttuminen	31
3.7.1 Puuttumisen keinoja	31
3.7.2 KiVa Koulu	32
4 KOULUKIUSAAMISEN JÄLKIHOITO	33
4.1 Toipuminen	33
4.2 Kriisi-interventio	35

4.3 Ennaltaehkäiseminen toipumisen tukena	38
4.3.1 Ennaltaehkäisevien menetelmien vaikutukset	38
4.3.2 Turvataitokasvatus	39
4.3.3 Lions Quest	40
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	42
5.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset	42
5.2 Tutkimusmenetelmät	42
5.3 Aineiston keruu	44
5.4 Aineiston analyysi	45
6 TULOKSET	47
6.1 Fyysinen turvallisuus	47
6.2 Psykkinen turvallisuus	50
6.3 Sosiaalinen turvallisuus	54
6.4 Pedagoginen turvallisuus	57
6.5 Yhden oppilaan tarina	61
6.6 Vanhempien kokemukset koulun turvallisuudesta	63
6.6.1 Koulukiusaamisen havaitseminen	64
6.6.2 Koulukiusaamiseen puuttuminen	68
6.6.3 Tukitoimenpiteet	72
7 POHDINTA	74
7.1 Tulosten yhteenveto ja pohdinta	74
7.2 Tutkimuksen luotettavuus	77
7.3 Jatkotutkimusehdotuksia	79
LÄHTEET	81

1 JOHDANTO

Kirjoittaessani pro gradu -tutkielmaani tapahtui jälleen yksi ampumavälikohtaus, jossa 18-vuotias mies avasi tulen Hyvinkäällä kohti väkijoukkoa. Tämän jälkeen ampujan motiiveja pohdittaessa uutisoinnissa nousi keskiöön nuorten syrjäytyminen erilaisista yhteisöistä ja lopulta myös yhteiskunnasta. Motiivikseen ampuja ilmoitti häpeän tunteen ja kasvojen menettämisen hävityssä painiottelussa. Koska hän ei osannut käsitellä näitä tunteita, hän päätti tarttua aseeseen. Ihmisen ja kulttuurin kehityksessä selviytymisessä ja turvallisuudessa on tapahtunut muutos konkreettisesta hengissä selviytymisestä ja primitiivisten tarpeiden tyydyttämisestä kohti yhteiskunnan jäsenenä selviytymistä ja eheän minäkuvan turvaamista. Koulun muodostama yhteisö ja myöhemmin lukemattomat muut yhteisöt ovat suuressa osassa elämäämme. Koulu on yleensä lapsen ensimmäisiä yhteisöjä, jossa hän aloittaa koulunkäynnin ohella myös oman minäkuvansa rakentamisen. Samalla myös oppilaan itsetunto on yleensä herkkä erilaisille vaikutteille. Sosiaaliset taidot saattavat olla tässä kehitysvaiheessa vielä heikot, mikä saattaa johtaa yksilöiden syrjityksi ja kiusatuksi joutumiseen. Pelkästään peruskouluikäisistä kiusatuiksi joutuu noin 5–15 prosenttia (Salmivalli 2003, 13–14). Kaikki ihmiset ovat tavalla tai toisella tekemisissä ilmiön kanssa jossakin elämänsä vaiheessa.

Koulukiusaaminen nousee tasaisin väliajoin median otsikoihin: milloin on kyseessä raaka kiusaamistapausta, milloin motiivien etsiminen kouluampumisten taustalle. Yhteistä näille tapahtumille on kuitenkin monen nuoren mielenterveyden ja pahimmassa tapauksessa hengen menettäminen. Näiden tapahtumien jälkeen mediassa käsitellään muutaman viikon ajan nuorten pahaa oloa, kunnes tilalle astuu jokin uusi traaginen tapahtuma ohjaamaan median huomiota. Taustalle jäävät ne monet oppilaat, jotka joutuvat kestäämään koulukiusaamista päivittäin. Koulukiusaaminen on uhrin kannalta erittäin vahingollista. Useissa kiusaamistapauksissa oppilas jää muun ryhmän ulkopuolelle ja tilanteeseen liittyy usein myös kokonaisvaltainen ihmisoikeuden menetys vertaisryhmässä. Pitkään kestänyt kiusaaminen aiheuttaa syviä arpia, jotka voivat jopa vain pahentua ajan myötä. Lapsi joutuu kokemaan turvattomuutta ja itsetunnon järkkymistä, mikä voi kestää läpi koko elämän heijastuen kiusatun kykyyn luoda ihmissuhteita. (Poiijula 2007, 245.) Perusopetuslaki määrittelee jokaiselle oppilaalle oikeuden turvalliseen oppimisympäristöön, jossa oppilaan psyykkinen tai fyysinen hyvinvointi ei ole millään tavalla uhattuna (Perusopetuslaki 21.8.1998/628 § 29). Laista huolimatta koulukiusaamista esiintyy päivittäin ja sen täydellinen kitkeminen on luultavasti mahdotonta.

Koulukiusaamisen toistuva ilmeneminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei asiaan puututtaisi. Suomessa on tehty aktiivisesti tutkimusta koulukiusaamisen osalta. Tunnetuin koulukiusaamista tutkinut henkilö Suomessa on Christina Salmivalli, joka on toiminut KiVa Koulu -projektin vetäjänä. KiVa Koulu on myös levinnyt nopeasti Suomen kouluihin keskittyen etenkin kiusaamista ennaltaehkäisevään toimintaan. Vähemmälle huomiolle on kuitenkin edelleen jäänyt akuutin kiusaamisvaiheen jälkeinen toipumisen tukeminen. Opettajien resurssit lapsen toipumisen tukemiseen ovat hyvin rajalliset, ja koulupsykologille saattaa olla hyvin pitkät jonot, vaikka pieni lapsi tarvitsisi apua hyvin nopeasti. Näihin seikkoihin huomiota ovat kiinnittäneet Poijula traumapsykologian näkökulmasta ja Pörhölä hyvinvoinnin näkökulmasta. Muita tunnettuja koulukiusaamista tutkineita henkilöitä ovat esimerkiksi Hamarus, Höistad, Pikas ja Holmberg-Kalenius.

Kouluturvallisuus on noussut yleiseksi keskustelun aiheeksi viime vuosina tapahtuneiden kouluampumisten johdosta. Iso osa huomiosta on kuitenkin karannut väkivallan ehkäisyyn ja etenkin aselaki-en tiukentamiseen, samalla kun taustalla vaikuttavat nuorten mielenterveysongelmat, syrjäytyminen ja koulujärjestelmän kehitys ovat jääneet taustalle. Oppilaitosten turvallisuutta on pyritty parantamaan rakenteellisilla muutoksilla, turvatekniikalla ja pelastussuunnitelmien tarkentamisella eri työryhmien taholta. Opettajien ja kouluhenkilökunnan turvallisuusosaamisen kehittäminen on kuitenkin jostain syystä jäänyt huomiotta, vaikka mikään pelastussuunnitelma ei toimi, jos kouluhenkilökunta ei osaa sitä käytännön arjessa hyödyntää. (Waitinen 2011, 17.)

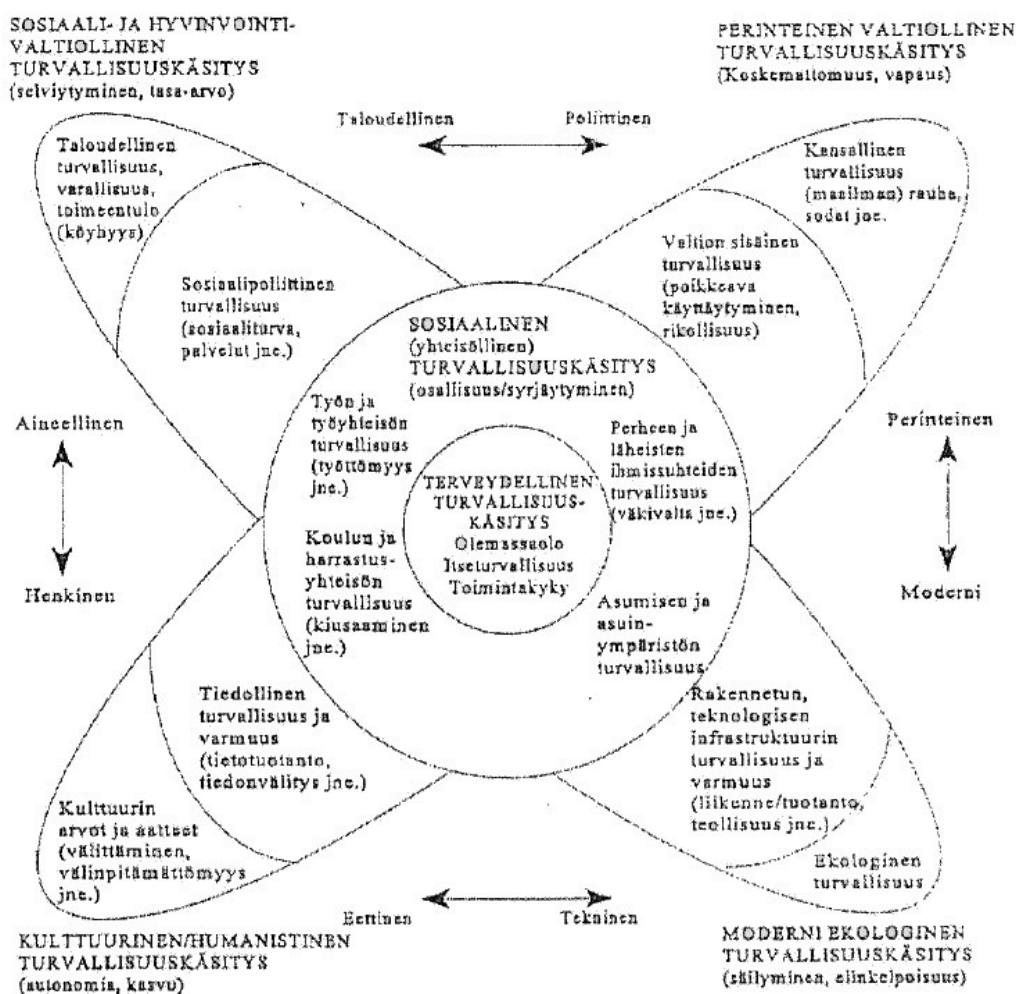
Aiheen valinta oli minulle melko helppoa. Tein kandidaatintutkielmani koulukiusaamisen jälkihoitosta yhdessä Jukka Lehtorannan kanssa ja halusin jatkaa myös koulukiusaamisen parissa pro gradu -tutkielmassani. Koen aiheen edelleen ajankohtaiseksi ja tärkeäksi oppilaiden turvallisen kehityksen takaamiseksi. Näkökulman valitseminen ei ollut kuitenkaan aivan niin yksinkertaista. Olisin halunnut kuulla oppilaiden tarinoita kiusaamisesta, mutta oma ammattitaitoni ei riitä kiusattujen lasten kokemusten turvalliseen käsittelyyn. Ohjaajani Eija Syrjäläinen tarjosi minulle aineiston, jossa oli käsitelty Tampereen koulujen kouluturvallisuutta oppilaiden narratiivien sekä vanhempien ja opettajien kyselyn muodossa. Aineistoon tutustuessani oppilaiden anonyymisti kirjoitetuista tarinoista nousivat selkeästi esiin erilaiset koulukiusaamiseen liittyvät seikat, joten päätin keskittyä koulukiusaamiseen ja kouluturvallisuuteen. Aineistosta on tehty aikaisemmin Laura Piiraisen toimesta yksi pro gradu -tutkielma, jossa kouluturvallisuutta lähestytään laajemmasta perspektiivistä minun keskittyessä ainoastaan koulukiusaamisen rooliin kouluturvallisuudessa. Ohjaajani Eija Syrjäläinen on myös julkaisut aiheesta artikkelin (Kasvatus 3/ 2012) yhdessä Jukaraisen ja Värriin kanssa.

Turvallisuutta ja turvattomuutta on pyritty lähestymään monilta eri tieteenaloilta. Pauli Niemelä on johtanut kuopiolaista tutkijaryhmää, joka käynnisti 1990-luvun kestäneen turvattomuus-tutkimushankkeen. Vornanen on tutkinut aiheeseen liittyen nuorten turvallisuuden ja turvattomuuden aiheita. Lahikainen, Kraav, Kirmanen ja Maijala ovat tutkineet lasten turvattomuutta Suomessa ja Virossa. Tutkijaryhmän tutkimuksista on tehty Inhimillinen turvallisuus -niminen teos, joka kerää eri tutkijoiden teoksia ja tuloksia samojen kansien väliin. Hyvinvointia ja identiteettiä ovat tutkinut esimerkiksi Laitinen ja Aho. Koulun turvallisuutta on tutkinut Waitinen väitöskirjassaan. Tässä tutkimuksessa turvallisuuden ja turvattomuuden käsitettä lähestytään kasvatustieteen näkökulmasta käsitellen koulukiusaamisen vaikutuksia kouluturvallisuuteen. Kuitenkin näkökulman rajaaminen pelkkään kasvatustieteeseen ei ole järkevää, koska tutkimus käsittelee myös yksilön sisäistä subjektiivista tuntemusta omasta turvallisuudesta, jolloin viitataan kasvatopsykologiaan sekä tarkastellaan kiusaamista yhteiskunnallisella tasolla, jolloin mukaan tulee myös sosiaali- ja yhteiskuntatieteellisiä näkökulmia.

2 TURVALLISUUS

2.1 Turvallisuuden ja turvattomuuden määritelmä

Puhuttaessa turvallisuudesta tai turvattomuudesta arkikielessä meidän on helppo ymmärtää mitä niillä tarkoitetaan. Kuitenkin kyseisten termien tieteellinen määrittelemineen on hyvin ongelmallista, johon tuen niiden laajuudesta ja erilaisista muodoista eri tieteenaloilla. (Vornanen 2000, 15.) Esimerkiksi kansainvälisen politiikan näkökulmasta turvallisuudella käsitetään valtioiden turvallisuutta ja eri valtioiden välisiä suhteita, kun taas ekologisella turvallisuudella voidaan tarkoittaa esimerkiksi maapallon biodiversiteetin säilymistä (Laitinen 2003, 21). Erilaisten turvallisuuskäsitysten hahmottamiseksi Niemelä (2000, 25–27) on luonut seuraavan kuvion, jolla hän pyrkii havainnollistamaan turvallisuuden peruspilareita:

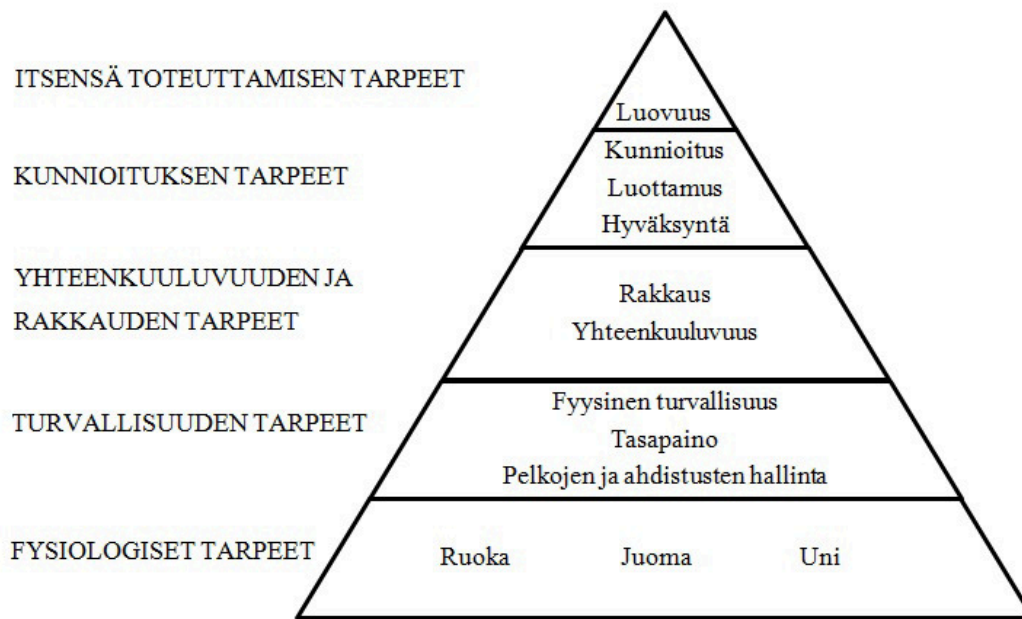

KUVIO 1. Malli laajenevan turvallisuuskäsityksen tarkastelukehikoksi (Niemelä 2000, 27).

Kuvion keskiössä on yksilö ja seuraavalla kehällä hänen perheensä ja lähiyhteisönsä ihmissuhteet, asuinyhteisö ja koulu. Kuvan neljä sakaraa ilmentävät turvallisuuskäsityksiä, joita ovat sosiaali- ja hyvinvointivaltiollinen turvallisuuskäsitys, perinteinen valtiollinen turvallisuuskäsitys, kulttuuris-humanistinen turvallisuuskäsitys sekä moderni, ekologinen turvallisuuskäsitys. (Voranen 2000, 25). Perinteisestä kapeasta valtiollisesta turvallisuuskäsityksestä on siirrytty kohti moniulotteisempaa tarkastelumallia, jolla pyritään kattavampaan turvallisuuden tutkimiseen ja määrittelyyn. (Niemelä 2000, 25).

Maslowin (1987) muodostamassa tarvehierarkian mallissa ihmisen tarpeet on jaoteltu viiteen eri pääluokkaan. Siirtyminen alemmalta portaalta seuraavalle edellyttää aina alempien portaiden tyydyttämistä. Ensimmäisellä portaalla ovat ihmisen *fysiologiset tarpeet*, jotka ovat perustarpeita. Perustarpeisiin kuuluvat esimerkiksi ruoka, juoma ja uni, jotka ovat välttämättömiä hengissä pysymisen kannalta. Fyysisten tarpeiden jälkeen seuraavana tarpeiden portaikossa on *turvallisuuden tarve*, joka koostuu fyysisestä turvallisuudesta, elämän tasapainosta sekä erilaisten pelkojen ja ahdistusten poissaolosta. Turvallisuutta seuraavat myös muut psykologiset tarpeet, jotka pitävät sisällään *yhteenkuuluvuuden, rakkauden sekä hyväksynnän ja kunnioituksen tarpeen*. Ihmisellä on tarve kuulua johonkin yhteisöön, joka luo turvaa tai suojaa. Lisäksi ihminen haluaa tuntea itsensä tarpeelliseksi ja saada arvostusta. Näiden tarpeiden täyttyminen mahdollistaa *itsensä toteuttamisen* tarpeet, mikä on tarvehierarkian ylin taso. (Maslow 1987, 15–23.) Linnilän (2006, 21) mukaan esimerkiksi koulussa olevan lapsen tieto ruokailun järjestelyistä ja maittava ruoka mahdollistavat omalta osaltaan turvallisuuden tunteen syntymistä koulussa. Lisäksi tieto siitä, että opettaja auttaa tarvittaessa ja tieto väkivallattomasta ympäristöstä mahdollistaa lapsen rohkean ja vapautuneen itsensä toteuttamisen. Tämän seurauksena lapsi voi käyttää kognitiivista kapasiteettiaan täysipainoisesti sekä toimia luovasti lähiympäristössään.

KUVIO 2. Maslowin tarvehierarkia (Maslow 1987 mukaan tehty kuvio)

Turvattomuuden tekijöitä ja tietenkin myös turvallisuuden tunteen tarvetta on havaittavissa kaikilla ihmisen elämäalueilla. Tämän vuoksi turvallisuutta tuleekin hahmotella inhimillisten tarpeiden pohjalta ja eri elämän alueita jäsentämällä. (Niemelä 2000, 25). Yleisesti ajatellen turvallisuutta voidaan pitää tunteena "jostain hyvästä" ja samalla hyvinvointia uhkaavien tekijöiden poissaolona. (Laitinen 2003, 21). Yksilötasolla puhuttaessa turvallisuudentunteen kokeminen ja erilaisten turvallisuutta uhkaavien tekijöiden määrittely lähtee liikkeelle kuitenkin aina yksilöstä itsestään. Erilaisia turvallisuuden ja turvattomuuden tekijöitä voidaan luokitella objektiivisiin eli ulkoisiin tekijöihin sekä subjektiivisiin eli sisäisiin kokemuksiin tai tarkastella näiden kahden välistä suhdetta. (Niemelä 2000, 21). Absoluuttisen turvallisuuden aikaansaaminen ei ole koskaan mahdollista, vaan se on aina suhteellista. Tämän vuoksi täysivaltaiseen turvallisuudentunteeseen pyrkiminen ei ole edes järkevää. Turvallisuuden subjekti ei siis ole joko turvallinen tai turvaton. Ihmisen käytöksessä omaa turvattomuuden tunnetta voidaan pitää oikeutuksena lähes minkälaiselle käytökselle hyvänsä, vaikka toimet olisivat yleisesti lainsäädännössä kiellettyjä. Turvallisuutta ei voi mitenkään mitata, vaan se rakentuu yksilön mielessä tunteiksi ja kuvitelmiiksi hyvästä. Tämän vuoksi lasten kasvatuksessa tulisikin kiinnittää enemmän huomiota lasten ympärillä oleviin virikkeisiin. Ympärillä tapahtuvat pelottavat asiat, kuten elokuvat, pelit tai muut sellaiset tapahtumat, joita lapsi ei välttämättä ymmärrä kunnolla, vaikuttavat lapsen mielikuviin turvallisuudesta ja hyvinvoinnista. (Laitinen 2003, 21.)

2.2 Lapsen turvallisuus

2.2.1 Turvallisuuden tunteen muodostuminen

Lapsen näkökulmasta ajatellen kuviossa 1 olennaista ovat ympyrän sisällä olevat asiat, koska toiminta on vielä minä-orientoitunutta ja kokemusmaailma sekä ymmärtäminen ovat vielä rajoittuneet lähellä tapahtuviin asioihin. Eriksonin (1962, 240–242) teorian mukaan, jos lapsi kertoo luottavansa maailmaan, hän tarkoittaa sillä yleensä luottamusta toisiin ihmisiin ja itseensä. Lapsen oman identiteetin rakennus alkaa heti ensimmäisenä ikävuotena yksinkertaisista luottamus-epäluottamus - perusolottuvuuksista, joilla lapsi lähinnä "testaa" vuorovaikutusta ensisijaisesti äitinsä kanssa. Näiden kokemusten kautta lapsi oppii, miten hänen perustarpeistaan huolehditaan ja miten häntä suojellaan. Hyvässä hoidossa lapsi ei joudu kokemaan ulkoisia vaaroja tai kokemaan hoitamattomuudesta aiheutuvaa tuskaa. Luottavainen perussuhtautuminen itseen ja ulkomaailmaan samastetaan perusturvallisuuteen, joka heijastuu myös kaikissa ihmisen myöhemmissä ikävaiheissa identiteettikehityksen kautta. Hyvin hoidettu lapsi omaksuu ensimmäisenä kriittisenä ikävuotenaan yleensä positiivisen perusasenteen muihin ihmisiin sekä kokee itsensä arvokkaaksi, mikä luo samalla pohjaa myös vahvalle itsetunnolle. (Erikson 1962, 240–242; Lahikainen ym. 1995, 34–35.)

Lahikainen ym. (1995, 35) nostaa Eriksonin teorian rinnalle myös Bowlbyn kiintymysteorian (attachment theory), jossa lapsen turvallisuus ja turvattomuus ovat merkitsevässä asemassa lapsen sosioemotionaalisessa kehityksessä (secure and insecure attachment). Kiinnittyminen hoitavaan aikuis-hahmoon on geneettisesti perittyä, koska se on paras tapa säilyä hengissä ja suojautua perusturvattomuutta vastaan. Lapsen turvallisuus riippuu siis siitä, että hän saa riittävästi tilaisuuksia oppia, että on olemassa ainakin yksi ihminen, joka pystyy täyttämään tarpeet ja ymmärtämään sen mitä häneltä puuttuu ja antamaan sen hänelle. Ulkoisen ympäristön vaarat eivät ole ensisijaisia uhkia lapsen turvallisuudelle, vaan olennaista on vanhempien lasta suojaava toiminta erilaisten vaaratilanteiden uhatessa. Bowlbyn mukaan turvallisuuden kokemus opitaan läheisten ihmisten suojelussa, mutta turvattomuus on reaktio vieraaseen ja outoon ympäristöön. Ihminen on pienestä pitäen luotu sopeutumaan, mutta turvattomuutta pitäisi pystyä säätelemään lapsen kehityksen mukana, jolloin ajan saatossa lapsen riippuvuus turvahahmoista vähenee ja lapsi sisäistää oman turvallisuushakuisen käyttäytymisen mallin. (Lahikainen ym. 1995, 35–36.)

2.2.2 Turvattomuuden käsitteet

Turvattomuutta määritellessä käytetään sen lähikäsitteitä, joita ovat esimerkiksi riskit, pelot, uhat ja vaarat. Riskit ja niiden hallinta liittyvät voimakkaasti turvattomuutta ennaltaehkäiseviin toimiin. Riskien hallinnalla pyritään vähentämään olemassa olevaa turvattomuutta ja toimimaan siten, että tulevaisuudesta tehdään mahdollisimman turvallinen. Pelolla tarkoitetaan reaktiota todelliseen tai kuviteltuun uhkaan. Pelon kokeminen on täysin normaalia ja se ei tarkoita automaattisesti sitä, että henkilö kokisi turvattomuutta. Uhkan käsitteeseen liittyy yleensä epämääräisyys ja se liittyy usein tulevaisuuteen. Vaara on hyvin läheinen käsite uhkalle, mutta vaara on kuitenkin konkreettinen ja voidaan yleensä havaita objektiivisesti. (Niemelä 2000, 23–24.)

2.2.3 Turvattomuutta aiheuttavat tekijät

Nuorten kokemia eri turvattomuuden tekijöitä on tutkittu kattavasti. Lahikainen ym. (1995) on tutkinut 5–12 -vuotiaiden lasten huolia ja pelkoja Suomessa ja Virossa. Vornanen (2000) on tutkinut omassa tutkimuksessaan 13–17 -vuotiaiden nuorten turvallisuuden ja turvattomuuden aiheita. Lahikaisen ym. (1995, 165–169) tutkimuksen tuloksena useimpien 7–12 -vuotiaiden lasten pelot ja huolet liittyvät kotiin, kouluun ja toveripiiriin. Positiiviset kokemukset luovat edellytykset turvallisuuden tunteelle ja hyvinvoinnille, kun taas epäedullinen kasvuympäristö voi saada aikaan turvattomuutta. Kouluorganisaatiolla on suuri vaikutus lapsen sosiaalistumiseen etenkin alkutaipaleella. Opettajan vaihtuvuus tai epäpätevyys ei luo vakaata ja turvallista kasvuympäristöä, vaikka tämän merkitys väheneekin lapsen kasvaessa. (Lahikainen ym. 1995, 165.) Seuraavassa kuviossa (3) esitetään Lahikaisen ym. tutkimuksen 7–12-vuotiaiden lasten keskeisimmät pelot.

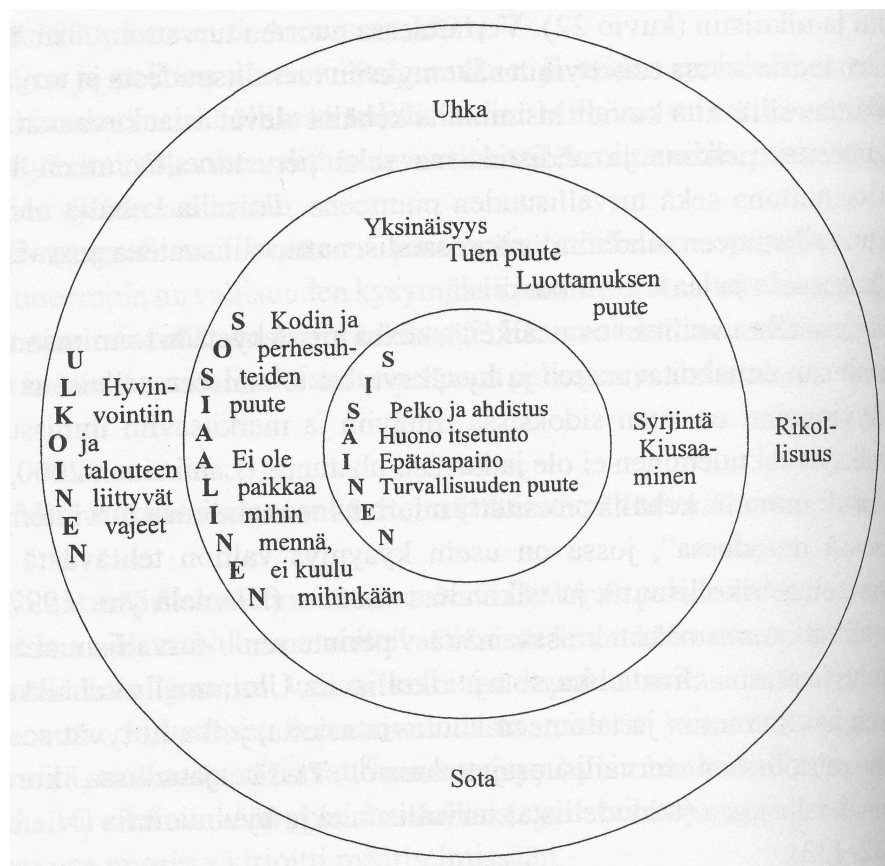
Pelon kohde	Yhteensä	Suomi	Viro	p <
kuolema	53 (1)	51 (1)	58 (1)	-
tulipalo, tuli	48 (2)	46 (2)	52 (2)	-
sairaalaan joutuminen	40 (3)	34 (3)	51 (3)	.001
käärmeet, ampieiset	31 (4)	30 (4)	33 (5)	-
sairastuminen	28 (5)	26 (5)	32 (7,5)	-
painajaisunet	26 (6)	22 (6)	34 (4)	.001
vanhemmat riitelevät	23 (7)	19 (7)	32 (7,5)	.001
veren näkeminen	21 (8,5)	15 (9,5)	32 (7,5)	.001
vieraat koirat	21 (8,5)	15 (9,5)	32 (7,5)	.001
kokeet koulussa	17 (10)	11 (3,5)	27 (11)	.001
jännityselokuvat	16 (11)	16 (8)	15 (14,5)	-
pimeä, nukkumaanmeno pimeässä	15 (12,5)	8 (18,5)	29 (10)	.001
vieraiden ihmisten tapaaminen	15 (12,5)	11 (13,5)	21 (12,5)	.001
yksin oleminen kotona	14 (14,5)	11 (13,5)	21 (12,5)	.001
luokan edessä esiintyminen	14 (14,5)	14 (11)	14 (16)	-
koulutodistuksen saaminen	12 (16)	11 (13,5)	12 (17)	-
kouluruoka, joka ei maistu	11 (17)	9 (17)	15 (14,5)	.01
koulussa kiusataan	9 (18)	8 (18,5)	10 (19)	-
ei hyvää ystävää	8 (19)	10 (16)	7 (20)	-
koulutehtävät	7 (20)	5 (20)	11 (18)	.01
erilaiset vaatteet kuin kaverilla	3 (21)	1 (21)	5 (21)	.01

KUVIO 3. Suomalaisten ja virolaisten 7–12 -vuotiaiden lasten pelot (%) heidän itsensä arvioimina (suluissa pelon yleisyysjärjestys) (Lahikainen ym. 1995, 166).

Suomalaisten ja virolaisten lasten pelkojen yleisyysjärjestys oli hyvin samankaltainen, mutta pelkäävien määrissä oli suuria eroja. Tilastollisesti merkitsevissä eroissa virolaislapset pelkäsivät aina enemmän (kuvio 3) (Lahikainen ym. 1995, 166.) Yhteistä molempien maiden lapsille on se, että yleisimmät pelot liittyvät fyysiseen turvallisuuden uhkaan, eli kuoleman, tulipalon tai sairaalaan joutumisen pelkoon. Koulukiusaaminen pelko ja hyvän ystävän puuttuminen aiheuttivat molemmissa maissa vajaassa kymmenesosassa pelkoa. Tässä iässä oleville lapsille samanikäisten ryhmään kuuluminen on hyvin tärkeää, koska vastapuolelta saamansa palautteen avulla henkilöt rakentavat käsitystä itsestään, ja sillä on myös vaikutusta kykyyn solmia tyydyttäviä suhteita. (Lahikainen 1995 167–169; Aho & Laine 1997, 177.)

Siirryttäessä esinuoruusiästä kohti varhaisnuoruutta lapsessa tapahtuu muutoksia emotionaalisten traumojen ja haavoittuvuuden saralla. Vornanen (2000, 144) viittaa Larsonin ja Asmussenin tutkimukseen, jossa kognitiivinen kehitys sekä kyky abstraktimpaan ja laajempaan ajatteluun laajentaa pelkojen aluetta samalla, kun jotkut konkreettiset pelot voivat väistyä. Pelkojen sisältöjen muutokset selittyvät osittain lapsen kypsyemisellä ja kehityksellä. Lapsen lähiympäristö muuttuu hallittavammaksi ja ymmärrettävämmäksi. Kuitenkin pelko ja ahdistus fyysisen vahingon tai "psykkisen stressin" vuoksi näyttää säilyvän läpi elämän. (Vornanen 2000, 144–145.)

Vornanen tutkimuksessa (2000) sekä tytöillä että pojilla turvattomuus hajoaa useisiin luokkiin. Selkeiden tekijöiden määrittely on vaikeaa, koska nuorilla on paljon turvattomuuden tekijöitä. Yhteistä näille tekijöille on kuitenkin se, että turvattomuus syntyy hyvin henkilökohtaisista lähitason kokemuksista, eikä niinkään yhteiskunnallisista ja maailmanlaajuisista uhkista. (Vornanen 2000, 294–296.) Turvattomuuden määrittely jakautuu kolmeen pääryhmään, joita ovat sisäinen, sosiaalinen ja ulkoinen.

KUVIO 4. Nuorten turvattomuuden "kehät" nuorten omien turvattomuusmääritelmien pohjalta muodostettuna (Vornanen 2000, 296).

Kuvion sisäisellä kehällä olevat asiat kuvaavat turvattomuutta tunteena, pelkona ja ahdistuksena sekä perusturvallisuuteen liittyvänä huonona itsetuntona sekä turvallisuuden puutteena. Toisen kehän asiat liittyvät turvallisuuteen suhdeilmionä, sosiaalisena turvallisuutena, jossa ihmissuhteiden olemassaolo ja laatu ovat keskeisiä. Kuvion kolmas kehä kuvaa turvattomuutta perinteistä turvallisuuskäsitystä mukaillen, jossa valtion tehtävänä on suojella kansalaisia ja tuottaa hyvinvointia. (Vornanen 2000, 295). Nuoret määrittelevät turvattomuuden yleisimmin pelkona, yksinäisyytenä, perhesuhteiden puuttumisena ja niissä tapahtuvina ongelmina sekä väkivallan pelkona. (Vornanen 2000, 280).

2.2.4 Turvallisuutta tukevat tekijät

Vornanen (2000, 226) analyysin pohjalta muodostui seuraava turvallisuuden malli:

"Mitä vähemmän nuori kokee kouluun liittyviä vaikeuksia, mitä kiinteämmäksi nuori kokee perheensä. Mitä vähemmän hän kokee perhevaikeuksia, mitä enemmän hän luottaa itseensä ja mitä sallivammaksi hän kokee vanhempansa, sitä turvallisemmaksi nuori kokee elämänsä."

Elämän turvallisuuteen liittyvät tekijät ovat lähitason turvallisuustekijöitä, perheeseen ja kouluun sekä nuoren itseluottamukseen liittyviä tekijöitä, eivätkä niinkään yhteiskunnallisia uhkatekijöitä. (Vornanen 2000, 226.) Nyky-yhteiskunnassa saavutettu yleinen taloudellinen hyvinvoinnin taso ja tukitoimenpiteet ovat vähentäneet köyhyyttä ja siihen liittyviä uhkia parantaen samalla elämisen yleistä turvallisuutta. Lisäksi lapsista kyetään huolehtimaan entistä paremmin fyysisesti, sosiaalisesti ja psyykkisesti, vaikkakin lasten elämä on samalla muuttunut yhä vaikeammaksi. (Lahikainen ym. 1995, 260). Tärkeimpänä turvallisuutta luovana tekijänä lapsella ja nuorella on siis toimiva perhe, joka toimii niin tukiverkkona kuin myös alustana, jossa nuori voi kokeilla rajojaan tietäen kodin pysyvän edelleen turvana.

2.3 Koulun turvallisuus

Koulun turvallisuuden takaamiseksi lainsäädännössä on erilaisia pykäläiä, jotka velvoittavat kuntaa, koulua ja koulun henkilöitä takamaan oppilaiden ja henkilökunnan turvallisuutta. Erilaisia koulun kiinteistöä määritteleviä lakeja ovat esimerkiksi pelastuslain (2011/379) 14. ja 15. pykälä sekä työturvallisuutta (738/2002) koskevat asetukset. En kuitenkaan avaa kyseisiä lakeja tämän enempää, koska tässä tutkielmassa lähestymistapa turvalliseen kouluun on yksilön tuntemuksissa ja siihen liit-

tyvissä koulun velvoitteissa. Olennaisena osana on perustuslaki, jossa yksilön vapaudet määritellään sekä perusopetuslaki, joka määrittelee tarkemmin koulun toimintatavan ja erilaiset yksilön turvallisuuden tukemisen muodot.

2.3.1 Turvallisuutta määrittelevä lainsäädäntö

Jokainen suomalainen on lain edessä tasa-arvoinen ja vapaa. Perustuslain (1999/731 7§) seitsemänessä pykälässä on määritelty oikeudet vapauteen ja koskemattomuuteen:

"Jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla."

Edellä mainittu pykälä velvoittaa yhteiskuntaamme toimimaan sillä tavalla, että turvallisuustarpeet toteutuvat säädetyllä tavalla. Perustuslain pykälä toimii myös ohjenuorana perusopetuslaille, joka määrittelee meidän koulutukselliset oikeutemme ja velvollisuutemme. Perusopetuslain mukaan jokaisella oppilaalla on velvollisuus käydä koulua (Perusopetuslaki 1998/628, 25§). Pelkkä velvollisuus ei kuitenkaan takaa sitä, että oppilas viihtyy koulussa tai saa myönteisiä oppimiskokemuksia. Aho (1996, 59) määrittelee oppimisen edellytykseksi uhkattoman kasvuympäristön luomisen, jolloin oppilas kokee ympäristönsä paikaksi, jossa saa kasvaa, kehittyä ja oppia uutta. Vasta tämän jälkeen oppilas on valmis ottamaan vastaan uusia haasteita ja muutoksia. Turvallisen oppimisympäristön takeeksi kouluja on velvoitettu lain nojalla varmistamaan jokaiselle oppilaalle turvallinen oppimisympäristö:

"Opetuksen järjestäjän tulee laatia opetussuunnitelman yhteydessä suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sekä toimeenpanna suunnitelma ja valvoa sen noudattamista ja toteutumista. Opetushallituksen tulee opetussuunnitelman perusteissa antaa määräykset tämän suunnitelman laatimisesta." (Perusopetuslaki 1998/628, 2003/477 29§.)

"Opetuksen järjestäjän tulee hyväksyä järjestyssäännöt tai antaa muut koulussa sovellettavat järjestysmääräykset, joilla edistetään koulun sisäistä järjestystä, opiskelun esteetöntä sujumista sekä kouluyhteisön turvallisuutta ja viihtyisyyttä." (Perusopetuslaki 1998/628, 2003/477 29§.)

"Edellä 3. momentissa tarkoitetussa järjestyssäännössä ja muissa järjestysmääräyksissä voidaan antaa kouluyhteisön turvallisuuden ja viihtyisyyden kannalta tarpeellisia määräyksiä käytännön järjestelyistä ja asianmukaisesta käyttäytymisestä."

Lisäksi määräyksiä voidaan antaa koulun omaisuuden käsittelystä sekä oleskelusta ja liikkumisesta koulurakennuksissa ja koulun alueella." (Perusopetuslaki 1998/628, 2003/477 29§.)

Perusopetuslain velvoittamana opetushallitus on laatinut perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, jossa määritellään tarkemmin turvallisen oppimisympäristön muodostuminen.

2.3.2 Turvallinen oppimisympäristö

Oppimisympäristön katsotaan muodostuvan fyysisestä ympäristöstä, psyykkisistä tekijöistä sekä sosiaalisten suhteiden kokonaisuudesta, jossa opiskelu ja oppiminen tapahtuvat (POPS 2004, 18). Waitinen (2011, 78) lisää kolmen edellisen kokonaisuuteen vielä pedagogisen lähestymistavan.

Fyysinen oppimisympäristö pitää sisällään erityisesti koulun rakennukset ja tilat sekä opetusvälineet ja oppimateriaalit. Lisäksi fyysiseen oppimisympäristöön katsotaan kuuluvan koulua ympäröivä luonto ja muut rakennukset. Tilojen ja välineiden tulee olla järjestetty niin, että ne mahdollistavat monipuolisen opetuksen, kannustavat opiskeluun sekä tukevat nykyaikaiseen tietoyhteiskuntaan kasvua. Lisäksi tilojen esteettisyyteen tulisi kiinnittää huomiota. (POPS 2004, 18.)

Psyykkinen ja sosiaalinen oppimisympäristö muodostuvat niin yksittäisten oppilaiden kognitiivisista ja emotionaalisista tekijöistä, kuin myös vuorovaikutukseen ja ihmissuhteisiin liittyvistä tekijöistä. Oppimisympäristön tulisi olla opettajan ja oppilaiden sekä oppilaiden keskinäistä vuorovaikutusta tukeva. Koulun ilmapiiriin tulisi olla avoin, rohkaiseva, kiireetön ja myönteinen, jonka ylläpitämisestä vastuu kuuluu niin opettajalle kuin oppilaillekin. (POPS 2004, 18.)

Pedagogisella oppimisympäristöllä Waitinen (2011, 78) tarkoittaa suunnittelua, järjestämistä ja eriyttämistä. Oppimisympäristö sisältää opettajan käyttämät oppimisen keinot, työskentelytavat ja erilaisien oppimistapojen opettamisen. Hyvässä pedagogisessa ympäristössä otetaan huomioon erilaiset oppimistyyliä ja huomioidaan monipuolisesti erilaiset aistikanavat. Teorian ja käytännön vuorottelu tukee hyvää pedagogista ympäristöä. (Waitinen 2011, 78.)

2.3.3 Oppilashuolto turvallisen oppimisympäristön tukena

Turvallisen oppimisympäristön toteutumisen tueksi perusopetussuunnitelmassa on määritelty erilaisia tukitoimenpiteitä. Keskeisin tuen muoto on oppilashuolto, jonka tavoitteena on luoda terve ja turvallinen oppimis- ja kouluympäristö edistämällä kouluyhteisön hyvinvointia sekä suojata mielenterveyttä ja ehkäistä syrjäytymistä. Oppilashuolto tukee yksilön ja yhteisön toimintakykyä fyysistä ja psyykkistä turvallisuutta uhkaavissa tilanteissa, kuten esimerkiksi koulukiusaamistapauksissa. Lisäksi oppilashuoltoa käytetään tilanteissa, joissa oppilaalla on vaikeuksia oppimisessa tai muissa koulunkäyntiin liittyvissä asioissa. (POPS 2004, 24.)

Oppilashuollon laissa kirjattuihin tehtäviin kuuluvat kouluterveydenhuolto, joka on määritelty kansanterveyslaissa, sekä lastensuojelulakiin kirjattu kasvatuksen tukeminen. Oppilashuoltoryhmä koostuu yleensä erilaisista moniammatillisista työryhmistä, joissa on terveydenhuollon ammattilaisia, kuten koulupsykologi, kouluterveydenhoitaja ja lääkäri, sekä koulun henkilökuntaa. Lisäksi oppilashuollossa pyritään toimimaan aina tiiviisti kotien kanssa. (POPS 2004, 24.)

2.3.4 Kouluampumiset turvallisuusuhkana

Aina fyysisen, sosiaalisen tai psyykkisen koskemattomuuden uhka ei tule koulunkäynnin ohella tapahtuvasta kiusaamisesta. Suomessa tapahtuneet kouluampumiset ovat vaikuttaneet lasten ajatuksiin koulun turvallisuudesta. Vaikka kouluampumiset eivät suoraan liity koulukiusaamiseen, kohteeksi on joutunut satunnaisesti tai tarkoituksella tiettyjä koulun oppilaita, joten voidaan puhua fyysisen koskemattomuuden loukkaamisesta. Lisäksi monet oppilaat kantavat henkistä tuskaa läheisten koulukaveriensa menetyksestä tai pelkäävät ympäri Suomea uuden kouluampujan ilmaantumisesta juuri heidän koululleen. Etenkin perättömät uhkaukset ovat aiheuttaneet paljon ahdistusta ja pelkoa ympäri kouluja. (Oikeusministeriö 2009, 40–41.)

Oikeusministeriön (2009, 115–126) tekemässä raportissa on tarkkailtu toimenpiteitä, joilla on pyritty ehkäisemään uusia kouluampumisia sekä annettu suosituksia turvallisuuden kehittämiseksi. On kehitetty erilaisia ohjelmia, kuten KiVa Koulu -hanke (ks. kappale 3.7 & 4.3), jossa keskitytään ennaltaehkäisemään koulukiusaamista niin yksilö- kuin ryhmätasollakin. Oppilaiden mielenterveysongelmiin on pyritty hakemaan ratkaisua kehittämällä oppilashuollon toimintaa ja saatavuutta sekä parantamalla terveydenhuoltoa. Lisäksi ammattiauttajia ja viranomaisia yritetään tuoda helpommin lähestyttäviksi erilaisten verkossa tapahtuvien nuorisoprojektien ja nettipoliisin myötä. Koulujen valmiuk-

siin toimia kriisitilanteissa on myös kiinnitetty huomiota käynnistämällä pitkäkestoinen koulutus koulujen ja oppilaitosten turvallisuustietojen ja -taitojen edistämiseksi sekä toimintavalmiuden lisäämiseksi vaara- ja kriisitilanteissa. Keskeisimpänä uhkana sisäiselle turvallisuudelle pidetään kuitenkin syrjäytymistä, johon valtio yrittää aktiivisesti etsiä erilaisia ehkäisykeinoja. (Oikeusministeriö 2009, 116–126.)

3 KOULUKIUSAAMINEN

3.1 Mitä on koulukiusaaminen

Perusopetuslaissa (2003) on kirjattu oppilaan oikeus turvalliseen oppimisympäristöön. Tätä oikeutta rajoittaa kuitenkin ongelma nimeltä koulukiusaaminen, jonka Maili Pörhölä (2008, 95) määrittelee seuraavasti:

"Oppilas joutuu yhden tai useamman muun oppilaan toistuvan loukkaamisen, vahingoittamisen ja/tai syrjimisen kohteeksi pystymättä puolustautumaan tai vaikuttamaan saamaansa kohteluun."

Kiusaamistilanteessa vallitsee aina epätasapaino kiusaajien ja kiusatun välillä (Hamarus 2008, 12; Höistad 2003, 80). Kahden tasaväkisen henkilön välinen riitely ei siis ole kiusaamista. Hamaruksen (2008, 12) mukaan epätasapaino voi olla ruumiillista, henkistä tai sosiaalista. Ruumiillisella epätasapainolla tarkoitetaan kiusaajan fyysistä vahvemmuutta, henkisellä kiusaajan henkistä ylivoimaisemaa ja sosiaalisella kiusaajan laajempaa tukijoukkoa.

Salmivalli (1998, 31) käyttää Kenneth Dodgen määritelmää, jonka mukaan kiusaaminen on proaktiivista aggressiota. Aggressiolla tarkoitetaan tavallisesti psykologiassa käytöstä, jolla pyritään tahallisesti satuttamaan toista. Proaktiivisella aggressiolla tarkoitetaan käytöstä, jolla tietoisesti pyritään vaikuttamaan muihin ja saavuttamaan omia päämääriä. Kiusaamistapahtuma eroaa tyypillisestä aggressiotapahtumasta ryhmäluonteensa takia: aggressiotutkimus näkee kiusaamisen aina kahden henkilön välisenä, kiusaaminen taas tapahtuu tyypillisesti pysyvässä sosiaalisessa ryhmässä (Salmivalli 1998, 33).

Suppeimmin kiusaamisen määrittelee Höistad, joka sanoo sen olevan halveksimista, alistamista, nöyryyttämistä, pettämistä ja ivaa (2003, 78). Hänen määritelmänsä lähtee ennen kaikkea lapsen näkökulmasta, muiden määritelmien keskittyessä kiusaamistapahtumasta ulkopuolisen henkilön näkökulmaan.

3.2 Miten kiusaaminen saa alkunsa

Kiusaaminen tapahtuu yhteisössä; yhteisö voi edistää tai estää kiusaamisen syntymistä ja kehittymistä. On olemassa tiettyjä yhteisön ominaisuuksia, jotka mahdollistavat kiusaamisen: jäsenet eivät voi valita toisiaan, he ovat keskenään tekemisissä kohtalaisen pitkän ajan eikä yhteisöä voi vaihtaa ilman kustannuksia. Yhteisön arvostusten varaan voi muodostaa kiusaamisen syyn sekä tuottaa toiseutta. Kiusaamistapahtumassa toiseutta tai erilaisuutta pyritään tuottamaan luomalla kiusatulle tietynlainen maine, jota levitetään tarinoiden avulla. Toiseus on tapa erottaa ryhmään kuulumattomat, lyödä heihin ulkopuolisen sekä toisarvoisen leima. Se ei ole erilaisuutta, vaan ainoastaan kiusaamisen avulla luotua. (Hamarus 2008, 27.) Tästä näkökulmasta oleellisin kysymys ei siis ole se ketä kiusataan, vaan se kenelle erilaisuutta aletaan tuottaa.

Kiusaamiselle on olemassa yksilötason selityksiä, joihin liittyvät esimerkiksi kiusatun ulkoinen olemus tai tietynlainen temperamentti. Varmat kiusaamista lisäävät tekijät ovat kiusatun arkuus, epävarmuus ja huono itsetunto. (Salmivalli 2010, 38.) Kiusaamisen yksi seuraus on itsetunnon aleneminen, jolloin kiusaaminen edellisissä yhteisöissä aiheuttaa kiusaamista myös uusissa yhteisöissä. Arkuus, epävarmuus ja huono itsetunto houkuttelevat kiusaajia. (Poijula 2007, 246; Hamarus 2008, 29.) Erilaisuus voidaan tuottaa helpoiten henkilölle, joka poikkeaa eniten yhteisön kulttuurisista arvostuksista, tosin erilaisuuden leima voidaan lopulta tuottaa lähes kenelle tahansa erilaisuutemme vuoksi. (Hamarus 2008, 29.)

Kiusaaminen liittyy ennen kaikkea seuraaviin tekijöihin: valtaan, pelkoon, ryhmäpaineeseen, kateuteen sekä psykologisiin tekijöihin. Kiusaajan hallitseva piirre on usein vallanhalu yhdistettynä aggressioon. Kiusaamisen avulla kiusaaja saa otteen omasta aggressiostaan, hänellä on tarve hallita muita ja hän tekee sen oman valtansa kautta. Useat kiusaajat ovat mukana kiusaamisessa pelon takia: he pelkäävät joutuvansa itse kiusatuiksi. Tämä pelko on ymmärrettävää, sillä valtaapitävän valtaa on vaikea vastustaa, koska valta ja pelko ovat hyvin vahva yhdistelmä. Kiusaaja on erittäin harvoin yksin mukana kiusaamistilanteessa. Yleensä mukana on yksi tai useampia, jotka aktiivisesti tai passiivisesti kannustavat kiusaajaa. Osa kiusaamisesta saa alkunsa kateudesta. Niitä ruvetaan kiusaamaan, joilla on jotain, mikä kiusaajalta puuttuu. Kyseessä voi olla esimerkiksi ulkoinen ominaisuus tai taito. Usein kiusatun ärsyttävä ominaisuus on lähtöisin kiusaajasta itsestään. Kiusaajan on pakko löytää kohde, johon hän voi purkaa sen kaiken vihan, alistamisen ja turhautumisen, jota hän kantaa sisälleen. Hän ei pysty näkemään vihansa todellista syytä, vaan uskoo, että jokin uhrin ominaisuus tekee hänet vihaiseksi. Kiusaaja siis kierrättää omat ongelmansa uhrillaan ja muodostaa näin projektion omille tunteilleen. (Höistad 2003, 64–73.)

3.3 Ketkä osallistuvat kiusaamiseen

3.3.1 Koulukiusaajat

Kiusaajat ajatellaan usein stereotyyppisesti tuleviksi ongelmanuoriksi. Tutkimusten mukaan näin ei välttämättä ole (Juvonen, Graham & Schuster, 2003; Salmivalli 2010, 40). On olemassa monia kiusaavia lapsia ja nuoria, jotka ovat monessa suhteessa taitavia, hyvin menestyviä sekä statusta ja valtaa haluavia. Usein he myös saavuttavat tavoitteensa. Kiusaajat voidaankin karkeasti jakaa moniongelmaisiksi nuoriksi ja vallanhaluajiksi. Kumpienkin kohdalla on tärkeätä puuttua kiusaamiseen, mutta ensimmäisen ryhmän tapauksessa on tärkeää puuttua ongelmien alkuperään oppilashuollon keinoin. Täysin tavallisetkin lapset voivat osallistua kiusaamiseen, sillä kyse on ennen kaikkea sosiaalisesta roolista, johon vaikuttavat muiden odotukset, koululuokassa vallitsevat normit ja kulloinkin sosiaalinen tilanne. (Salmivalli 2010, 40.) Kiusaaja-ryhmään kuuluu maailmanlaajuisesti noin kymmenen prosenttia ihmisistä (Craig & Harel 2004). Salmivallin tutkimusten mukaan kiusaajia eli ”aloitteellisia kiusaamisen ’priimus motoreja’” on 7-10 prosenttia 10–15 -vuotiaiden lasten ja nuorten ryhmissä (2010, 43). Juvosen ja kumppaneiden tutkimuksissa havaittiin, että kiusaajilla oli kaiken kaikkiaan vähiten sopeutumisvaikeuksia, he olivat kaikista oppilaista suosituimpia sekä psykologisesti vahvimpia.

Miespuolisilla kiusaajilla on todettu vielä armeijaikäisinäkin muita useammin antisosiaalisia persoonallisuushäiriöitä ja päihteiden väärinkäyttöä. Myös nuorisorikollisuus ja oikeusistunnot kutsuvat näitä miehiä muita miehiä useammin (Sourander ym. 2007). Suomalaisessa tutkimuksessa on havaittu kiusaavilla pojilla yli kaksinkertainen riski päihdehäiriöihin verrattuna kiusaamattomiin nuoriin. Kiusaamisen on todettu olevan poikien kohdalla yhteydessä säännölliseen alkoholin käyttöön ja tupakointiin. (Luukkonen 2010.)

Kiusaavilla tytöillä on yli viisinkertainen riski päihdehäiriöihin kiusaamattomien tyttöihin verrattuna. Kiusaajatytöt myös käyttävät säännöllisesti muita useammin alkoholia, tupakkaa, kannabista ja muita huumeita. Lisäksi heillä on yli kaksinkertainen riski vakaviin itsemurhayrityksiin. (Luukkonen, 2010.)

Juvosen ja kumppanien tutkimuksesta nousee esiin mielenkiintoinen ongelma: mitä ovat ne varsinaiset stressitekijät, joita kiusaajat pyrkivät kiusaamisellaan hallitsemaan, mutta joita he eivät itse pysty verbalisoimaan? Kiusaajien kanssa toimivat opettajat tai muutkaan aikuiset eivät pysty verbalisoimaan stressin syitä. Jos koulukiusaaminen tulkitaan käytöshäiriön yhdeksi ilmenemismuodoksi, kiusaamisen psyykkinen funktio on samanlainen kuin kaikissa muissakin psyykkisissä oireis-

sa. Kiusaaja pyrkii keinolla millä hyvänsä säilyttämään epävakaa psyykkisen tasapainonsa. Koulukiusaaminen on siis potentiaalinen mielenterveyden riskitekijä (Juvonen ym. 2000). Suomalaisessa tutkimuksessa on todettu, että kiusaajanuorilla on yli kymmenkertainen riski käytöshäiriöihin verrattuna nuoriin, jotka eivät ole osallistuneet kiusaamistapahtumiin ollenkaan. Kiusaaminen on usein myös yhteydessä väkivaltarikollisuuteen, mutta tätä selittävät merkittävästi nuorten mielenterveyshäiriöt. (Luukkonen 2010.)

Kiusaajat ovat usein proaktiivisesti aggressiivisia, sillä sen kaltainen vihamielisyys lisää riskiä päätyä kiusaajaksi. Proaktiivisesti eli suunnitelmallisesti aggressiiviset ovat ”kylmäverisiä” ihmisiä, jotka uskovat, että väkivalta on kannattava tapa saada tahtonsa läpi. Heidän väkivaltaiseen toimintaansa ei yleensä liity voimakkaita vihan tunteita. (Salmivalli 2005, 53.)

Kiusatut kiusaajat

Kiusattuja kiusaajia eli provosoivia uhreja on maailmanlaajuisesti noin 5 prosenttia (Craig & Harel 2004). Kiusattuja kiusaajia pidetään usein todellisena ongelmaryhmänä, joka on kaikkein altein erilaisille psykiatrisille häiriöille (Salmivalli 2010, 38). Näiden oppilaiden profiili muistuttaa hyvin paljon väkivaltarikollisten profiilia (Juvonen, Graham & Schuster, 2003). Tutkimuksissa kiusatuilla kiusaajilla on havaittu antisosiaalista persoonallisuushäiriötä (Sourander ym. 2007). Kiusatuilla kiusaajilla on yli kymmenkertainen riski käytöshäiriöihin verrattuna nuoriin, jotka eivät ole osallistuneet kiusaamistapahtumiin lainkaan (Luukkonen 2010).

Kiusaamiseen puuttuminen on todella hankalaa kiusattujen kiusaajien kohdalla, koska kiusaaminen voidaan kokea tavallista enemmänkin oikeutetuksi. He häiritsevät ja ärsyttävät tietoisesti toisia tai kiusaavat itse pienempiään. (Salmivalli 2010, 38.)

3.3.2 Koulukiusatut

Kiusattuja on maailmanlaajuisesti 10–15 prosenttia (Craig & Harel 2004). Salmivallin tutkimusten mukaan toistuvasti kiusattuja lapsia on noin 5–15 prosenttia 10–15 -vuotiaiden ryhmissä (2010, 42). Kiusaamistutkimuksen kannalta on oleellista ymmärtää kiusattujen piirteitä, sillä näin saadaan arvokasta tietoa myös kiusaajien toiminnasta.

Tietyt tekijät yhdistävät useita kiusattuja henkilöitä. Ulkoinen olemus on hyvin usein kiusaamisen riskiä lisäävä tekijä. Poikkeava ruumiinrakenne, esimerkiksi muista poikkeava lihavuus tai laihuus sekä motorinen kömpelyys ovat yleisiä kiusaamisen syitä. (Salmivalli 2010, 38.)

Tärkeimpiä erilaisuuden leimaa tuottavia tekijöitä ovat lapsen arkuus, epävarmuus ja huono itsetunto (Hamarus 2008, 29). Tämä johtuu siitä, että kiusaajat valitsevat usein kohteeksi henkilöitä,

joista tietävät saavansa helpon voiton. Kiusatuiksi valitaan myös usein henkilöitä, joiden kiusaamiseen luokkatoverit eivät helposti puutu. Saman syyn takia kiusatuksi joutuvat usein uudet oppilaat, sillä heillä ei vielä ole kiusaamiselta suojaavaa toveripiiriä. Ennestään epäsuositut, ryhmässä heikossa asemassa olevat lapset joutuvat kiusatuiksi muita useammin. Usein myös maahanmuuttajalapset joutuvat muita useammin kiusatuiksi, heillä on muita vähemmän toverisuhteita ja heidän suosionsa ryhmässä on keskimääräistä alhaisempaa. Muut lapset suhtautuvat usein kielteisesti maahanmuuttajiin. (Salmivalli 2010, 38.)

Riskiä joutua kiusatuksi nostaa myös tietynlainen temperamentti, johon kuuluu arkuus, vetäytyvä käyttäytyminen tai räjähdysherkkyys (Salmivalli 2010, 38). Koulukiusatuksi voi joutua reaktiivisesti aggressiivinen henkilö, joka tulistuu helposti. Tällaisella henkilöllä on tunteiden hallinnan ongelma ja nämä päätyvät helposti koulukiusatuiksi erottamalla temperamenttinsa takia joukosta. Kiusatun voimakkaat reaktiot myös nostavat koulukiusaajien motivaatiota kiusaamiseen. Usein kuultu ohje "älä reagoi kiusaamiseen, sillä siihen he pyrkivät", on temperamenttiselle henkilölle lähes mahdoton noudatettava. (Salmivalli 1998, 31.)

Edellä mainitut kiusaamisen riskiä lisäävät tekijät eivät kuitenkaan ole ehdottomia. On olemassa kiusattuja, jotka eivät täytä yhtään tunnetuista riskiä lisäävistä tekijöistä. On myös olemassa henkilöitä, jotka täyttävät kaikki tekijät, mutta eivät silti ole kiusattuja. (Höistad 2003, 107.)

3.3.3 Muut roolit

Kiusaamiseen ei tarvita muita kuin kiusaaja ja kiusattu. Usein muiden oppilaiden toiminta vaikuttaa kuitenkin kiusaamisen jatkumiseen. Salmivalli luokittelee kiusaamisprosessin rooleiksi kiusaajan ja kiusatun lisäksi apurin (7–10 %), kannustajan (15–20%), puolustajan (15–20%) sekä hiljaisen hyväksyjän (25–35%). Prosentit tarkoittavat henkilöiden suhteellisia osuuksia 10–15 -vuotiaiden lasten ja nuorten ryhmissä. Apuri on henkilö, joka menee mukaan kiusaamiseen ja avustaa kiusaajaa. Kannustaja on henkilö, joka tarjoaa myönteistä palautetta kiusaajalle. Hän tulee paikalle katsomaan ja naureskelemaan. Puolustaja on kiusatun auttaja, hän asettuu kiusatun puolelle tukien ja auttaen. Hän myös toimii aktiivisesti kiusaamisen lopettamiseksi. Usein puolustajat ovat hyvässä asemassa olevia ja luokkatovereidensä kesken suosittuja lapsia. Hiljaiset hyväksyjät pyrkivät kiertämään kiusaamisongelman ja yrittävät olla huomaamatta sitä. He myös usein vetäytyvät fyysisesti syrjään. (Salmivalli 2010, 42.) Harvat roolit ovat pysyviä; ne vaihtelevat usein tilanteen, paikan ja joukon mukaan. Toisessa yhteisössä kiusaaja voi olla vetäytyjä tai kiusattu kiusaaja. Moniin rooleihin myös siirrytään tietyn roolin kautta. Moni kiusaaja aloittaa apurin tai kannustajan roolista ja moni hiljainen hyväksy-

jä on entinen kiusattu tai potentiaalinen seuraava kiusattu, jolloin hän haluaa välttää huomion kohdistamista itseensä.

3.4 Vertaissuhteet

Maili Pörhölä tuo esille huolen kiusatun ja kiusaajan vertaissuhteista. Vertaisilla hän tarkoittaa lapsen tai nuoren kanssa suunnilleen samalla tasolla kognitiivisessa, emotionaalisessa ja sosiaalisessa kehityksessä olevia ihmisiä, ja vertaissuhteilla viitataan yksilön vuorovaikutussuhteisiin vertaistensa kanssa. Hän luokittelee viisi erilaista vertaissuhdetta: ystävyysuhteet, toverisuhteet, neutraalit vertaissuhteet, vihollisuhteet ja hyväksikäyttävät vertaissuhteet. (Pörhölä, 2008, 94.) Kiusaajilla on usein myös ystävyys- ja toverisuhteita (Salmivalli, Huttunen & Lagerspetz 1997). Kiusatuilla on muita enemmän erilaisia ihmissuhteisiin liittyviä ongelmia kuten yksinäisyyden tunnetta (Juvonen ym. 2000.) Kiusaamisen vaikutuksia kiusattujen ja kiusaajien ihmissuhteisiin on tutkittu kuitenkin verrattain vähän (Pörhölä 2008, 97). Kiusaaminen ja kiusatuksi tuleminen on vakava kehityksellinen riskitekijä, joten vaikutukset identiteetin kehittymiselle sekä aikuisiän erilaiset mielenterveydelliset ongelmat ovat odotettavia. Pörhölän (2008, 97) mukaan kiusatuilla ei ole havaittu näitä samoja ongelmia, vaan heidän ongelmansa kytkeytyivät omassa elämässä jaksamiseen. Kiusattujen ja kiusaajien myöhäisessä elämässä toistuvat samat teemat kuin koulussakin. Kiusaajat jatkavat omien ongelmien työntämistä muiden ongelmiksi, ja kiusatut kärsivät pääasiassa itse omista ongelmistaan.

Kiusattujen integraatio vertaisryhmään on usein vaikeaa, mikä aiheuttaa ongelmia vertaissuhteissa. Nuoret, jotka eivät osallistu kiusaamisprosesseihin, integroituvat parhaiten vertaisryhmiin ja saavat näin laadukkaita vertaissuhteita. Kiusattujen henkilöiden on usein vaikea integroitua vertaissuhteisiin kiusaamisen jälkeisessäkin elämässä. (Pörhölä 2009, 85–90.)

Eräs näkökulma vertaissuhteisiin on niiden suojaava vaikutus. Tutkimusten mukaan yksikin läheinen ystävyysuhde suojaa lasta kiusaamisen traumaattisilta vaikutuksilta (Poijula 2007, 246). Jos lapsella on ystävä tai ystäviä, joiden parissa hän tuntee itsensä hyväksytyksi, kiusaamisen vaikutukset ovat vähäisempiä (Salmivalli 2010, 30). Useassa kiusaamistilanteessa kiusaajat ovat enemmistö ja kiusatun tukijat vähemmistö, jolloin kiusaaminen voi aiheuttaa vaikeuksia luottaa edes tukijoihin tai ylläpitää olemassa olevia ystäväsuhdetta (Pörhölä 2009, 85). Vertaissuhteet ovat ratkaisevassa asemassa myös kiusaamiseen puuttumisessa. Kiusaamiseen pystytään yleensä puuttumaan parhaiten vertaisryhmien käyttäytymistä muuttamalla, sillä kiusaajan aseman mahdollistaa vertaisryhmän ihannointi ja pelko. (Juvonen, Graham & Schuster, 2003, 2–9.)

3.5 Millaista kiusaaminen on

Hiljainen kiusaaminen

Nimensä mukaisesti hiljaista kiusaamista on vaikeinta havaita ja sen takia siitä käytetäänkin usein nimitystä epäsuora kiusaaminen (Hamarus 2008, 45). Hiljaista kiusaamista voi olla esimerkiksi katseen tai seuran välttely sekä vaikeneminen toisen lähestyessä. Myös huokailu ja toisen huomiotta jättäminen ovat tyypillistä hiljaista kiusaamista. Hiljaista kiusaamista tapahtuu piilossa, mutta myös usein avoimesti opettajan silmien alla, sillä se on jälkeensä helppo kieltää. Hiljainen kiusaaminen jää usein huomiotta, sillä sen kokee kiusaamiseksi usein vain kiusattu. Tämän tyyppisen kiusaamisen uhreiksi joutuvat usein vaitonaiset ja huomaamattomat oppilaat, jotka eivät kerro mitä joutuvat kokemaan. Hiljainen kiusaaminen on yleisempää tyttöjen kuin poikien keskuudessa. (Höistad 2003, 80–82.)

Uhrin on usein vaikea löytää sanoja hiljaiselle kiusaamiselle. Toisen käytöksen huomaa olevan outoa, mutta hän ei osaa kertoa millä tavalla. Etenkin nuoriin lapsiin kohdistuvaa hiljaista kiusaamista on todella vaikea huomata. Välillä kiusattu saattaa epäillä omia havaintojaan ja rupeaa näin epäilemään omaa mielenterveyttään, mikä pahentaa kiusatun ongelmia sekä altistaa hänet yhä herkemmin hiljaiselle kiusaamiselle. Yksi hiljaisen kiusaamisen pitkäaikaisvaikutuksista on se, että rupeaa näkemään merkkejä hiljaisesta kiusaamisesta joka puolella, vaikka näin ei todellisuudessa olisikaan. Pahimmillaan kiusatun päivä menee pilalle vieraan ihmisen kääntäessä hänelle selkänsä: kiusatulle se on selvä merkki hänen inhottavuudestaan. Hänen mielestään jopa ventovieraatkin välttelevät häntä. Selän kääntäneelle se on normaalia käytöstä, mutta kiusatulle se on todellisuutta, tosin ylitulkittua sellaista.

Sanallinen kiusaaminen

Sanallisella kiusaamisella tarkoitetaan sanojen kautta toiselle aiheutettua pahaa mieltä. Tätä kiusaamisen tyyppiä nimitetään välillä myös verbaaliseksi aggressioksi. Sanallinen kiusaaminen sisältää usein kuiskuttelua, ilkeiden juorujen levittelyä tai suoranaista haukkumista. Sanallinen kiusaaminen voi olla epäsuoraa tai suoraa kiusaamista. (Hamarus 2008, 45.) Nykypäivänä myös Internetissä tai tekstiviesteillä tapahtuva nimettömien viestien lähettäminen on sanallista kiusaamista (Höistad 2003, 80–82). Kuudesluokkalaisista tytöistä noin viidennestä on kiusattu tekstiviesteillä. Pojista vastaava luku on hieman alle kymmenen. Yleisintä kiusaamista verkossa on huhujen levittäminen. (Salmi 2008, 128.) Kyberkiusaamisen vaikutukset ovat usein tavallista kiusaamista vakavampia, tarkkoja syitä tähän ei osata selittää (Pure 2009, 42). Nykyaajan tietotekniikka mahdollistaa toisten puhelinnu-

meroiden saamisen ilman asianomaisen lupaa, nimettömien tekstiviestien ja sähköpostien lähettelyyn sekä toisen elämän seuraamisen verkon yhteisöpalvelujen avulla. Usein kiusatun ainoa turvapaikka on Internet, jossa hän saa luoda sosiaalisia suhteita olemalla joku muu kuin oma itsensä. Kiusaamisen jatkuttua Internetissä, moni kiusattu on menettänyt viimeisenkin turvapaikkansa. Internetin olemassaolo mahdollistaa myös vanhojen kiusaamissuhteiden uudelleen aloittamisen esimerkiksi viatoman Facebook-kutsun kautta.

Fyysinen kiusaaminen

Fyysinen kiusaaminen on helpointa havaita, mutta sitä usein myös peitellään leikin tai urheilun varjolla, jolloin fyysinen kontakti kiusattua kohtaan on usein huomattavasti tarpeellista rajumpaa. Ruumiillinen kiusaaminen voi myös olla sitä, että ”sattumalta” tönäistään uhria, piilotetaan hänen tavaroiensa tai varastetaan koulureppu. Fyysistä kiusaamista tehdään mahdollisimman piilossa, tarkoituksena ei ole jäädä kiinni. (Höistad 2003, 80–82.) Fyysiselle kiusaamiselle tarjoutuu koulupäivän aikana monia valvomattomia tilanteita. Koulumatkat, välituntien valvomattomat alueet, pukuhuoneessa oleminen sekä oppituntien alut ilman opettajia ovat loistavia tilanteita kiusaajille. On opettajien omasta asenteesta kiinni, miten näihin koulun tarjoamiin tilanteisiin suhtaudutaan. Yksinkertaisimmillaan fyysistä kiusaamista voidaan ehkäistä niin, että opettaja tulee ennen välituntien loppua luokkaan tai lähtee välituntivalvojaksi mahdollisimman nopeasti.

Prosessikiusaaminen

Prosessikiusaaminen on kiusaamisen tyyppi, jossa kiusaaminen alkaa huomaamatta ja kehittyy prosessimaisesti kohti loppua, epätoivoista tekoa. Prosessi alkaa usein uuden yhteisön muodostumisesta; kaikki haluaisivat kuulua yhteisöön ja siihen muodostuviin ryhmiin. Oppilaat, jotka eivät noudata oppilaskulttuurin normeja, joutuvat helposti kiusatuiksi. Kun kiusatut on valittu, heitä aletaan nimittellä ja vieroksua. Tässä vaiheessa kiusattu yrittää olla välittämättä tilanteesta. Jos tilanteeseen ei puututa, alkaa haukkuminen ja eristäminen, mikä aiheuttaa kiusatulle ennen kaikkea eristäytymistä. Viimeisin prosessikiusaamisen taso on fyysinen kiusaaminen ja eristäminen koko yhteisöstä. Tällä tasolla oleva kiusaaminen jää hyvin harvoin ilman huomiota. Tämä taso päättyy yleensä epätoivoiseen tekoon, esimerkiksi fyysiseen pahoinpitelyyn tai ulkopuolisen henkilön puuttumiseen. Prosessi etenee jatkuvasti loppua kohti, koska se tarvitsee jatkuvasti jotain uutta pysyäkseen käynnissä. Sama asia ei naurata pitkään. Kiusaaminen jatkuu usein myös niin sanottuna siedätysprosessina. Ulkopuolisen henkilön puuttuminen työntää prosessin alkuun, jolloin liikkeestä tulee aaltomainen kiusaamisen voimistuessa ja vähentyessä säännöllisin väliajoin. (Hamarus 2008, 62.)

Suhdekriisi

Joskus kiusaaminen saa alkunsa kahden henkilön välisen ystävyysyden loppumisesta. Yleensä ystävyys muuntuu kiusaamiseksi ulkoa tulleen kriisin seurauksena. Usein kriisin voi aiheuttaa kolmas henkilö. Kulttuurisen normin rikkominen saa aikaan ystävyysyden muuntumisen kiusaamiseksi. Oppilailla on usein kulttuurinen normi: ystävän on oltava luotettava. Jos ystävä petetään, antaa tämä toiselle syyn kiusaamiseen. (Hamarus 2008, 65–67.) Usein kiusatut ovat erilaisia kuin luokan keskiverto-oppilas. Tällaiset erilaiset oppilaat usein myös ystäväystyvät keskenään ja saavat näin suojan kiusaamiselta. Usein suhdekriisi alkaa toisen potentiaalisen kiusatun päästessä mukaan kiusaajien porukkaan, jolloin toinen kiusatuista jää yksin. Kiusaajiin liittynyt kiusattu käyttää usein ”ystävätietojaan” entistä ystäväänsä vastaan, jotta hän saavuttaa hyvän aseman kiusaajien keskuudessa. Suhdekriisin selvittäminen on usein työlästä, sillä se usein kytkeytyy moniin muihin suhteisiin sekä useisiin tehtyihin tekoihin. Usein kiusaamisen alkujuurille pääseminen auttaa ongelman selvittämisessä (Hamarus 2008, 67).

3.6 Mitä koulukiusaaminen aiheuttaa

3.6.1 Miksi koulukiusaaminen on niin vakavaa?

Pitkään jatkunut kiusaaminen aiheuttaa henkisiä vaurioita. Kiusatuksi joutuminen on aina traumaattinen kokemus, koska tilanne on useimmiten pysyvä. Tilanteeseen liittyy usein myös kokonaisvaltainen ihmisoikeuden menetys vertaisryhmässä. Kiusaamisen kestolla on seurauksia pahentava vaikutus, mutta vaikutus on aina pitkäkestoista, sillä kiusaamisen loputtuakin uhrin ongelmat voivat lisääntyä. (Poijula 2007, 245.)

Salmivalli korostaa kahta asiaa, jotka tekevät kiusatuksi joutumisesta erityisen traumaattisen tapahtuman. Kiusaaminen ei ole ohimenevä tapahtuma vaan pysyvä tilanne, joka jatkuu monien kiusattujen osalta kouluvuodesta toiseen. Kiusaaminen ei myöskään ole irrallaan luokan muusta sosiaalisesta elämästä, vaan siihen liittyy usein kokonaisvaltainen ihmisarvon menetys vertaisryhmässä. Kiusattua oppilasta aletaan pitää yhä erilaisempana, vähempiarvoisena ja jopa kiusaamisen ansaitsevana. Jos lapsi joutuu tällaiseen asemaan, on hänen vaikea päästä siitä myöhemminkään eroon. (Salmivalli 2010, 25.) Psykykkisellä traumalla tarkoitetaan vauriota, joka koetaan, kun tapahtuma ylittää yksilön tavalliset selviytymiskeinot. Biologinen selitys traumalle on, että ruumis epäonnistuu palautumisessa traumaa edeltävään tilaan. (Poijula 2007, 39–42.)

Usein tutkitaan pelkästään koulukiusattujen yhteisiä piirteitä, mutta yhtä oleellinen on myös kysymys siitä, miten kiusaaminen vaikuttaa sen kohteeksi joutuvaan lapseen (Salmivalli 2010, 98). Kun tutkimusten avulla saadaan selville koulukiusaamisen pitkäaikaisvaikutuksia, helpottuu myös jälkihoidon toteuttaminen ja suunnittelemisen.

Suomalaisessa tutkimuksessa on havaittu kiusaamisen olevan kaikkein vakavinta kiusatuille pojille ja tytöille, jotka ovat kiusaajia. Pojilla, jotka ovat kiusattuja kiusaajia, on yli kolmenkertainen riski ahdistuneisuushäiriöihin. Lisäksi kiusatuksi joutuminen on pojilla yhteydessä kroonisiin somaattisiin sairauksiin, kuten allergiaan, epilepsiaan ja astmaan. Kiusatuksi tulleilla kiusaaja-tytöillä on yli kaksinkertainen riski vakaviin itsemurhayrityksiin muihin verrattuna. (Luukkonen 2010.)

3.6.2 Kiusaamistapahtuman aikaiset vaikutukset

Kiusaamisen välittömiä vaikutuksia ovat kiusattujen lasten kokema koulupelko ja erilaiset psykosomaattiset oireet. Usein kiusatut ovat myös muita luokkatovereitaan enemmän yleisesti sosiaalisesti ahdistuneita ja heillä on huonompi itsetunto. Kielteinen minäkuva, yksinäisyys, itsetuhoajatukset ja masentuneisuus ovat myös voimakkaasti yhteydessä kiusatuksi joutumiseen. Ahdistuneisuuden syytä on kuitenkin vaikea tutkia, sillä ei ole mitään keinoa, millä saataisiin selville, ovatko kiusatut lapset jo ennestään muita ahdistuneempia ja varustettuja huonolla itsetunnolla vai onko kiusaaminen aiheuttanut ahdistuneisuuden ja huonon itsetunnon. (Salmivalli 1998, 113; Salmivalli 2010, 26.)

Masentuneisuus on kaikkein merkittävin koulukiusaamiseen liittyvä psykososiaalinen ongelma. Kiusatuksi joutumisen ja masentuneisuuden suhde oli vahva molemmilla sukupuolilla kaikkien ikäluokkien ja yhteisöjen yhteydessä. (Salmivalli 2010, 26.) Masentunut lapsi tietää joutuvansa kiusatuksi uudessakin yhteisössä. Masentuneelta henkilöltä usein myös puuttuu kyky ja halu hankkia kiusaamiselta suojaavia toverisuhteita. Taustalla voivat olla entiset kiusaajiksi muuttuneet ystävät tai vain itseluottamuksen puute. Masennus myös aiheuttaa huonoa itsetuntoa ja ahdistuneisuutta, jotka tuottavat toiseutta aiheuttaen näin kiusaamista.

Kiusaamisen aikaisista vaikutuksista radikaaleimpia ovat itsemurhat ja laajennetut itsemurhat. Itsemurhan tehneillä on yleensä muitakin taakkoja elämässään, mutta kiusaaminen pahentaa taakkaa ja on usein se tekijä, joka saa kiusatun toteuttamaan itsemurhan. Laajennetut itsemurhat näyttäytyvät nuorten parissa ennen kaikkea koulusurmina. Hyökkäys kohdistuu koulun oppilaiden luomia vaarallisia kohtaan. Kyseessä on siis prosessikiusaamisen äärimmäisen teon äärimmäisin muoto.

3.6.3 Pitkäaikaisvaikutukset

Monet myöhemmät ongelmat ovat seurausta kiusatuksi joutumisesta. Monella kiusatulla ilmenee useita vuosia kiusaamisen jälkeenkin psyykkisiä ongelmia, kuten masentuneisuutta, ahdistuneisuutta ja itsetuhoisuutta. (Salmivalli 2010, 28.) Pitkäaikaistutkimuksia kiusaamisen vaikutuksista aikuisikään on tehty melko vähän. Salmivalli siteeraa Dan Olweuksen tutkimusta, jonka tuloksena selvisi, että kiusatut eivät enää kokeneet vertailuryhmää enemmän kiusaamista työpaikoilla, eivätkä he enää olleet ahdistuneita, pidättyväisiä tai epävarmoja suhteissaan muihin ihmisiin. Kiusatut miehet olivat kuitenkin merkittävästi masentuneempia kuin vertailuryhmän miehet, ja heillä oli huomattavasti huonompi itsetunto. Toinen Salmivallin lainaama tutkimus on Gilmartin, jonka mukaan entisillä kiusatuilla on ihmissuhdevaikeuksia, etenkin romanttisten suhteiden muodostamisessa ilmenevää vaikeutta (love-shyness). Tärkein pitkäaikaistutkimusten löytö on, että pitkäaikaisseuraamukset ovat lievempiä henkilöillä, jotka kokivat tulleen kotonaan hyväksytyiksi. Vanhempien hyväksyntä siis kompensoi vertaisryhmässä koettuja ikäviä kokemuksia. (Salmivalli 2010, 29.) Kiusattu on menettänyt luottamuksensa ihmissuhteisiin kiusaamisen aikana, koska paras ystäväkin on saattanut kääntyä viholliseksi. Näin ollen on selvää, että nämä kokemukset sekä huono itsetunto vaikeuttavat parisuhteen muodostamista.

3.6.4 Vaikutuksilta suojaavat tekijät

Tietyt yksilön ominaisuudet auttavat koulukiusaamisen vaikutuksien välttämässä. Tärkein tekijä selviytymisessä on yksilön sinnikkyys eli resilienssi. Sillä tarkoitetaan yksilön joustavuutta sekä kykyä palautua voimakkaan tai pitkän puute- tai stressijakson jälkeen. Tämän ominaisuuden avulla lapsi löytää mahdollisimman paljon virikkeitä karussa ympäristössä, jättää huomiotta ympäristön kielteiset puolet, hankkii myönteisiä vaikutteita myös perheen ulkopuolelta ja murtautuu ajan myötä pois kielteisestä ympäristöstä. Sinnikkyuden saaminen edellyttää lapsista huolehtivien aikuisten välitöntä tukea ja turvaa. Muita yksilöä suojaavia tekijöitä ovat riittävä älykyys, tunteiden säätelykyky, myönteinen minäkäsitys, usko oman tilanteen turvallisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen sekä motivaatio toimia tehokkaasti tutussa ympäristössä. Lapsen vahva usko omasta itsenäisestä minuudesta, jota kukaan ei pysty tuhoamaan, auttaa selviytymisessä. Minän vahvuuteen liittyy olennaisesti sisältäpäin ja ulkoapäin ohjautuvuus. Sisältäpäin ohjautuva lapsi on sisäisesti itsenäinen, hän pystyy ohjaamaan itseään, tunnetilojaan ja niiden käyttäytymisseurauksia kypsällä ja sosiaalisella tavalla. Ulkoapäin ohjautuvan lapsen tunnetilat, mielialat ja reaktiot ovat selvässä yhteydessä ulkomaailmaan. Ulkoapäin ohjautuvuus on tyypillistä lapselle, joka joutuu säätelemään omia tunnetiloja päivittäin

jonkun toisen henkilön takia. Tyypillinen esimerkki on alkoholistin lapsi, joka on tottunut säätämään käyttäytymisensä alkoholistin mielialojen mukaan. (Poijula 2007, 148–151.)

Tärkeä kyberkiusaamiselta suojaava tekijä on tietoisuus Internetin vaaroista sekä kyky suojautua Internetin haittavaikutuksilta. Opettajat ovat suuressa roolissa Internetin käyttötaitojen opettamisessa ja myös vanhempien vastuu on suuri. Vanhempien tulee opettaa lapsia kertomaan heille kaikista tilanteista, myös Internetissä tapahtuvista, jotka saavat lapselle pahan olon. Vanhempien tulee myös säännöllisesti tarkkailla lastensa verkkokäyttämistä. (Pure 2009, 46.)

3.7 Koulukiusaamiseen puuttuminen

3.7.1 Puuttumisen keinoja

Kun kiusaaminen on havaittu, on siihen puututtava. Kiusaamiseen puuttuminen on myös hyvä tapa ennaltaehkäistä kiusaamista. Oppilaille annetaan sillä selvä viesti: kiusaamista ei sallita missään muodossa. Kiusatun kannalta oleellisia ovat koulun luomat puuttumisen väylät ja rakenteet. Hamaruksen (2008, 117) mukaan koulun on rakennettava omille lähtökohdilleen sopivat väylät, joihin kuuluvat luottamusväylät ja viralliset väylät. Luottamusväylän toisessa päässä on oppilas ja toisessa luotettava henkilö, usein vanhempi tai opettaja. Oleellista on kysymys opettajien läsnäolosta: onko yksittäisellä oppilaalla aidosti mahdollisuuksia lähestyä opettajaa muiden huomaamatta. Hyvä keino on opettajan jääminen luokkaan hetkeksi oppitunnin jälkeen. Myös koulun muu henkilökunta voi toimia tällaisena sosiaalisena luottamusväylänä. Virallisena väylänä voi toimia esimerkiksi kiusaamispostilaatikko tai jokaiselle oppilaalle tehty kysely. (Hamarus 2008, 117–118.)

Koulun selkeät toimintamallit helpottavat kiusaamiseen puuttumista. Opettajille ja oppilaille annetut selkeät toimintaohjeet kiusaamistapauksen varalle madaltavat kiusaamiseen puuttumisen kynnyksiä. Menettelytapojen tulee olla kirjattuina ylös ja niiden tulisi sisältää asteittain vaativampia portaita. Tällä tarkoitetaan kiusaamistapausten käsittelijöiden lisäämistä, jos tilanne ei muutu. Ensimmäisessä vaiheessa kiusaamista käsittelee opettaja tai kaksi, toisessa vaiheessa myös vanhemmat, ja kolmannessa vaiheessa asiaan puuttuu koulun rehtori. (Hamarus 2009, 120.) Kouluilla on velvollisuus puuttua ilmitulleisiin kiusaamistilanteisiin.

3.7.2 KiVa Koulu

Kiusaamiseen puuttumiseen ja sen ehkäisemiseen on kehitelty useita toimintamalleja. Suosituin näistä toimintamalleista Suomessa on KiVa Koulu (Kiusaamisen Vastainen tai Kiusaamista Vastustava Koulu). Kyseessä on Turun yliopiston psykologian laitoksen ja Oppimistutkimuksen keskuksen yhteistyöhanke. Hankkeen vastuullisina johtajina toimivat Elina Poskiparta ja Christina Salmivalli. Hankkeessa on tällä hetkellä mukana yli 2200 suomalaista peruskoulua. Tutkimusten mukaan KiVa Koulu vähentää huomattavasti kiusaamista etenkin alakouluissa. (Salmivalli 2010, 144–154.) KiVa Koulu -ohjelman synnytti tarve luoda kiusaamiseen puuttumisen ja turvallisen oppimisympäristön toimintaohjelma. Ohjelman tärkein pyrkimys on vaikuttaa sivustaseuraajalapsiin sekä ryhmän toimintaan. Ohjelma on suunniteltu erityisesti suomalaisiin kouluoloihin ja se perustuu alan tutkimustietoon. Rungas konkreettinen materiaali, virtuaalisen oppimisympäristön hyödyntäminen ja koko ryhmään vaikuttaminen ovat ohjelman tärkeimmät erityispiirteet. KiVa Koulu -ohjelmasta on olemassa erilliset versiot vuosiluokille 1-3, 4-6 ja 7-9. Lisäksi se sisältää ohjeet sekä opettajille että vanhemmille. (Tuomisto ym. 2009, 173–180.)

KiVa Koulu on hyvin kokonaisvaltainen ohjelma, joka sisältää sekä yleisiä toimenpiteitä että kohdennettuja toimenpiteitä. Yleiset toimenpiteet ovat luonteeltaan ennaltaehkäiseviä ja kohdistuvat kaikkiin oppilaisiin. Kohdennetut toimenpiteet aktivoidaan vasta kiusaamistilanteissa ja ne kohdennetaan kiusattuihin ja kiusaamiseen osallistuneisiin lapsiin. Yleiset toimenpiteet sisältävät alakouluisten kohdalla luokanopettajan pitämiä KiVa Koulu -oppitunteja, jotka sisältävät muun muassa ryhmätöitä, videoiden katselua, keskustelua ja roolileikkiharjoituksia. Oppituntien tavoitteena on opettaa, että kiusaaminen ei ole hyväksyttyä, kiusaajaa ei saa kannustaa ja kiusattua tulee tukea. Näiden oppituntien aikana on myös tarkoitus luoda luokan kiusaamisen vastaiset säännöt, joiden avulla muodostuu jokaisen oppilaan allekirjoitettava KiVa -sopimus. Kohdennetut toimenpiteet tarkoittavat aikuisen välitöntä reaktiota kiusaamistilanteen ilmettyä ja asioiden perusteellista selvittelyä. Ohjelmaan kuuluva koulu nimeää vähintään kolmen opettajan työryhmän, KiVa -tiimin. He auttavat luokanopettajia kiusaamistapausten selvittelyssä keskustelemalla osallistuneiden opettajien kanssa. Tiimille ohjataan nimenomaan systemaattisen kiusaamisen tunnusmerkit täyttävät tapaukset. (Tuomisto ym. 2009, 175–179.) Yleiset toimenpiteet tukevat myös aiemmin koulukiusatun lapsen toipumista, sillä oppitunnit parantavat luokan yhteenkuuluvuutta ja vahvistavat ryhmän oppilaiden jäsenyyttä omassa vertaisryhmissä.

4 KOULUKIUSAAMISEN JÄLKIHOITO

4.1 Toipuminen

Tilanteen ymmärtäminen

Toipuminen lähtee aina tilanteen ymmärtämisestä. Toipumisen mahdollistaa kiusaamisen loppuminen tai jokin muu käänteentekevä asia, esimerkiksi päätös koulunvaihdosta. Lapsen on hyväksyttävä totuus, että hän on koulukiusattu eikä se ole hänen vikansa. Yleensä lapsen omat voimavarat eivät riitä totuuden hyväksymiseen, vaan siihen tarvitaan ulkopuolista apua. Tämä apu voi tulla opettajalta, omilta vanhemmilta tai jostakin muusta lähteestä. Lapsi ei yleensä uskalla pyytää apua, sillä hän ei voi tietää, onko kyse todellisesta avusta vai ansasta. Hyvin usein opettajilta saatu vääränlainen huomio pahentaa ongelmaa. Asiasta puhumista ei helpota ongelmien vähättely tai kiusaajien asettaminen samaan tilaan selvittelytilanteissa. Usein vääränlaisen huomion syynä on opettajien osaamattomuus sekä koulun resurssien puute. Ongelmasta vaikeneminen ja sen kieltäminen toimii vain lyhytaikaisen ongelman tapauksessa. Suurin osa koulukiusatuista ajattelee tilanteen olevan heidän omaa syytään, sillä heidän toiseutensa muuhun ryhmään nähden mahdollistaa kiusaamisen. Ongelma ei kuitenkaan ole lapsen, vaan yhteiskunnan. Asiasta voidaan puhua lapselle yhteiskunnan sairautena, joka on yhteiskunnan vika, ei lapsen. Koulun toimimattomuus mahdollistaa kiusaajien olemassaolon ja yhteiskuntamme mahdollistaa kiusaajien pärjäämisen koulussa ja elämässä. Mikään ei ole kiusatun vika. Ainoastaan tilanteen ymmärtäminen kiusaajan ja yhteisön ”sairaudeksi” antaa lapselle mahdollisuuden selvittää masennuksesta. Tällä ymmärryksellä vastuu tilanteesta siirtyy aikuisten harteille. (Holmberg-Kalenius 2008, 50–55.)

Tukiverkosto

Kiusatun lapsen tärkein tukiverkosto on vanhempien tuki. He voivat edistää toipumista osoittamalla ymmärrystä ja antamalla tukea. Heidän tehtävänä on kertoa lapselle päivittäin, ettei kiusaaminen ole hänen syytään. Tuen määrä ja laatu on lapsen persoonasta kiinni. Lapsen kannalta tärkeintä tukea on kuunteleminen ja hänen ongelmiinsa uskominen. Väheksymällä lasta ongelmat vain pahenevat. Pahin mahdollinen virhe on kieltää tapahtumat kokonaan. Vanhempien tulee myös puolustaa lastaan koulua vastaan. Joskus tulee myös tilanteita, jolloin ei ole sanoja sanottavaksi lapselle. Silloin pelkkä sylinä oleminen luo lapselle tarvittavan tukiverkoston. Mitä nuorempi lapsi on kyseessä, sitä vaike-

ampi hänen on löytää sanoja kokemuksilleen. Kiusattu joutuu myös usein koulupäivän aikana peittämään tunteitaan, jolloin ne luotettavien ihmisten seurassa purkautuvat helposti voimakkaina vihan- tai surunpurkauksina. Mitä enemmän lapsella on tilaa ja mahdollisuuksia purkaa tunteitaan, sitä paremmat mahdollisuudet niistä on selviytyä. Lapselle tärkeitä asioita ovat myös usein sanotut rohkaisun ja kehumisen sanat. Mukava tekeminen auttaa lasta irtaantumaan hetkeksi kiusaamisen taakasta.

Tukiverkostona voi toimia myös luotettava ystävä, ulkopuolinen aikuinen tai ammattilainen. Ulkopuolinen voi olla koulun henkilökuntaan kuuluva, esimerkiksi kouluavustaja tai terveydenhoitaja. Ihanteellisimmassa tilanteessa oma opettaja on tämä luotettava aikuinen. Pitkään kiusattu kokee tosin usein, että oma opettaja on osasyylinen hänen kiusaamiseensa, sillä hänen toimintansa (tai toimimattomuutensa) mahdollistaa kiusaamisen. Ammattilainen voi olla koulukuraattori tai koulu-psykologi. Koulukiusaamiseen erikoistuneet ammattilaiset ovat harvassa, mutta yksityiseltä puolelta niitä jonkin verran löytyy. (Holmberg-Kalenius 2008, 56–70, 187–191.)

Muistot, toivo ja anteeksianto

Kiusaaminen synnyttää kamalia ja kipeitä muistoja. Niiden muisteleminen on raskasta ja pahimmillaan kiusattu voi tarkoituksella unohtaa koko kouluajan. Kyseessä on suojamekanismi, jolla kiusattu suojelee itseään pahoilta asioilta. Miksi pitäisi edes ajatuksissaan palata paikkaan, josta on vuosikaudet halunnut vain pois. Kipeimmät muistot liittyvät usein ystäviin, joista on tullut kiusaajia. Muisteleminen ja muistojen käsittely kuitenkin synnyttävät vähitellen ymmärryksen, hyväksynnän ja lopulta anteeksiannon. Ymmärrys sisältää kiusaajien ratkaisujen analysointia. Miksi he valitsivat juuri minut, vaikka minussa ei ole vikaa, vain erilaisuutta. Mitä he halusivat saavuttaa kiusaamisella ja niin edelleen. Prosessi voi olla pitkä ja tuskallinen, mutta edistyessään se muuttuu hyväksynnäksi: minua on kiusattu, mutta sen ei tarvitse vaikuttaa nykyhetkeen. Lopulta prosessi johtaa toivoon ja valoon sekä muuttuu parhaimmillaan vahvuudeksi: minä selvisin siitä. Usein kasvaa myös kyky empatiaan sekä kyky ymmärtää toisten ihmisten erilaisia tilanteita.

Anteeksianto nähdään monesti ”hyvän oppilaan” mittana: asia on sillä käsitelty ja on siirryttävä eteenpäin. Usein anteeksianto on kuitenkin sananhelinää, jolla saavutetaan mielenrauha vain anteeksipyyntöön pyytäneelle aikuiselle. Kiusatun anteeksianto edellyttää trauman syvällistä läpikäymistä sekä kaikkien muiden tunteiden niin syvällistä läpikäymistä, etteivät ne enää vaikuta omaan ajatteluun tai tunne-elämään. Edellytyksenä anteeksiannolle on, ettei juutu katkeruuteen. Tietyissä tapauksissa katkeruus toimii jopa suojana liian vaikeita tunteita kohtaan. Siitä pitää kuitenkin päästä tarpeen vaatiessa eroon. Jos anteeksiantamisen tasoa ei saavuteta, jää kiusattu ikuisesti uhrin tasolle. Siihen jääminen on passiivista ja ylläpitää kielteisiä tunteita. (Holmberg-Kalenius 2008, 80–93.)

4.2 Kriisi-interventio

Menetelmä

Koulukiusaaminen aiheuttaa pahimmillaan lapselle trauman, joka voi jopa olla samantasoinen kuin raiskatulla lapsella. Kiusaamisen loputtua voi olla tarpeen hoitaa traumaa kriisi-interventiolla, jossa käydään keskustelun avulla tosiasiat läpi sekä vahvistetaan lapsen tietoisuutta siitä, että trauma kuuluu menneisyyteen ja autettava on turvallisessa nykyhetkessä. Kriisi-interventio on tutumpi muiden traumojen yhteydestä (esimerkiksi kuolema tai kouluun kohdistunut hyökkäys), mutta sitä voi onnistuneesti soveltaa myös koulukiusaamisen aiheuttamien traumojen hoitoon. (Poijula 2007, 171.) Trauma voi ilmetä lapsella monella tavalla, jokaiseen niistä puututaan eri tavoin. Ylivireisyytenä purkautuvaa traumaa hoidetaan turvallisuuden kokemusten vahvistamisella ja rauhoittamisen sekä rentoutumisen menetelmillä. Lapselle voidaan opettaa rentoutumista hengityksen avulla sekä kerrotaan ajatusten vaikuttavan tunteisiin. Lamaantumista pyritään vähentämään aktivoivilla keinoilla ja voimakasta dissosiaatiota vähennetään vakauttamisen avulla eli lasta autetaan olemaan psyykkisesti läsnä sekä kokemaan olonsa turvallisesti todellisessa maailmassa. Dissosiaatio tarkoittaa yksinkertaistettuna ”omissa maailmoissa” oloa. Trauman kokeneelle pitää antaa myös mahdollisimman paljon tietoa tapahtuneen normaaleista vaikutuksista ihmiseen, jotta hän oppii olemaan pelkäämättä oman kehonsa reaktioita. Kyseessä on itseapuneuvonta. (Poijula 2007, 171.)

Jälkipuinti

Psykologinen jälkipuinti (debriefing) on ammattitaitoisesti toteutettuna hyvä keino prosessoida trauma tunnetasolla sekä sulauttaa se olemassa olevaan ajatteluun. Kun traumalle altistutaan uudelleen mielikuvissa riittävän pitkäkestoisesti, on mahdollista siihen tottuminen, sen uudelleen arviointi ja integraatio. Näin vähitellen nykyhetki normalisoituu eikä uhan tunnetta enää pian ole. Pitkäkestoinen altistuminen on tärkeää, sillä lyhytkestoinen ei aiheuta tottumista eikä vähennä emotionaalista stressiä. Lyhyt altistuminen voi vaikuttaa kielteisesti voimistamalla ylivireisyyttä sekä vahvistamalla avuttomuutta. Tottumisen alettua lapsi oppii, ettei ahdistuksen tarvitse jatkua loputtomiin ja etteivät välttely tai pakeneminen ole ahdistuksen lievittämiseksi välttämättömiä. (Poijula 2007, 172–173.)

Jälkipuinnin vaiheet lapselle ovat johdanto-, tosiasia-, ajatus-, tunne-, tieto-, ja lopettamisvaiheet. Jälkipuinti toteutetaan aina ryhmässä, koska yksilötapauksissa ei ole käytettävissä ryhmän vertaiskokemuksia. Johdantovaiheessa vetäjä kertoo miksi on kokoonnuttu, miten kokoonnutaan sekä kokoontumiseen liittyvät säännöt. Vetäjän tavoitteena on rohkaista lasta puhumaan traumasta, jotta lapsen olisi helpompi ymmärtää, mitä tapahtui ja mitä tuntemuksia itsellä ja toisilla on sekä ker-

toa trauman aiheuttamista reaktioista. Tosiasiavaiheessa luodaan tarkka kuvaus tapahtuneesta, korjataan väärinkäsitykset sekä luodaan yhteinen ymmärrys keskustellen. Ajatusvaiheessa käsitellään tapahtuman ja sen jälkeisen ajan aikaisia ajatuksia. Tunnevaiheessa autetaan lapsia epäsuorilla keinoilla puhumaan tapahtuneesta. Tämän vaiheen aikana lapsilta myös kysytään, mikä oli pahin asia trauman aikana sekä piirretään kuvia tai tehdään lauseentäydennystehtäviä. Tarkoituksena on tutkia voimakkaita tunteita ja traumaan liittyviä aistimusmuistoja sekä tukea lapsen tunteiden ilmaisemista hyvässä ja turvallisessa ilmapiirissä ilman syyllisyyttä, avuttomuutta ja vihaa. Tietovaiheessa vetäjän tehtävänä on esitellä samankaltaisuuksia osallistujien tunteissa ja ajatuksissa sekä kertoa niiden normaaliudesta. Tässä vaiheessa toteutetaan myös itseapuneuvontaa. Pienten lasten kohdalla itseapuneuvonta on yksinkertaista: neuvotaan vain kertomaan äidille tai isälle, jos tulee paha mieli tai pelottaa. Lopettamisvaiheessa tehdään yhteenveto ja suunnitellaan mitä voi tehdä, jos paha olo jatkuu. Lopussa keskustellaan yksilöllisesti voimakkaasti reagoineiden lasten kanssa. (Poijula 2007, 173–174.)

Kouluissa jälkipuinti on muodoltaan hieman tyypistetympi. Strukturoitu purkukeskustelu aloitetaan johdannolla, jossa kerrotaan syy, suoritetaan motivointi sekä sovitaan säännöt. Sen jälkeen käsitellään tapahtumaa kysymyksillä ”miten sait tietää tapahtuneesta?” sekä ”mitä uutta olet kuullut siitä?”. Kolmanneksi suoritetaan reaktioiden normalisointi keskustelemalla kysymyksistä ”miten reagoit nyt?” ja ”mitä voimme tehdä?”. Purkukeskustelun lopetuksessa tehdään yhteenveto sekä kerrotaan mahdollisuuksista saada tukea tarvittaessa. Puinnin jälkeen pitää toteuttaa vielä pehmennetty paluu arkeen tekemällä esimerkiksi hetki jotain mukavaa yhdessä. On tärkeää, että opettajat ottavat asian puheeksi sekä tekevät tiivistä yhteistyötä vanhempien kanssa. Asia on tärkeää ottaa puheeksi sekä keskittyä etenkin tapahtuman ratkaisemiseen (mitä saatiin aikaan). Myös lapsen turvallisuuden tunteen ja tuttujen rutiinien ylläpitäminen on tärkeää. (Poijula 2007, 174–176.)

Yksilöllisessä trauman hoidossa hoidon alussa pyydetään lasta piirtämään kuva haluamastaan aiheesta ja kertomaan siitä tarina. Auttajan tulee löytää yhteydet traumaan ja tutkia sitä tekemällä sopivia kysymyksiä yhteydestä. Tästä eteenpäin jatketaan jälkipuinnin tavoin: käydään trauma läpi yksityiskohtaisesti, puhutaan tunnereaktioista ja niiden normaaliudesta sekä annetaan lapselle mahdollisuus hakeutua keskustelemaan uudestaan tarpeen vaatiessa. (Poijula 2007, 177.)

Onko luokanopettajalle sitten hyötyä jälkipuinnista, eikö se ole ammattilaisen tehtävä? Teoriassa kyllä, mutta käytännössä ammattiapua ei aina ole saatavissa tarvittavaa määrää, jolloin on hyvä tiedostaa olemassa olevat auttamiskeinot. Usein resursseja ohjataan enemmän ”vakaviin” tapauksiin, jolloin luokanopettajan omatunnolla on lapsen auttaminen pois koulukiusaamisesta aiheutuneen trauman vaikutuspiiristä. Usein oma opettaja koetaan syylliseksi kiusaamisen jatkumiseen, jolloin

yhtenä vaihtoehtona on toisen opettajan käyttäminen jälkipuinnin toteuttajana. Toisen opettajan tulee ensin saavuttaa lapsen luottamus.

Jaakko Helander tuo esille sen seikan, ettei jälkipuinnin myönteisistä vaikutuksista ole hirveästi luotettavaa tietoa. Niiden ei tosin ole todettu olevan haitallisiakaan. Enemmän pitäisi panostaa sosiaalisten verkostojen hyväksikäyttöön sekä käyttää enemmän paikallisasiantuntijoita (kuten omaa opettajaa). Monen ihmisen tiedot jälkipuinnin alkuperästä ovat puutteelliset, sillä kyseessä on alun perin pelastusalan ammattilaisille kehitetty vertaiskäsittelymenettely. Myöskään vaihemalli ei etene eikä näyntyä jokaisen yksilön kohdalla samanlaisena. (Helander, 9–10.) Väline on hyvä, mutta nykypäivän trendinä on sen liiallinen ja vääränlainen käyttö.

Työkirjatyöskentely

Traumaa koskevan työkirjan tekeminen voi auttaa traumasta kärsivää lasta. Työkirjatyöskentelyn avulla kokemukset konkretisoituvat ja lapsi antaa sanat sanattomille mielikuville. Traumot tallentuvat usein mieleen pelkkinä kuvina, mutta piirtämisen ja kertomisen avulla aistimukset, tunteet ja ajatukset yhdistyvät ja saavat muodon. Tunteet saadaan näin siedettävämpään muotoon, mutta niitä ei unohdeta. On olemassa valmiita työkirjoja, mutta sellaisen voi myös valmistaa itse. Lapsi voi esimerkiksi piirtää sarjakuvaa aiheesta ja kertoa omin sanoin, mitä siinä tapahtuu. Lapsen kertomus on hyvä kirjoittaa ylös, jolloin sen voi myöhemmin lukea lapselle. Työkirjatyöskentely on hyvä aloittaa pehmennetysti esimerkiksi ajasta, jolloin kaikki oli vielä hyvin. Työkirjatyöskentelyn avulla lapsi saa tietoa traumatisoivasta tapahtumasta sekä psykoedukaatiivista tietoa trauman aiheuttamista reaktioista ja siitä, että ne ovat normaaleita reaktioita epänormaaliin tilanteeseen. (Pojula 2007, 211–213.)

Psykoedukaatio

Psykoedukaatio on erityinen opetuksen muoto, jossa lapselle tarjotaan tietoa ongelmasta, sen itsehoidosta sekä hoidon tarpeen tunnistamisesta. Tämän menetelmän avulla on mahdollista myös opettaa selviytymisstrategioita ja -keinoja. Näitä keinoja olisi hyvä opettaa myös lähipiirille, sillä se tehostaa traumasta toipumista. Tieto vähentää syyttelemistä sekä auttaa ymmärtämään trauman kokeneen lapsen käytöstä. Usein psykoedukaatio on kielteisiin seurauksiin painottuvaa itseapuneuvontaa tehokkaampaa. Psykoedukaatio toteutetaan usein kirjallisten lehtisten ja kirjojen muodossa sekä sanallisenä neuvontana. (Pojula 2007, 209–211.)

Muut menetelmät

Sanallinen ensiapu on heti traumaattisen tapahtuman jälkeen sokissa olevalle henkilölle annettavaa psykologista ensiapua. Koulukiusaaminen aiheuttaa sokin harvoin, lähinnä silloin kun kiusaaminen

on edennyt pahoinpitelyasteelle. Sanallinen ensiapu eli myönteinen suggestio voi muuttaa tapaa, jolla aivot käsittelevät traumaa ja lievittävät trauman vaikutuksia, sillä sokkitilassa ihminen on hyvin altis suggestioille. Oikeilla sanoilla uhrin kärsimystä voidaan lievittää sekä auttaa hänet ruumiillisen ja henkisen parantumisen alkuun. Tärkeintä ensiavussa on luoda turvallisuuden tunne autettavalle, antaa kuva läsnäolosta, tilanteen hallinnasta sekä myönteisestä odotuksesta. Tärkeää on luoda autettavalle kuva, että vastuu on nyt auktoriteetilla (opettajalla) ja että pahin on ohi. Auttajan tulee myös saada tehtyä yhteistyösopimus autettavan kanssa. Sanallinen ensiapu aloitetaan aina helpoimmasta aiheesta käsin eli siitä, mistä autettavan tiedetään selviytyvän. Auttajan on oltava valmis käyttämään mielikuvitusta ja muuntamaan auttamistapaansa tarpeen vaatiessa. On myös tärkeää muistaa, että auttamistilanteessa jokainen sana merkitsee, ristiriitaisia viestejä ei saa antaa. (Pojula 2007, 200–206.)

Muita trauman työstämiseen soveltuvia keinoja ovat parantavat kuvat, valokuvaterapia ja elokuvaterapia. Kuvakorttien tehtävänä on tuottaa yllätyksiä, oivalluksia ja uusia, luovia näkökulmia. Kuvat tarjoavat moniselitteisen ärsykkeen, joka laukaisee peitettyjen tunteiden ilmaisun. Kortteja voidaan käyttää myös traumaattisen tapahtuman purkukeskusteluun. Valokuvaterapian tarkoituksena on valokuvan ja valokuvauksen avulla lisätä ihmisen itsetuntemusta ja selviytymiskykyä sekä tukea persoonallista kasvua ja psyykkistä eheyttä. Elokuvaterapia on joko aktiivista elokuvan tekemistä, sen vastaanottamista tai interaktiivista. Jälkimmäisellä tarkoitetaan esimerkiksi tietokonepelien pelaamista. Yksin pelaaminen rauhoittaa ja antaa muuta ajattelemista. Yhteispelit toimivat sosiaalisen vuorovaikutuksen muotona. (Pojula 2007, 213–218.)

4.3 Ennaltaehkäiseminen toipumisen tukena

4.3.1 Ennaltaehkäisevien menetelmien vaikutukset

Koulumaailman realiteetit asettavat rajat luokanopettajan mahdollisuuksille antaa kiusatulle yksilöllistä tukea toipumiseen. Ei ole aikaa käyttää viikoittain useita tunteja pelkästään yhdelle oppilaalle. Tehokkaimmaksi (ja usein ainoaksi) keinoksi tukea kiusatun toipumista osoittautuu koko luokan kanssa tehtävä ryhmäyttäminen sekä kiusaamisen ennaltaehkäiseminen. Ennaltaehkäisemisen menetelmät ovat monelta osin samoja kuin jälkihoidonkin. Monet menetelmät painottavat kiusaamisen taustoja, jolloin taakka kiusatun harteilta saadaan pois. Kiusatulle annettava tärkein viesti on se, että kiusaaminen ei ole kiusatun vika. Yleisimmät reaktiot kiusaamiselle sekä sen aiheuttamille traumoille käsitellään myös, jolloin kiusattu tajuaa reaktioidensa normaaliuden. Kiusaamisasioiden käsittely

yhteisesti myös altistaa kiusattua ikävien asioiden muistamiselle, jolloin niiden käsitteleminen joissain tapauksissa helpottuu sekä niihin kätkeytyt tunteet lievittyvät. Altistumisen tulee olla riittävän pitkäaikaista, jotta muistojen haalistuminen toteutuu. Yhteisesti käsitellyt vaikeat asiat ja ryhmädynamiikan kohentamiseen käytetyt oppitunnit myös lisäävät ryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä ideaalitulanteessa nostavat kiusattujen asemaa luokkayhteisössä. Oppitunnit voivat myös kohentaa luokan työskentelyilmapiiriä.

4.3.2 Turvataitokasvatus

Lapsella on oikeus tietää, miten hän voi pitää huolta turvallisuudestaan keskellä valtavaa määrää väkivalta- ja ahdistelukokemuksia, joille hän on koko ajan altis. Turvataitokasvatuksen avulla voidaan vahvistaa lasten itsearvostusta ja itseluottamusta, edistää lasten tunne- ja vuorovaikutustaitoja ja hyviä toverisuhteita, parantaa lasten valmiuksia suojella itseään turvallisuutta uhkaavissa kiusaamisen, väkivallan, alistamisen ja ahdistelun tilanteissa sekä ohjata lapsi kertomaan huolistaan luotettavalle aikuiselle. Turvallisuuden tunteen lisääminen myös edistää oppimista ja kehitystä. Turvattoman lapsen on oltava koko ajan valpas, jolloin keskittyminen leikkiin ja oppimiseen häiriintyy. Turvataitokasvatus on tarkoitettu toteutettavaksi yhteistyössä kotien kanssa ja moniammatillisessa sekä alueellisessa yhteistyössä. (Lajunen ym. 2006, 14–20.)

Turvataitojen opettaminen on tärkeää etenkin erityistä tukea tarvitseville lapsille. Heillä on usein heikko itsetunto ja suuri tarve tulla hyväksytyiksi sekä saada arvostusta muilta. He haluavat miellyttää ja olla pidettyjä, joten heillä ei välttämättä ole taitoja toimia uhkaavassa tilanteessa. Eri-tyistä tukea tarvitsevilla lapsilla on usein myös vaikeuksia sosiaalisissa suhteissa. He joutuvat muita herkemmin kiusatuiksi tai kiusaavat itse muita. Heidän on usein vaikeaa hahmottaa, minkälaisia seurauksia heidän omasta käytöksestään aiheutuu. Turvataitokasvatuksen avulla pystytään harjoittamaan sosiaalisia taitoja. (Lajunen ym. 2006, 20.)

Lasten turvataitokasvatusta voidaan toteuttaa vertaisryhmässä, jota tuttu aikuinen ohjaa. Lapsille opetetaan valmiuksia, joilla he voivat välttää joutumista tilanteisiin, joissa heidän turvallisuutensa on uhattuna. Lapset myös ohjeistetaan kertomaan aina huolistaan luotettavalle aikuiselle. Pelkkien toimintaohjeiden antamisen lisäksi vahvistetaan lapsessa olevia suojaavia kykyjä ja taitoja. Hyvän itsetuntemuksen ja tunteiden tunnistamisen avulla lapsi tunnistaa hämmästyttävät, pelottavat ja turvallisuutta uhkaavat tilanteet. Itseluottamuksen avulla lapsi uskoo voivansa vaikuttaa siihen, mitä hänelle tapahtuu. Itsearvostuksen avulla lapsi pitää kiinni oikeiksi katsomistaan asioista. Sujuvat sosiaaliset taidot auttavat toverisuhteiden luomisessa ja hyvät toverisuhteet suojaavat huonoilta ihmissuhteilta ja kiusaamiselta. Toisen kunnioittamisen ja ristiriitojen selvittämistaitojen avulla lapsen on helpompi

välttää tulemasta itse hyväksikäyttäjäksi myöhemmin. Erityisesti poikien kohdalla on tärkeää opettaa, miten he voivat ilmentää omaa maskuliinisuuttaan väkivallattomasti muita alistamatta. (Lajunen ym. 2006, 29.)

4.3.3 Lions Quest

Lions Quest on Suomen Lions-liiton järjestämä maksullinen koulutus opettajille ja muille nuorten parissa työskenteleville. Ohjelman tavoitteena on taata lapselle sellaiset elämisen taidot, että hän kykenisi ottamaan vastuuta sekä itsestään että myös toisista ihmisistä. Ohjelma voidaan kiteyttää kolmeen perusarvoon: Arvosta itseäsi, kunnioita toista ja ota vastuu omasta käyttäytymisestä ja päätöksistäsi. Ohjelman tarkempia tavoitteita ovat seuraavat:

- lisätä oppimisympäristössä keskinäistä kunnioitusta, välittämistä, myönteistä käyttäytymistä sekä mielekästä toimintaa.
- antaa lapsille tilaisuuksia oppia keskeisiä elämäntaitoja, joita he tarvitsevat valitakseen terveellisen elämän.
- edistää turvallista ja tervettä elämäntapaa, johon eivät kuulu tupakka, alkoholi eivätkä muut päihteet.
- valmistaa lasta yhteiskunnan jäseneksi antamalla hänelle mahdollisuuksia harjoitella yhteistoimintaa ja auttamista.
- voimistaa lasten sitoutumista perheisiinsä, myönteisiin toverisuhteisiin, kouluun ja yhteiskuntaan.
- ohjata lasta kunnioittamaan erilaisuutta.

Quest -ohjelma on jaettu neljään osaan: vatupassi (5–9-vuotiaille), kompassi (10–12-vuotiaille), passi (13–17-vuotiaille) ja vanhemmuuteen yhteisvoimin -materiaali. Ohjelmassa toteutetaan arvojen opettamisessa sitä periaatetta, että lapsi oppii kolmella eri tavalla. Näkemällä aikuisten mallin hän oppii kyseiset arvot, kuulemalla puhetta arvosta, sen merkityksestä ja sen toteuttamisesta sekä harjoittelemalla kyseisen arvon toteuttamista. Ohjelmaa toteutetaan valmiiksi annettujen oppituntien avulla noin yksi tunti viikossa. Oppituntien aiheita ovat esimerkiksi minä-puhe, ylentämisen ohjenuorat ja huono kuuntelija. Moneen oppituntiin sisältyy paljon näyttelemistä ja draamaa. (Savolainen).

Ohjelmalla on monia yhtäläisyyksiä KiVa Koulun kanssa. Ohjelma on kuitenkin huomattavasti työläämpää viikoittaisten oppituntien takia. KiVa Koulu on monilta kohdin työstetty versio Lions Questista. Ohjelma toteuttaa kuitenkin kiusaamisen ennaltaehkäisyä sekä auttaa ryhmädynamiikkaa

parantamalla myös jo kiusattujen oppilaiden toipumista. Ohjelman maksullisuus ja työläys aiheuttavat rajoituksia menetelmän laajemmalle suosiolle.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Tämän tutkimuksen tehtävänä on käsitellä 6.–9. -luokkalaisten oppilaiden, vanhempien ja opettajien käsityksiä koulukiusaamisesta. Tarkoituksena on kiinnittää huomiota koulukiusaamisen eri muotoihin ja niiden aiheuttamiin pelon ja ahdistuksen tunteisiin. Lisäksi haluan tuoda esille vanhempien kokemia puutteita koulun turvallisuudessa liittyen koulukiusaamiseen. Aineiston avulla avautui myös mahdollisuus käsitellä opettajien ja vanhempien näkemyseroja koulun turvallisuudesta. Tutkimustehtävään etsitään vastauksia seuraavien kysymysten avulla.

1. Minkälaisia eri koulukiusaamisen muotoja lapset ovat kokeneet ja miten ne vaikuttavat turvallisuuden tunteeseen?
2. Millaisia puutteita vanhemmat kokevat koulun turvallisuudessa liittyen koulukiusaamiseen ja onko opettajien ja kodin välillä suuria näkemyseroja?

5.2 Tutkimusmenetelmät

Laadulliset menetelmät

Tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, joka on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa ja pyrkii mahdollisimman kattavaan tutkimuskohteen kuvaukseen. Täysin objektiivisen tutkimustuloksen saavuttaminen ei ole laadullisessa tutkimuksessa mahdollista, koska tutkijan käsitykset ja arvot muovaavat tutkittavan ilmiön näkökulmaa. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole testata erilaisia hypoteeseja, vaan pyrkiä määrittelemään erilaisia koulukiusaamisen muotoja turvattomuuden aiheuttajina etenkin lasten näkökulmien kautta. (Hirsjärvi ym. 2007, 157.) Eskolan ja Suoranta (1998, 19) korostavatkin, että laadullisessa tutkimuksessa voidaan lähteä liikkeelle aineiston pohjalta ilman ennakkoon määriteltyjä hypoteeseja. Tutkimusta tehdessäni sain ensiksi käsiini aineiston, jonka pohjalta ryhdyin hahmottelemaan tutkimussuunnitelmaa, -ongelmaa sekä taustateoriaa. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimussuunnitelma elää tutkimuksen mukana ja luo tutkimukseen prosessiomaisen luonteen. Tässä tutkimuksessa tämä tarkoitti sitä, että teorian muodostumisen jälkeen palasin vielä tarkentamaan tutkimusongelmiani. (Eskola & Suoranta 1998, 15–16, 19.) Teschin mukaan

kvalitatiivinen tutkimus voidaan jakaa 26 eri lajiin, joille löytyy neljä eri yläotsikkoa eli mielenkiinnon kohdetta: kielen piirteet, säännönmukaisuuksien etsiminen, tekstin tai toiminnan merkityksen ymmärtäminen ja reflektio. Käsillä oleva tutkimus keskittyy ymmärtämään kirjoitetuista teksteistä löytyviä erilaisia kiusaamisen ja turvattomuuden tekijöitä, joten käytän menetelmänä sisällönanalyysia. (Hirsjärvi ym. 2007, 161–162.)

Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysia voidaan luonnehtia sekä metodiksi että väljäksi teoreettiseksi kehykseksi, mikä mahdollistaa sen liittämisen erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. Kyseinen metodi toimii pohjana myös muille kvalitatiivisille analyysimenetelmille, jos niissä toteutetaan sisällönanalyysia väljänä teoreettisena viitekehyksenä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.) Sisällönanalyysin avulla erilaisia kirjoitettuja dokumentteja voidaan tutkia systemaattisesti ja mahdollisimman objektiivisesti. Dokumentteja voivat olla erilaiset artikkelit, kirjat, haastattelut tai keskustelut, kun ne on vain muutettu kirjalliseen muotoon. Analyysissä etsitään tekstin erilaisia merkityksiä, kuten tässä tutkimuksessa pyritään löytämään erilaisia kiusaamisen muotoja ja turvattomuuden aiheita. Tarkoituksena on saada hajanaisesta aineistosta mielekäs, selkeä ja yhtenäinen informaatio ilman, että tekstin sisältämä informaatio muuttuu. Aineiston järjestelyn jälkeen on vuorossa johtopäätösten teko. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103–104.) Grönfors (1985, 161) tiivistääkin sisällönanalyysin tavaksi tuottaa raaka-aineita teoreettiseen pohdintaan, mutta itse pohdinta tapahtuu tutkijan järjellisen ajattelun keinoin.

Sisällönanalyysia voidaan tehdä joko aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti. Käsillä olevassa tutkimuksessa aineistoa lähestytään aiemmin tehtyjen teorioiden pohjalta, jotka ohjaavat myös aineistoni luokittelua. Tällöin käytetään teorialähtöistä eli deduktiivista sisällönanalyysimallia, jossa nojataan tiettyyn teoriaan, malliin tai auktoriteetin ajatusmaailmaan. Ennen analyysia tutkittava ilmiö määritellään tunnetun tiedon mukaisesti ja tämä vaikuttaa myös omalta osaltaan aineiston hankintaan. Käytännössä tämä tarkoittaa analyysirungon muodostamista, minkä jälkeen sen sisälle etsitään aineistosta erilaisia luokituksia ja kategorioita. Aineisto suhteutetaan esimerkiksi valmiiseen kategoriaan, joka on esitelty teoreettisessa osassa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 97–98, 113–115.) Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä koulukiusaamisen kategoriat on muodostettu teorialähtöisesti perusopetuksen opetussuunnitelman (POPS 2004, 18) määrittelemistä turvallisen oppimisympäristön tekijöistä sekä Waitisen (2011, 78) edellä mainittuihin tekijöihin lisäämästä pedagogisesta turvallisuudesta.

Narratiivinen tutkimusote

Puhuttaessa tutkimuksesta, narratiivisuudella tarkoitetaan lähestymistapaa, jossa huomio kohdistetaan kertomuksiin tiedon välittäjänä ja rakentajana. Heikkinen (2001, 116) lähestyy narratiivisuutta tutkimuksessa kahdesta näkökulmasta, joista ensimmäisessä tutkimus voi joko käyttää materiaaliin kertomuksia tai toisaalta tutkimus voidaan nähdä kertomuksen tuottamisena maailmasta. Narratiivisuudella ei ole kuitenkaan selkeää määritelmää, vaan eri tieteenalat ja koulukunnat määrittelevät sen eri tavalla ja käyttävät omaa käsitteistöään. Tämän vuoksi sanan käyttötarkoitus ja merkitykset ovat monesti hyvin epäselviä. (Polkinghorne 1995, 5; Heikkinen 2001, 116.) Heikkinen (2001, 118) on havainnut neljä eri tapaa käyttää narratiivisuutta tieteellisessä keskustelussa. Narratiivisuudella voidaan tarkoittaa tiedonprosessia sinällään, eli tietoa ja tietämisen tapaa, jolloin siihen on liitetty usein myös konstruktivistinen tiedonkäsitys. Toisaalta sitä voidaan käyttää kuvaamaan tutkimusaineistoa. Kolmanneksi sitä voidaan käyttää viitattaessa aineiston analyysitapoihin ja neljänneksi se voidaan liittää narratiivien käytännölliseen merkitykseen. Käsillä olevassa tutkimuksessa narratiivisuutta käytetään kuvaamaan analyysitapaa ja tutkimusaineistoa. Tutkimusaineisto koostuu oppilaiden kertomuksista turvallisesta koulupäivästä, jolloin Polkinghornen (1995, 6) kolmiportaisen määritelmän mukaan puhutaan narratiivisesta tutkimusaineistosta (Polkinghorne 1995, 6; Heikkinen 2001, 116–122). Polkinghorne (1995, 5) jakaa narratiivisen analyysin Brunerin kaksiportaisen tiedonkäsitksen pohjalta kahteen eri kategoriaan. Ensimmäinen kategoria on narratiivien analyysi (narrative analysis), jossa huomio kohdistuu kertomusten erilaiseen luokitteluun. Toinen kategoria on narratiivinen analyysi (narrative analysis), jossa tutkimus keskittyy tapahtumiin luoden samalla myös itse uutta narratiivia. Tässä tutkimuksessa huomio keskittyy narratiivien analyysiin, pyrkimyksenä luokitella erilaisia kiusaamisen ja turvattomuuden tekijöitä. (Polkinghorne 1995, 5–6; Heikkinen 2001, 122.)

5.3 Aineiston keruu

Tässä tutkimuksessa käytetty aineisto on kerätty eräässä tamperelaisessa koulussa lukuvuonna 2009–2010 teetetyssä turvallisuuskyselyn ohessa. Sain aineiston ohjaajaltani Eija Syrjäläiseltä, joka on ollut mukana turvallisuusprojektissa. Kyselyn arvioinnin keskiössä on oppilaiden hyvinvoinnin ja turvallisuuden kartoittaminen. Aineistoa kerättiin niin oppilailta, vanhemmilta kuin myös opettajilta. Oppilaiden kokemukset koulun turvallisuudesta kerättiin kirjoitelmien muodossa, joiden ohjaavana otsikona oli "Turvallinen koulupäivä". Kirjoitelmat on tehty täysin anonymisti, jolloin jokainen oppilas on saanut kirjoittaa vapautuneesti omia tuntemuksiaan ilman paljastumisen pelkoa. Olen merkinnyt

tuloksissa kirjoittajan luokka-asteen lainauksen eteen. Kirjoitelmat on teetetty luokka-asteilla 1.–9., mutta tähän tutkimukseen valikoin pelkästään 6.–9. luokkalaiset, koska pienempien oppilaiden kertomuksissa koulukiusaaminen lähinnä todetaan muutamalla sanalla ilman tarkempaa kuvausta. Osa kirjoitelmista on tehty käsin ja osa koneella, mikä vaikutti ainakin joillain luokilla vastauksien pituuteen. Lisäksi kirjoitelmat kirjoitettiin omassa luokassa oman opettajan kanssa, joten niiden ohjeistuksessa ja kirjoittamiseen varatussa ajassa voi olla eroavaisuuksia luokkien kesken. Toisen tutkimuskysymyksen aineistonkeruussa vanhempia ja henkilöstöä pyydettiin arvioimaan esimerkiksi koulumatkan, tilojen ja välituntien turvallisuutta, kodin ja koulun välistä yhteistyötä sekä koulun kykyä puuttua kiusaamiseen. Kyselyn teemat ja niiden sisällöt perustuvat vuonna 2009 vanhempainyhdistyksille suunnattuun kyselyyn "Mistä tekijöistä koulun turvallisuus muodostuu?". Käsillä olevassa tutkimuksessa nostetaan esille huoltajien avoimissa kysymyksissä esiintyneet mielipiteet koulun turvallisuudesta liittyen koulukiusaamiseen, sekä verrataan huoltajien ja opettajien näkemyseroja koulun turvallisuudesta.

5.4 Aineiston analyysi

Martti Grönfors määrittelee aineiston analysoinnin rakentuvan analyysistä ja synteisistä, jossa analyysissä saatu materiaali pilkotaan osiin ja synteisin avulla kootaan johtopäätöksiksi. Kyseistä analysointia kutsutaan myös abstrahoinniksi: tutkimusaineisto järjestetään sellaiseen muotoon, että sen perusteella tehdyt johtopäätökset voidaan irrottaa yksittäisistä henkilöistä, tapahtumista ja lausumista ja siirtää yleiselle käsitteelliselle ja teoreettiselle tasolle. (Grönfors 1985, 145.) Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä aloin aineistoon tutustumisen jälkeen rakentaa taustateoriaa turvallisuudelle ja koulukiusaamiselle. Samalla hahmottelin alustavaa narratiivisen sisällönanalyysin analyysirunkoa, jonka perusteella luokittelin koulukiusaamisen tekijät neljään eri luokkaan turvallisen oppimisympäristön tekijöiden mukaan. Luokkien muodostamisessa otin huomioon myös Piiraisen (2011) sekä Syrjäläisen ja Jukaraisen (kasvatus 3/2012) tekemät luokittelut turvallisuudesta. Omat kategoriani ovat hyvin samankaltaisia. Kategorisoinnin ensimmäisenä ryhmänä on *fyysinen turvattomuus*, johon sisältyvät koulukiusaamisen fyysiset tekijät ja uhat. Toisena ryhmänä on *psykykinen turvallisuus*, johon katson kuuluvan oman identiteetin säilyvyyden ja itsensä toteuttamisen. Kolmantena ryhmänä on *sosiaalinen turvallisuus*, johon sisältyy ryhmään kuulumisen tunteet ja ystävät. Neljäntenä ryhmänä on *pedagoginen turvallisuus*, johon kuuluu oppilaan luottamus koulun henkilökuntaan koulukiusaamisen estämisessä. Tähän ryhmään sisältyvät siis opettajien lisäksi kuraattori, psykologi, terveydenhoitaja ja muut työntekijät. Koulukiusaamisen kategorisointi on hyvin ongelmallista, koska

kiusaaminen tapahtuu monesti useissa eri muodoissa samanaikaisesti. Kiusaaminen voi täyttää samaan aikaan jokaisen määrittelemäni kategorian silloin, jos esimerkiksi oppilasta kiusataan pitkäaikaisesti fyysisesti sekä henkisesti opettajan siihen puuttumatta. Toisen tutkimuskysymyksen kohdalla lajittelin vanhempien vapaapalautteiden vastaukset niitä kuvastavien teemojen alle. *Teemoiksi muodostuivat koulukiusaamisen havaitseminen, puuttuminen ja tukitoimenpiteet.* Teorian, teemojen ja kategorioiden muodostamisen jälkeen oli vuorossa tarkempi aineiston käsittely, jossa luokittelin aineistoni määrittelemieni teemojen ja kategorioiden alle. Tämän jälkeen tein tutkimukseni johtopäätökset eli toisin sanoen tein Grönforsin (1982, 145) määrittelemän abstrahoinnin aineistolle.

6 TULOKSET

Aineistoa lukiessani ensimmäisenä seikkana oppilaiden kirjoituksista nousi esiin koulukiusaaminen. Vaikka tämä tutkimus ei ole kvantitatiivinen, niin sanottakoon, että lähes jokainen 6.–9. luokan oppilas nosti turvallisen koulun tekijäksi koulukiusaamisen kitkemisen. Monet oppilaista kirjoittivat lyhyesti turvallisen koulun rakentuvan kiusaamattomuudesta:

(7.lk) Mielestäni turvallinen koulu on sellainen jossa ei kiusata eikä muutenkaan aiheuteta toiselle pahaa mieltä.

(7.lk) Kivassa ja turvallisessa koulussa ei kiusata.

Joukosta löytyi myös hyvin kiusaamisen eri muotoja kuvailevia kirjoitelmia, joita olen luokitellut aiemmin mainittuihin neljään kategoriaan sekä ryhmitellyt tarkemmin alaotsikoihin ilmiöiden mukaan.

6.1 Fyysinen turvallisuus

Fyysisellä turvallisuudella tarkoitetaan oman fyysisen koskemattomuuden turvaamista. Yleisimpiä fyysisiä koulukiusaamisen muotoja ovat lyöminen, töniminen ja potkiminen. Lisäksi fyysiseen kiusaamiseen voi liittyä kiusatun omaisuuden vahingoittamista, piilottamista tai varastamista. Fyysisen kiusaaminen nousi monen oppilaan kertomuksissa esille; etenkin pojat nostivat esille havaitsemansa fyysisen kiusaamisen ja mahdolliset uhat:

(8.lk) Turvallisessa koulussa ei uhkailla tai hakata ketään.

(9.lk) Turvallisessa koulussa ei piestä ihmisiä.

(9.lk) Fyysinen kiusaaminen voi olla vakavampaa kuin henkinen kiusaaminen, jos toisia oppilaita lyödään ja potkitaan, silloin seuraukset voivat olla kohtalokkaita.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton (2009, 22) teettämän raportin mukaan yläkouluikäisistä tytöistä 14 % oli kokenut fyysistä kiusaamista ja pojista jopa 40 %. Poikien kokema kiusaaminen saa tyttöi-

hin verrattuna useasti fyysisiä piirteitä ja 5 % pojista onkin ilmoittanut, että fyysinen kiusaaminen on ainut tapa, jolla heitä on kiusattu. Oppilaiden kertomusten mukaan etenkin erilaiset jengit ja ryhmät lisäävät fyysisen kiusaamisen uhkaa:

(7.lk) Meidän koulussa on paljon leijoja jätkeä, jotka luulevat omistavansa koulun. Kaksi nimeä nousee selvimmän esiin. Olen jopa kuullut että toinen niistä "kingeistä" on hakannut koulun oppilaan vapaa-ajalla. Tämä hakkaamisasia on nostanut esiin itsensä ja monissa muissa epäluuloja, joten tämä turvallinen koulu asia oli hyvä syy miettiä miten asiat ovat ja kyseenalaistanut oman koulun. Turvallisessa koulussa kaikki ovat samanarvoisia, eikä kukaan saa olla niin kuin omistaisi koulun.

(8.lk) Koulussa ei olisi mitään kovisjengiä jotka hakkaisivat jos joku sanoisi jotain tai edes puhuisi niille. Ja koulussamme ei tarvitsisi pelätä!

Varsinaista fyysistä väkivaltaa, johon katsotaan kuuluvan esimerkiksi pahoinpitely, oli kuluneen vuoden aikana Mannerheimin Lastensuojeluliiton raportin (2009, 30) mukaan yläkouluikäisistä kokenut 7 % tytöistä ja 24 % pojista. Ellosen ym. (2008, 43) tutkimuksen mukaan 6. luokan oppilaista pahoinpidellyksi oli joutunut tyttöjen osalta 14 % ja poikien osalta 25 %. Yläkouluikäisistä vastaavat osuudet olivat tyttöjen osalta 17 % ja poikien osalta 22 %. Näihin lukuihin katsotaan kuitenkin kuuluvan myös esimerkiksi kotona tapahtuva perheväkivalta. Rajaamalla fyysinen väkivalta pelkästään koulukontekstiin Mannerheimin lastensuojeluliiton (2009, 31) mukaan tytöistä 5 % ja pojista 24 % oli kokenut fyysistä väkivaltaa koulussa viimeisen vuoden aikana. Lisäksi kiusatut oppilaat kokevat fyysistä väkivaltaa selvästi muita oppilaita useammin. Viikoittain kiusatuksi tulleista oppilaista pojista 51 % ja tytöistä 20 % oli kokenut fyysistä väkivaltaa kouluissa viimeisen vuoden aikana. Fyysisen väkivallan kokemisen lisäksi oppilaat nostivat esille omaisuutensa koskemattomuuden ja siihen kohdistuvan ilkivallan ja varastamisen uhan:

(7.lk) Turvallisessa koulussa voisi olla enemmän vartiointia, kuten lisätä turvakameroita ja valvovia opettajia. Jos valvontaa lisättäisiin, oppilaat uskaltaisivat tehdä enemmän asioita, kuten tulla pyörällä kouluun pelkäämättä että kumit puhkaistaan tai jättää takin naulakkoon ilman varkauden pelkoa.

(9.lk) Toinen ikävä asia on varastelu, joka on erittäin masentavaa. Sitäkin esiintyy aivan liian paljon nykyään kouluissa. Myös toisen omaisuuden kuten pyörien sabotoiminen on vanhastaan tuttua ikävää ilkivaltaa. Jos näistä edellä mainituista edes puolet saataisiin karsittua, olisi koulu jo huomattavasti parempi paikka olla.

(9.lk) Mielestäni turvallinen koulu on sellainen koulu missä on mukava olla ja on kavereita eikä kukaan kiusaa ja opettajat valvovat käytävillä mitä koulussa tapah-

tuu tai on videokamerat eikä tarvitse pelätä että joku varastaisi tai siirtelisi tavaroitasi.

MLL:n (2009a, 22) raportin mukaan omaisuuteen kohdistuva kiusaaminen oli fyysisen väkivallan lisäksi pojilla tyttöjä yleisempää. Yläkouluikäisistä pojista 26 % oli kokenut omaisuuden vahingoittamista, piilottamista tai varastamista, kun vastaava luku tytöillä oli 19 %. Oppilaitten kirjoittamissa kertomuksissa nousikin useasti esille valvonnan lisääminen niin kameroiden kuin myös välituntivalvojen osalta, jotta fyysistä ja omaisuuteen kohdistuvaa kiusaamista saataisiin vähennettyä:

(8.lk) Turvallisessa koulussa kiertäisi usein välituntivalvoja, koska usein näkyy jonkun lyövän toista, eikä se ole mukavaa katseltavaa.

(9.lk) Turvallisessa koulussa on myös hyvä välituntivalvonta ja kameroita.

(9.lk) Turvallisessa koulussa pitää olla videokameroita joka puolella, jotta nähdään mitä tapahtuu tai mitä on tapahtunut jos on sattunut jotain kiusantekoa tai muuta pahaa. Jos kiusaaminen loppuisi niin mielestäni olisi vielä enemmän turvallista, koska ne joita kiusataan, saattavat tuntea ettei ole turvallista olla koulussa, koska kiusaaminen saattaa muuttua fyysiseksi.

(9.lk) Välituntitoiminnan täytyy olla valvottua, ja oppilaiden täytyy tietää että kaikkien kiusaamiseen puututaan. Koulussa on hyvä olla valvontakamera, että esimerkiksi mahdollinen seinien sotkija tai näpistelijä saadaan kiinni. Ulkopuolisten henkilöiden hengaileminen koulun piha-alueella pitäisi myös kieltää kaikkien turvallisen olon vuoksi.

MLL:n (2009a, 13) teettämässä kyselyssä selvitettiin myös oppilaiden tietämystä valvontakameroiden yleisyydestä. Yläkoululaisista noin 61 % ilmoitti, että heidän koulussaan on käytössä valvontakameroita. Valvontakameroilla voitaisiin ennaltaehkäistä ja saada kiinni fyysisesti kiusaavia ja toisen omaisuutta vahingoittavia henkilöitä. Kuitenkin kattavan valvonnan aikaansaamiseksi kameroita pitäisi olla paljon, mikä olisi suuri kuluerä koulun resursseihin. Lisäksi kameroiden lisääminen saattaisi vähentää opettajien välituntivalvontaa, jolloin henkisen kiusaamisen havainnointi heikkenisi. Oppilaiden kertomuksissa toivottiin myös erillisten vartijoiden palkkaamista, reppujen tarkastamista ja metallinpaljastimien asentamista lähinnä kouluampujien varalta:

(7.lk) Turvallinen koulu on sellainen, jossa on vartijat ovilla, ja ei päästetä tunte mattomia sisään. Silloin ei voisi tapahtua kouluammuskeluita enää. Koulussa tulisi olla paikka minne paeta jos tulee jotain ongelmia.

(8.lk) Koulussa tulee olla selkeät ohjeet, miten vaaratilanteessa toimitaan.

(8.lk) Turvalliseen kouluun ei päästetä sisään ketä vain. Turvallisessa koulussa on välituntivalvonta.

(9.lk) Pitää olla metallinpaljastimet ettei joku hullu tapa kaikkia.

(9.lk) Metallinpaljastimet ettei joku riehu aseilla.

MLL:n (2009a, 13) kyselyn mukaan yläkouluikäisistä tytöistä koki olonsa turvalliseksi koulupäivän aikana 80 % ja pojista 81 %. Olonsa turvattomaksi koki tytöistä 9 % ja pojista 10 %. Kyselyä tehtäessä Kauhajoen koulusurmista oli kulunut vain muutama viikko, joten tulokset ovat rohkaisevia. Punamäen ym. (2011, 34) raportissa kerättiin yhteen eri tutkimuksia kouluampumisista. Columbinen koulusurmista tehdyssä tutkimuksessa ampumiset lisäsivät turvattomuuden tunteita ja poissaoloja 4–10 %, mutta eivät olleet yhteydessä mielenterveyden ongelmiin. Jokelan ja Kauhajoen yläaste- ja lukioikäisistä nuorista 43 %:lla oli traumaperäisiä stressioireita neljän kuukauden kuluttua koulusurmasta.

(9.lk) Pelkkä kiusaaminen kouluissa ei kuitenkaan ole turvattomuutta. Joissain kouluissa on valitettavasti myös oppilaita jotka haluavat vahingoittaa muita, vastavista tapauksista on ikävä kyllä kokemusta myös Suomessa. Näitä tilanteita voitaisiin välttää jos oppilaiden reppuja tutkittaisiin ettei siellä olisi mitään asioita mitkä ei kuuluisi kouluun esim. aseita.

Helmikuun alussa 2013 opetus- ja kulttuuriministeriö jätti lakialoitteen, jossa opettajille annetaan toimivaltuudet ottaa haltuun häirintään tai vahingoittamiseen tarkoitettuja esineitä sekä tarkastaa oppilaan reppu tällaisten esineiden löytämiseksi (OKM 2013, 51.)

6.2 Psyykkinen turvallisuus

Psyykkisesti turvallinen oppimisympäristö rakentuu kognitiivisista ja emotionaalisista tekijöistä. Tekijöitä ovat esimerkiksi koulun ilmapiiri, tunnelmat ja tunteet. Olennaista psyykkisesti turvallisessa oppimisympäristössä onkin mahdollisuus toteuttaa itseään ja kokea itsensä tärkeäksi yhteisön jäseneksi. Mahdollisuus itsensä toteuttamiseen edellyttää kuitenkin hyvää itsetuntoa ja erilaisten pelko-tekijöiden hallintaa. (POPS 2004, 18; Waitinen 2011, 88.) Oppilaiden kertomuksissa nousi selkeästi esille tarve saada olla rauhassa oma itsensä:

(9.lk) Turvallisessa koulussa kaikilla on oma yksityisyys.

(9.lk) Mielestäni turvallisessa koulussa ketään ei kiusata joten kenenkään tulisi olla koko ajan peloissaan että hänen perään huudeltaisiin jotain ilkeää tai että häntä potkittaisiin. Koulussa pitäisi puuttua enemmän kiusaamiseen ja nuorten ongelmiin.

(9.lk) Turvallisessa koulussa ei kiusata, ei henkisesti eikä fyysisesti. Koulussa pitäisi pystyä keskittymään opintoihin, eikä tarvitsisi pelätä mitään olemattomia kiusajia.

(9.lk) Koulussa ei myöskään kiusata, mikä on todella hyvä asia. Kun ketään ei kiusata, niin kaikki voivat keskittyä opiskeluun ilman pelkoa. Turvallisessa koulussa osataan myös ennaltaehkäistä kiusaamista ja muitakin ikäviä välikohtauksia.

Ihmisen tärkein itsetunnon ulottuvuus on perusturvallisuus, joka on välttämätön edellytys itsetunnon kokonaisvaltaiselle rakentumiselle. Turvallisuudella tarkoitetaan ihmisen hyvää oloa ja kykyä kunnioittaa muita ihmisiä ja luottaa heihin, jolloin ihminen ei pelkää vähättelyä, nolaamista tai muiden pilkkaa. Yksilö on vapaa defenssimekanismien käyttämisestä, koska tilanteessa ei ole uhkia. Kun lapsen perusturvallisuus on taattu, hän pystyy avoimesti ottamaan vastaan erilaista informaatiota. Opettajien on myös tärkeää toimia esimerkkeinä, koska kasvattajan oma persoonallisuus on tärkein työkalu. Kasvattajan oman itsetunnon täytyy olla kunnossa, koska itsetunto heijastuu lapsen itsetuntoon. Kasvattajan tulisi olla ensisijaisesti lasta ohjaava ja auttava, ei niinkään auktoriteetti ja vallankäyttäjä. (Aho & Laine 1997, 48.) Oppilaat huomioivatkin kertomuksissaan opettajan roolin oppilaan tukijana, ja samalla he myös korostivat opettajan oikeutta kokea samanlaista reilua kohtelua kuin mitä oppilaatkin kokevat.

(7.lk) Turvallisessa koulussa pitäisi pystyä tuntemaan olonsa turvalliseksi. Ihmisten pitäisi olla ystävällisiä ja mukavia. Opettajat auttavaisia ja kaverit ystävällisiä. Jos ihmiset käyttäytyvät asiallisesti, niin kaikki voisivat tuntea olonsa turvalliseksi.

(8.lk) Turvallisessa koulussa ei kiusata, eikä pilkata toisia ja kaikki saavat olla rauhassa. Sellaisessa koulussa ollaan ystävällisiä ja reiluja muille oppilaille ja henkilökunnalle.

(9.lk) Turvallisessa koulussa kaikki huolehtivat, ettei minkäänlaista kiusaamista tapahdu. Yhteishengen pitää olla hyvä, ja kaikkien täytyy tuntea että on 'oma tila' ja oikeus olla rauhassa. Yhtälailla opettajakaan ei saa tuntea oloansa pilkatuksi tai halveksituksi. Kaikenlaiset perättömät huhut, olivat ne sitten oppilaisiin tai opettajiin kohdistuvia, ovat typeriä ja saattavat aiheuttaa sekä huhun levittäjälle että sen kohteelle surua ja ongelmia. Kaikilla koulussa olevilla täytyy olla oma yksityisyys.

Valitettavasti opettajien tuoma tuki ja turva ei ulotu kaikkialle. Monet henkiset kiusaamistapaukset tapahtuvat opettajien huomaamatta joko sellaisessa paikassa, jossa opettaja ei ole läsnä tai muodossa, jota opettaja ei havaitse kiusaamiseksi:

(9.lk) Turvallinen koulu on turvallinen kaikille silloin, kun oppilailla on hyvä asenne ja kaikki toimivat yhdessä, sekä ajattelevat muita. Kiusaaminen eikä muu koulutyön häiritseminen edistä asiaa mitenkään ja sitä tapahtuu yleensä jokaisessa koulussa. Myös opettajat vaikuttavat osaltaan koulun turvallisuuteen. Hei eivät yleensä huomaa kiusaamista, koska haukkuminen ja henkinen kiusaaminen ei ole niin helposti huomattavissa. Silti vaikka opettajat kiusaamiseen puuttuisivatkin, se ei yleensä auta mitään. Normaalisti tämä kaikki ei vain toteudu ja kävisin mielelläni koulussa, jossa tämä kaikki on mahdollista toteuttaa.

Ongelmallisia tilanteita aiheuttavat myös koulumatkat, joissa koululta poistuttaessa vastuu oppilaiden turvallisuudesta siirtyy opetuksen järjestäjälle eli yleisimmin kunnalle. Koulumatkojen valvominen on käytännössä mahdotonta toteuttaa ainakaan koulun toimesta, koska jokaista oppilasta ei voida erikseen kuljettaa kotiin tai järjestää opettajaa valvomaan jokaiselle kadun kulmalle. Lisäksi koululla ei ole tällä hetkellä oikeutta puuttua koulumatkalla tapahtuvaan kiusaamiseen, koska koulumatkat eivät kuulu koulun järjestyssääntöjen piiriin. Tästä esimerkkinä on Sylvään koulun rehtorin saama huomautus oikeuskanslerinvirastolta, kun hän puuttui koulumatkalla tapahtuvaan tupakointiin, joka oli kielletty koulun järjestyssäännöissä. Koulukiusaamiseen puuttuminen koulumatkoilla kuuluu tällä hetkellä siis poliisin ja sosiaaliviranomaisten tehtäviin. (Oikeuskanslerinvirasto 2012, 1–7.)

(6.lk) Koulumatkalla ei saa kiusata, haukkua tai käydä päälle! Koulumatkalla pitää saada olla oma rauha kaikilla. Pitää myös saada olla pelkäämättä.

(9.lk) Koulun pitäisi myös ottaa huomioon kotimatkat koulusta kotiin, koska monesti myös kiusaamista ilmenee kotimatalla kotiin.

Pelkoa voi aiheuttaa myös siirtyminen alakoulun puolelta yläkouluun. Kunnat ja koulut järjestävät itse tukitoimensa nivelvaiheen siirtymässä, joten eroja eri kuntien ja koulujen välillä on. Eräs seitsemäsluokkalainen toivoi tarkempaa oppilaiden seuranta kiusatuksi tulemisen välttämiseksi.

(7.lk) Turvallisessa koulussa uusia oppilaita seurattaisiin hetki ja puututtaisiin kiusaamiseen jos sellaista ilmenee. Silloin uuden oppilaan ei tarvitsisi pelätä uudessa koulussa. Koulu ei ole turvallinen jos esimerkiksi oppilaiden täytyy koko ajan elää kiusaamisen pelossa.

Oppilaat ymmärtävät hyvin henkisen kiusaamisen aiheuttamat mahdolliset henkiset arvet ja mihin kiusaaminen saattaa pahimmillaan johtaa. Lisäksi kirjoitelmissa ihmetellään kiusaamisen perimmäisiä syitä ja sitä, mikä saa ihmisen kiusaamaan toista. Onko tarkoituksena mahdollisesti oman aseman parantaminen alentamalla toista vai saako kiusaaja mahdollisesti jonkinlaista mielihyvää toisen mielen pahoittamisesta.

(9.lk) Henkinen kiusaaminen voi olla myös hyvin vakavaa ja kiusaaminen on seurannut hyvin vakaviin asioihin, kuten itsemurhiin. Kiusattua oppilasta olisi hyvä puolustaa, eikä lähteä muiden mukaan kiusaamaan kiusattua.

(9.lk) Erilainen syrjiminen ja kiusaaminen jättää jäljet ihmiseen jopa koko loppuelämäksi.

(9.lk) Kiusaaminen on suurin ongelma kouluissa. Kiusaamista tapahtuu paljon ilman että kukaan puuttuu tai huomaa sitä, ja kiusattu voi tuntea itsensä surkeammaksi kuin muut. Mikä järki kiusaamisessa tai syrjimisessä sitten on? Omasta mielestäni ei mikään. Toiselle mielipahan tuottamisen ei pitäisi tuoda mielihyvää. Jos jostain ihmisestä ei pidä, miksi ei voisi vain pysyä kaukana siitä sen sijaan, että menee porukalla hakkaamaan tai muuten haukkumaan sitä.

Vornasen (2000, 192–198) tutkimuksessa 13–19 -vuotiailta nuorilta kysyttiin psykosomaattisten oireiden, kuten väsymyksen, ahdistuneisuuden, masentuneisuuden ja keskittymisvaikeuksien, päänsärkyjen, vatsakipujen tai unettomuuden yleisyyttä. Näiden lisäksi tutkimuksessa kartoitettiin nuorten kokemien itsemurha-ajatusten, turvattomuuden tunteen ja yksinäisyyden määrää. Tutkimuksen mukaan ahdistuneisuutta tai masentuneisuutta koki usein tai lähes jatkuvasti 12 % nuorista. Lähes jatkuvaa masentuneisuutta koki tytöistä 3 %, kun taas kukaan pojista ei ilmaissut jatkuvaa masentuneisuutta. Tytöt ovat tutkimuksen mukaan herkempiä kokemaan erilaisia psykosomaattisia oireita. Nuorista 7 % oli kokenut usein tai lähes jatkuvasti yksinäisyyttä, joista tyttöjen osuus oli 9 % ja poikien 5 %. Lähes jatkuvaa yksinäisyyttä koki 2 % nuorista. Turvattomuuden tunnetta ei ollut yli puolet pojista kokenut koskaan, kun tyttöjen vastaava osuus oli 39 %. Usein turvattomaksi olonsa koki 3 % nuorista, mikä samalla myös korreloi voimakkaasti ahdistuneisuuden, masennuksen ja yksinäisyyden kanssa. Pojilla turvattomuus korreloi voimakkaasti yksinäisyyden kanssa, kun taas tytöillä jakautuu useampaan tekijään ja korrelaatiot ovat kaikin puolin voimakkaampia kuin pojilla.

Oppilaiden narratiiveissa esille nousivat myös toiveet tasa-arvoisesta koulusta, jossa jokaista ihmistä kohdellaan samanarvoisesti erilaisesta väristä, kulttuurista tai mahdollisesta vammaisuudesta huolimatta. Nämä seikat kuuluvatkin perusopetuksen opetussuunnitelmassa määritellyyn arvopohjaan,

joka muodostuu ihmisoikeudesta, tasa-arvosta, demokratiasta, luonnon monimuotoisuuden ja ympäristön elinkelpoisuuden säilyttämisestä sekä monikulttuurisuuden hyväksymisestä (POPS 2004, 14).

(7.lk) Kiva koulu on sellainen jossa ei kiusata ja jossa hyväksytään kaikki (ulko-maalaiset, vammaiset jne.)

(8.lk) Turvallisessa koulussa ei saa tulla syrjityksi, vaikka olisi eri maalainen, kuuluu eri uskontoon tai olisi ihon väriltään tummempi. Turvallisessa koulussa kaikki ovat tasa-arvoisia!

(9.lk) Mielestäni turvallinen koulu syntyy kun kukaan ei kiusaa toista millään muotoa ja ihmistä ei tuomita tämän ulkonäön, sukupuolen, kansalaisuuden tai muun ohella.

Yksilön minäkäsityksellä ja erityisesti itsetunnolla on suuri vaikutus siihen, mitä hän ajattelee ja miten hän toimii sosiaalisissa tilanteissa. Minäkäsitys ja itsetunto rakentuvat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa, joten käsiteltäessä psyykkistä ja sosiaalista turvallisuutta on vaikeaa jaotella tekijöitä joko psyykkisen tai sosiaalisen turvallisuuden alle. (Aho & Laine 1997, 91). Tässä tutkimuksessa pyrin kuitenkin tekemään pientä jaottelua lähestymällä psyykkistä turvallisuutta yksilön minäkuvan ja perusturvallisuuden kautta, koska suhtautuminen itseän ja oman arvon tunteminen muuttuvat jatkuvasti elämän edetessä. Tämän vuoksi lapsen käsitys itsestä saattaa olla hyvin negatiivinen jo ennen koulun alkua, mikä lisää mahdollisuutta joutua koulukiusatuksi. (Salmivalli 2010, 38).

6.3 Sosiaalinen turvallisuus

Varhaisimmista ihmissuhteista lähtien yksilö rakentaa omaa käsitystään itsestään henkilöiltä saadun palautteen kautta, mikä samalla vaikuttaa hänen suhtautumiseensa muihin. Ennen kouluikää sidotut ihmissuhteet vaikuttavat siihen, miten lapsi oppii suhtautumaan muihin ja miten hän pystyy lähestymään toisia ja kokemaan tyydyttäviä sosiaalisia suhteita. Lapsen kasvaessa ystävyys- ja toverisuhteista tulee yhä keskeisempi osa lapsen elämää. Murrosiässä nuori saattaa kokea ystävän tärkeämmäksi kuin oman vanhempansa, ja ystävä voi tarjota nuorelle enemmän seuraa, luottamusta ja virikkeitä kuin vanhemmat. Opettajalla on mahdollisuus vaikuttaa luokassa, millaiseksi luokan yhteishenki ja miten sosiaalinen kanssakäyminen muodostuu. Kuitenkin oppilaiden ystävyysuhteet ovat heidän intiimiä aluettaan, johon opettajan ei toivota puuttuvan. (Aho & Laine 1997, 177–178, 180.) Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet velvoittavat opetuksen työtapojen olevan sellaisia,

jotka oppimisen ja ajattelun kehittämisen lisäksi harjaannuttavat myös oppilaiden sosiaalista joustavuutta, kykyä toimia rakentavassa yhteistyössä sekä vastuun kantamista toisista. (POPS 2004, 19). Eräs oppilaista toivoikin, että riidat pystyttäisiin sopimaan keskustelemalla.

(9.lk) Mielestäni turvallisessa koulussa ei kiusata eikä uhkailla ihmisiä turhista asioista. Asioita voitaisiin sopia puhumalla eikä tappelemalla tai jollain muulla ikävällä tavalla.

Vertaissuhteet ovat tärkeitä nuoren kehityksen kannalta, koska niissä nuori rakentaa käsitystä itsestään suhteessa toisiin. Samanikäisten kanssa toimiminen muovaa nuoren asenteita ja arvoja sekä harjaannuttaa vuorovaikutustaitoja. Lisäksi vertaissuhteissa koetaan sekä positiivisia että negatiivisia tunteita (Pörhölä 2008, 94). On myös hyvä muistaa, että yksikin läheinen ystävyys suhde suojaa lasta kiusaamisen traumaattisilta vaikutuksilta (Poijula 2007, 246).

(7.lk) Minun mielestä turvallinen koulu on jossa ei kiusata muita. Esim jos on tietty porukka joka kiusaa samaa oppilasta koko ajan ja vaikka siitä oltaisi juteltu he eivät lopeta. Jos koulukiusaamiset vähentyisi niin olisi kivempi olla koulussa. Kiusatun mielestä olisi kivempi tulla kouluun, jossa hänellä on kavereita ja koulussa olisi kivaa eikä tarvitsisi pelätä mitään.

(8.lk) Turvallisessa koulussa kaikilla olisi kavereita eikä kukaan olisi yksin.

(9.lk) Kaverit tuovat koulussa paljon turvaa. Jos ihmisellä ei ole kavereita, hän pelkää kaikkea. Kouluissa on porukoita jotka uhkailevat nuorempia ja yksinäisempiä ihmisiä. Vaikka jotkut eivät sitä näytäkkään, he voivat silti pelätä heitä. Kuitenkin kun asiaan ehkä puututtaisiin, sanotaan vain että se oli läppää. Uhkailun/kiusauksen kohde ei välttämättä ota sitä läppänä, vaan pelkää oikeasti että jokin tapahtuu.

MLL:n raportin (2009a, 15) mukaan yläkouluikäisistä tytöistä 75 %:lla ja pojista 72 %:lla oli samassa koulussa ystävä, jonka kanssa voi puhua mieltä painavista asioista. Hyvä ystävä koulun ulkopuolelta löytyi tytöistä 19 %:lla ja pojista 17 %:lla vastaajista. Molempien sukupuolten osalta hyvä ystävä löytyi ainoastaan 3 %:lla netistä. Kokonaan ilman luotettavaa ystävää oli tytöistä 4 % ja pojista 8 %. Nuorista, joilla ei ollut luottamuksellista ystävyys suhdetta, 25 % tuli kiusatuiksi vähintään kerran viikossa. Osuus kiusatuksi joutumisesta oli sama (25 %) myös niillä, joilla ystävä löytyi ainoastaan netistä. Henkilöt, joilla ei ole kasvotusten tavattavaa luottamuksellista ystävää, ovat siis useammin kiusattuja kuin muut nuoret. Kirjoitelmien apuna ollut apukysymys "Millainen kaveripiiri tuo hyvää mieltä" toi hyvin esille kaverisuhteiden tärkeyden. Tällöin oppilas saa olla rennosti oma itsensä ja luottaa kavereiden auttavan vaikeassa tilanteessa.

(6.lk) Sellainen kaveripiiri tuo hyvää mieltä ja turvallisuuden tunnetta, jos kaverit hyväksyvät minut sellaisena kun on, eivät suutu pienistä väärinkäsityksistä ja tukevat, jos on vaikeita aikoja.

(6.lk) Hyvä kaveripiiri on sellainen, jossa ketään edes erilaisia tai muiden silmissä outoja ihmisiä ei häiritä, kiusata tai syrjitä.

(6.lk) Hyvä kaveripiiri on sellainen jossa kaverit ovat mukavia, luotettavia ja se on tärkeää, että kaveri osaa ja voi olla oma itsensä.

Valitettavasti kaikki toverit eivät ole kuitenkaan aina luottamuksen arvoisia. MLL:n raportissa (2009a, 17) nuorilta kysyttiin arviota siitä, viihtyvätkö koulutoverit heidän seurassaan. Yläkouluikäisistä tytöistä 73 % ja pojista 75 % arvioi koulutovereiden viihtyvän heidän seurassaan. Tytöistä 12 % ja pojista 10 % kokivat, etteivät koulutoverit viihdy heidän seurassaan. Tämä voi johtua joko siitä, että vastaaja kokee oman itsetuntonsa heikoksi tai sitten kyseinen henkilö otetaan joukkoon vain silloin, kun muille sopii.

(6.lk) Kaveripiirissä kavereitten pitää olla luotettavia. koska kaikki varmaan tietää miltä tuntuu, kun petetään, minä ainakin. Hyvä ja luotettava kaveri tuo turvallisuuden tunnetta, koska hänelle voi kertoa kaikki salaisuudet ja luotettava kaveri ei juorua tai kerro salaisuuksia.

(7.lk) Pahan puhuminen selän takana tekee ainakin minusta koulun epämiellyttäväksi paikaksi.

(9.lk) Nykyään kouluissa on aivan liian paljon tyyppejä jotka sanovat ikävät kommenttinsa julki isoissa porukoissa tai muuten vain puhuvat pahaa selän takana ja kertovat muille sellaisia asioita mitä toinen ei halua kerrottavaksi muille. Eikö ihmiset voisi joskus olla hiljaa ja huolehtia vain omista asioista?

Juoruilu, valehteleminen, huokailu ja pahan puhuminen selän takana ovat esimerkkejä epäsuorasta kiusaamisesta, jota kutsutaan myös hiljaiseksi kiusaamiseksi. Hiljainen kiusaaminen on hyvin vahingollista ja sitä on hyvin vaikea havaita. Merkitsevät katseet ja huokailu voivat jäädä opettajalta helposti huomaamatta ja kiinni jäädessään kiusaajan on monesti helppo puhua itsensä syyttömäksi. (Höistad 2003, 80.) Epäsuora kiusaaminen on hyvin yleistä, vaikkakin se on tyypillisempää tytöillä kuin pojilla, joilla kiusaaminen on enemmän fyysistä. MLL:n raportissa (2009a, 22) yläkouluikäisistä tytöistä oli kokenut juoruilua ja valehtelemista 60 % ja pojista 43 %. Porukasta poissulkemista oli kokenut tytöistä 39 % ja pojista 30 %. Raportin mukaan yli kolmannes kiusatuista oli kokenut myös epäsuoraa kiusaamista.

Kolmas kiusaamisen muoto fyysisen ja hiljaisen kiusaamisen lisäksi on sanallinen kiusaaminen. Sanallinen kiusaaminen on esimerkiksi pilkkaamista, matkimista, uhkailua tai huomauttelua. Juoruilu voidaan katsoa kuuluvaksi myös sanalliseen kiusaamiseen epäsuoran kiusaamisen lisäksi riippuen tekotavasta. (Höistad 2003, 82.)

(7.lk) Turvallisessa koulussa on mukava olla, kun ei huudella perään. Siellä opiskelu on tehokkaampaa, kun ei tarvitse murehtia, milloin kiusaajat hyökkäävät seuraavan kerran.

(9.lk) Kukaan ei tyrmää heti toisen puheita ja vastuksia.

(9.lk) Mielestäni turvallisessa koulussa ei esiinny minkäänlaista kiusaamista, kuten toisten tapojen, vaatteiden tai ulkonäön arvostelemista. Jokainen kiusaajakin voisi ajatella kohdallaan, miltä minusta tuntuisi olla kiusattu. Näin voimme huomata päässämme heräävän kysymyksen: eivätkö kaikki ihmiset voisi kiinnittää huomiota vain omiin asioihinsa? Lisäksi turvallisessa koulussa pitäisi ottaa muut ihmiset huomioon, eikä ajaa aina omia etujaan. Näin saataisiin luotua mukava työympäristö kaikille koulussa opiskeleville ihmisille ja muulle henkilökunnalla. Hyväksi jokaiselle ihmiselle on aina asettua kiusatun puolelle kuin kiusaajan seuraan. Lopuksi kun kaikki valitsevat kiusatun puolustamisen, ei jäljelle jää enää kiusaajia, vaan kaikki saavat keskittyä omaan koulutyöskentelynsä.

Suora sanallinen nimittely ja haukkuminen ovat yleisimpiä kiusaamisen muotoja riippumatta sukupuolesta tai koulumuodosta. Yläkouluikäisistä tytöistä 79 % ja pojista 80 % on kokenut haukkumista ja nimittelyä. (MLL 2009a, 22). Sanallinen kiusaaminen on yleensä helpompaa huomata kuin hiljainen kiusaaminen, vaikkakin sitä voidaan tehdä opettajan selän takana kuiskaten. Kiusaaminen siirtyy kuitenkin yhä enemmän Internetiin, jossa kiusaajan on helpompi ahdistella kiusattua kuin esimerkiksi perinteisten luokassa lähetettyjen lappujen muodossa, joista opettaja voi saada käsialan selville.

6.4 Pedagoginen turvallisuus

Pedagogisesta turvallisuudesta puhuttaessa käytän Piispasen (2008, 176) tekemää määritelmää sen eri osa-alueista. Turvallisuudella voidaan käsittää oppilaiden oppimisen tukemista, henkilökunnan jaksamista, turvallisen aikuisen pysyvyyttä, odotusten ja vaatimusten realistisuutta sekä opettajien ammattitaitoa. Käsiteltäessä pedagogista turvallisuutta koulukiusaamisen kautta, oppilaiden tarinois-

ta nousivat esiin etenkin turvallisen aikuisen läsnäolo, oppilaiden tukeminen niin oppimisessa kuin muissakin ongelmissa sekä opettajan ammattitaito etenkin koulukiusaamiseen puuttumisessa.

(9.lk) Koulussa on myös mukavampi ja turvallisempi olla kun tietää että opettajien puoleen voi kääntyä jos on ongelmia ja että tämä osaa tai ainakin yrittää auttaa hienovaraisesti eikä mene paljastamaan henkilön ongelmia kenellekkään. Aina-kaan ei ilman lupaa. Jos tietäisi myös varmasti ettei opettaja tuomitsisi ongelman ohella vaan ymmärtäisi nuorta, huomioisi nuoren tunteet, olisivat ne sitten kuinka vaikeita tai sanomattomia tahansa eikä menisi ilmoittelemaan esim. vanhemmille tai työkavereille. Ongelman syy on selvästi tämä ja että siitä selvittää näin. Minusta opettaja on ihan yhtä tyhjän kanssa, jos luulee että ongelman synty voidaan selvittää suoraan kirjasta. Jos opettaja ei ole kuullut nuoren asioiden laita tämän suusta niin silloin ei ongelmaa edes ole olemassa. Minä ja muut, me emme ole samasta puusta veistettyjä. Asiat vaativat aikaa ja turvallinen opettaja ei välitä ajasta eikä hankaluudesta tai rahasta, vaan välittää nuoresta.

Opettajan rooli turvallisena aikuisena on hyvin tärkeä. Joillakin oppilailla omat vanhemmat eivät ole syystä tai toisesta kiinnostuneita lapsen elämästä, joten opettaja saattaa olla joissain tapauksissa se läheisin aikuinen, johon oppilas uskaltaa turvata. Toisaalta opettajalla on myös suuri vastuu oppilaan kohtaamisessa ja turvallisen luottamussuhteen synnyttämisessä. Ongelman vähättely tai vääränlainen lähestymistapa saattaa vaikeuttaa niiden kertomista. Opettajan tuleekin muistaa ajatella ongelmaa oppilaan näkökulmasta, koska ulospäin pieneltä näyttävä ongelma saattaa olla hyvin vakava lapsen elämässä ja aiheuttaa ehkäistävissä olevia traumoja. MLL:n teettämässä kyselyssä opettajalle oli koulun henkilökunnasta hyödyllisintä kertoa kiusaamisesta. Tytöistä 45 % ja pojista 50 % kertoi saaneensa apua kerrottuaan opettajalle. Kuitenkin tämä tarkoittaa samalla myös sitä, että joka toinen oppilas oli kokenut, ettei opettajalle kertominen helpottanut tilannetta lainkaan. Yksi syy tähän saat- taakin olla opettajien koulutuksen puute kiusaamisen käsittelyyn. MLL:n vuonna 2007 teettämässä kiusaamiskyselyssä 61 % opettajista vastasikin, että heillä ei ole riittävästi koulutusta aiheiden käsit- telyyn. (MLL 2009a 25–26, 39.)

(9.lk) Koulussa pitäisi olla myös opettajia tai tukihenkilöitä keille voisi jutella mahdollisista kiusaamistilanteista.

(9.lk) Koulussa on vastuuhenkilöitä, joille pystyy puhumaan kiusauksesta tai epä- varmasta olost.

(9.lk) Turvallisessa koulussa täytyy olla joku henkilö jolle puhua, jos vaikka jotaku- ta kiusattaisiin säännöistä huolimatta. Välitunneilla pitäisi olla valvojat estämässä kiusaamista ja haukkumista.

Aina kuitenkin opettaja ei ole välttämättä helpoiten lähestyttävä aikuinen oppilaalle kiusaamistilanteissa. MLL:n raportin mukaan yläkouluikäiset oppilaat puhuisivat kiusaamisesta mieluiten ystäville ja vanhemmille. Tytöistä 95 % ja pojista 85 % pitäisi hyvän ystävän kanssa puhumista helppona. Vanhempien kanssa puhuminen olisi seuraavaksi helpointa. Tytöistä 54 % ja pojista 52 % arvioi vanhempien kanssa puhumisen olevan helppoa. Vanhempien jälkeen tilastoissa tulivat koulun kuraattori ja psykologi. Tytöistä 48 % ja pojista 47 % voisi puhua kuraattorin tai psykologin kanssa ja terveydenhoitajan kanssa tytöistä 42 % ja pojista 43 %. Tämän jälkeen tuloksissa tulivat vasta opettajat 40 %:n (tytöt) ja 43 %:n (pojat) osuuksilla. Tukioppilaille puhuminen on keskimäärin helpompaa kuin henkilökunnalle. Tytöistä 43 % ja pojista 48 % piti tukioppilaalle puhumista helppona. (MLL 2009a 24–26.)

(7.lk) Kiusaamista yritetään ehkäistä ja jos sitä tapahtuu siihen puututaan. Välitunneilla pitää olla valvojat, jotka huolehtivat että ketään ei kiusata ja onnettomuuksia ei tapahdu. Turvallisessa koulussa tietysti kaikki teräaseet ovat kiellettyjä ja jos niitä huomataan niin ne takavarikoidaan. Turvallisessa koulussa oppilaista pidetään huolta esimerkiksi terveydenhoitajien sekä kuraattorien avulla.

(9.lk) Kouluissa varmasti suurin ongelma on toisten oppilaiden kiusaamisen ja se voi loukata toista todella pahasti ja johtaa todella pahoihin asioihin. Turvallisuutta tai ainakin turvallisuuden tunnetta saadaan kouluihin jos välitunneilla olisi enemmän opettajia valvomassa, ja jos kiusaamista huomattaisiin, siitä saisi jälkistuntoa.

(9.lk) Turvallisessa koulussa on kolme välituntivalvojaa yhdelle välitunnille koska välitunneilla yleensä kaikki kiusaaminen tapahtuu. Opettajien pitäisi olla kiinnostuneita oppilaiden mielialoista ja terveydenhuollon pitäisi olla kunnossa.

Oppilaiden kertomuksista nousivat selkeästi esiin välitunnit ja niiden valvonta. Monissa oppilaiden kertomuksissa toivottiin välituntivalvonnan tehostamista lisäämällä välituntivalvojia ja turvakameroita. Suurin osa kiusaamisista tapahtuukin juuri välitunnilla, jossa yläkouluikäisistä tytöistä 76 % ja pojista 82 % oli tullut kiusatuksi.

(7.lk) Turvallinen koulu on sellainen, jossa opettajat puuttuvat asioihin. Valvontakameroita on tarpeeksi, eikä ole rasismia. Välituntivalvojat valvovat, ettei kukaan ole yksin, ja että kukaan ei mene nurkan taakse tupakalle.

Toinen vaihtoehto puuttua välitunnilla tapahtuviin kiusaamisiin olisi lisätä ohjattua välituntitoimintaa, koska yläkouluikäisistä pojista ja tytöistä 11 % koki yksinäisyyttä välitunnilla. Yksinäisyyttä

kokeneista nuorista 75 % oli tullut kiusatuksi kuluneen vuoden aikana. Nuorilla, jotka eivät olleet välitunnilla yksinäisiä, vastaava luku oli 35 %. (MLL 2009a, 16, 20–21.)

(6.lk) Opettajan täytyisi pitää huolta, että tunnin alussa viattomat oppilaat eivät saisi likaisia taulusieniä kasvoilleen.

Toiseksi yleisin kiusaamispaikka on oppitunnit, joissa yläkouluikäisistä tytöistä 52 % ja pojista 44 % oli tullut kiusatuksi. Osa kiusaamisesta tapahtuu oppituntien aikana, mutta toinen yleinen hetki kiusaamiselle on oppituntien alku, jolloin opettaja ei ole vielä saapunut luokkaan. Tämän ehkäisemiseen on yksi selkeästi toimiva keino. Opettajan on oltava luokassa siinä vaiheessa, kun oppilaat saapuvat luokkaan. (MLL 2009a, 20–21.)

Oppilaat kokivat opettajien lisäksi muiden oppilashuoltoryhmän jäsenien olemassaolon hyvin tärkeäksi. Narratiiveista nousivat selkeästi esiin oppilashuoltoryhmän vaikutukset sekä fyysiseen että psyykkiseen turvallisuuteen.

(7.lk) Turvallisessa koulussa on aina terveydenhoitaja paikalla jotta jos sattuu jotain saa heti ensiapua.

(8.lk) Mielestäni turvallinen koulu on paikka, jossa tuntee olonsa turvalliseksi. Esimerkiksi koulu on sillä tavalla "suljettu", että sisälle ei tule koko ajan jotain vieraita ihmisiä. Sen takia koulussa pitää ja yleensäkin on opettajia, jotka ovat täällä töissä, he ovat täällä joka päivä ja se tuttu ja turvallinen luo turvallisuuden tunnetta. Se tarkoittaa myös, että koulussa siis pitää olla heitä aikuisia.

(9.lk) Turvallisessa koulussa pitää olla terveydenhoitaja, joka vastaanottaa niitä jotka ovat loukanneet itsensä tai muuta vastaavaa. On myös hyvä kun on hammaslääkäri, psykologi ja kuraattori joille puhua huolista ym.

Oppilaat kokivat tärkeäksi terveydenhoitajan läsnäolon koulussa siltä varalta, että jotain sattuu. Vaikka varsinaisia fyysisiä kolhuja ei sattuisikaan, tieto ammattilaisen paikallaolosta voi rauhoittaa joitain oppilaita. Kahdeksaluokkalaisten oppilaan kertomus nostaa esille myös tuttujen aikuisten läsnäolon merkityksen. Oppilas luottaa siihen, että opettajat osaavat tunnistaa kouluun kuulumattomat henkilöt. Todellisuudessa huoltajien ja vanhempien erottaminen täysin ventovieraista henkilöistä voi olla lähes mahdotonta etenkin isossa koulussa. Ratkaisuna tähän voisivat olla jonkinasteiset kukortit, joita monet laitokset käyttävät.

(9.lk) Mielestäni koulun tulisi myös huolehtia oppilaista joilla on jonkin asteisia mielenterveysongelmia tai he ovat muuten syrjäytyneitä. Koulun tulisi tarjota apua ongelmiin tai ohjata paikkaan josta apua on saatavilla.

(9.lk) Koulussa tulisi olla sellaisia ihmisiä, jotka kuuntelevat murheita.

(9.lk) Turvallinen koulu on sellainen että ketään ei kiusattaisi ja että voisi kääntyä aikuisen puoleen jos on joku hätä eivätkä vanhemmat voi auttaa asiaan. Välitunneilla on myös hyvä olla muutama valvoja ainakin sellaisessa koulussa jossa on ollut kiusaamistapauksia. Koulussa olisi hyvä myös olla psykologi ja kuraattori puhumaan oppilaille jos heillä on mielenterveysongelmia tai muuten vaikeaa aikaa.

Yhdeksäsluokkalaiset oppilaat toivoivat koulun huolehtivan erilaisista mielenterveyden ongelmista. Opetussuunnitelmassa määritelläänkin yhdeksi oppilashuollon tehtävistä suojella oppilaiden mielen-terveyttä, jonka yhtenä isona uhkana on koulukiusaaminen eri muodoissaan (POPS 2004, 24). Var-
haisella puuttumisella voidaan ehkäistä sekä koulukiusaamisen aiheuttamia traumoja että uusien kou-
lukiusaajien syntyä (ks. kappale 3.3).

6.5 Yhden oppilaan tarina

Oppilaiden narratiivien joukosta erottui selkeästi yhden oppilaan tarina. Se oli selkeästi pitempi kuin muut narratiivit ja siitä tuli selkeästi ilmi oppilaan henkilökohtaiset kokemukset koulukiusaamisesta ja siihen puuttumisesta. Halusinkin ottaa tarinan erikseen esille, jotta se ei pilkottuina lainauksina hukkuisi muiden kertomusten joukkoon ja jotta sen välittämä tunnelma pysyisi ehjänä. Tarina nostaa esille valitettavasti hyvin osuvasti sitä todellisuutta, mitä monet kiusatut joutuvat kokemaan ja kou-
lukiusaamisen hoidossa ilmeneviä puutteita.

*(9.lk) No ensinnäkin turvallisessa koulussa on tietysti kaikkien hyvä olla, joten läh-
detäänpä purkamaan sitä ajatusta. Että kaikilla vähintään yli 300 oppilaalla isossa
koulussa olisi hyvä ja mukava olla? Epäilen, että sellainen on mahdollista. Mutta
parempaan päin voi yrittää.*

*Esimerkiksi jos yritettäisiin vähentää koulukiusaamista runsaasti. Mutta heti, kun
kerrot yhdessäkään tällaisessa kysely ja mielipide jutussa, että koulukiusaaminen
pitäisi saada loppumaan, ei sille asialle mitään tehdä. Kyllähän niitä upeita julis-
teita voi väsäätä joissa lukee, että "Ei saa kiusata" tai että "Kaikki mukaan nyt pide-
tään hauskaa" tyliin jotain tuollaista, mutta mitä ne sellaiset paperilaput ketään
auttavat?! Auttaisiko sinua joka siellä luet tätä tekstiä? Mietipä sitä. Kiusaamiseen
pitäisi mielestäni kouluissa iskeä hampaat kunnolla kiinni. Eikä vain voivotella että*

nyt sitten pitäisi tehdä jotain asialle, mietitäänkö asiaa pari viikkoa ja palataan sitten takaisin asiaan. Tai hei! Tästähän voisi väsätkä kivan värikkään julisteen tai ruveta väsäämään rannekkeita koulukiusaamista vastaan. Hah, anna minun nauraa! Ihan turhaa.

Ja jos menet jollekin koulukuraattorille ja selität tilanteesi kiusaamisen osalta, sieltä tulee jotain vastaavaa, kuin että "Hmm no mitä olet itse mieltä mitä asialle pitäisi tehdä?". Siis, että MITÄ?? Kouluttautunut psykologi, ihmistuntija, kysyy potilaalta mitä nyt pitäisi tehdä! Sanovatko oikeat lääkäritkin, kun potilaalla on vaikka kova korvakipu, että "Mitäs nyt tehtäisiin, mitä sanot, annanko kipulääkettä vai tutkitaanko vielä lisää ja miten?" Ei muuten sano. Mutta koulukuraattorilla tai jollain sellaisella käydessäni minulla itselläni on käynyt näin. Ja se oli sellainen murjaisu että.

Jos kerrot opettajalle, asia viipyy ja leijuu ilmassa seuraavat kaksi viikkoa, jonka jälkeen kyllä koko kiusaaminen on siltä hetkeltä ohi. Täydellistä. Joten selkeästi kiusaamiselle ei ole mitään vastausta? Että sitä ei saa pysäytettyä.

Tällainen kokemus minulta. Ja jos minulta kysytään, niin tärkeä osa turvallista ja mukavaa kiva koulua on se, että saisi oppia ja tehdä asioita rauhassa ilman turhaa oman pahan olon ja jopa pelon vatvomista. Mutta näin käy väkisin, kun ei tälle maailman vaikeimmalle asialle, kiusaamiselle saada loppua. Ihanaa. Voin kiittää omia vanhempiani kovasta yrityksestä monelta vuodelta, että kiusaaminen ja opettajien aktiivisuus kiusaamista vastaan nousisi. Sekä parhaasta mahdollisesta tuesta ymmärtää tätä inhottavaa koulukiusaamista. Että kiitos heille siitä. Mutta kaikilla ei varmastikaan ole niin hyviä mahdollisuuksia kun minulla oli, että oli vanhempien tuki. Joten pliiis, edes yrittää nyt miettiä mikä on tärkeintä turvallisessa koulussa. Minusta ensimmäinen asia joka tulisi yrittää kunnolla hoitaa olisi kiusaaminen, jo tämän asian ratkaiseminen toisi huomattavan turvallisemman koulun.

Oppilaan kertomuksesta käy selkeästi ilmi pettymys koulukiusaamisen ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin. Kirjoittaja kokee erilaiset kiusaamista koskevat julisteet tai kiusaamisenvastaiset tempaukset ajanhukkana ja koulun näennäisen kiinnostuksen osoittamisena kiusaamisen lopettamiseen. Tämän vuoksi hän toivookin selkeää ohjeistusta ja radikaaleja toimia kiusaamiseen puuttumisesta.

Kun oppilas on kertonut kiusaamisesta opettajalle, opettaja on aluksi saattanut vähätellä meneillään olevaa konfliktia ja odottanut tilanteen rauhoittuvan muutamassa viikossa. Oppilaan kannalta opettajan toimet eivät varmastikaan lisänneet luottamusta opettajan ja oppilaan välille. Kirjoittaja onkin tämän vuoksi yksi niistä kiusatuista yläkoululaisista, jotka kokevat kertomisen opettajalle hyödyttömäksi. Opettaja oli kuitenkin jonkin ajan päästä ohjannut oikeaoppisesti tilanteen eteenpäin koulukuraattorille, joka on kuitenkin ollut suuri pettymys kirjoittajalle. Kuraattorin ja oppilaan välille ei ole syntynyt luottamusta ja oppilaan odotukset koulukiusaamisen loppumisesta kuraattorin väliintulon

myötä ovat olleet turhia. MLL:n kyselyn mukaan yläkouluikäisistä tytöistä 13 % ja pojista 16 % koki, että kuraattorille kiusaamisesta kertominen oli aiheuttanut vain haittaa. Kyselyssä ilmenikin, että yläkouluikäisistä kiusatuista tytöistä 29 % ja pojista 31 % eivät olleet kertoneet kiusaamisesta kenellekään, koska he olivat kokeneet kiusaamisesta puhumisen joko hyödyttömäksi tai jopa tilannetta pahentavaksi. On huolestuttavaa, että puolet oppilaista pitää keskustelemista henkilökunnan kanssa vaikeana. Opettajat eivät ole tietoisia kaikesta tapahtuvasta kiusaamisesta, eivätkä he myöskään pysty puuttumaan ongelmiin, jos oppilaat jättävät kertomatta kiusaamistilanteista. Koulussa tulisikin keskittyä luomaan avointa ilmapiiriä, jossa oppilaat kokisivat opettajien todella auttavan, jos kiusaamisesta vain kerrotaan. Samalla opettajien täytyy myös saada koulutusta siihen, millä tavalla kiusaamisesta kertovaa nuorta lähestytään ja miten he voivat järjestää rauhallisen ajan oppilaiden kuulumisten kuulemiseen. (MLL 2009a 26–27, 39.)

Edellä mainitussa tapauksessa kirjoittaja oli kuitenkin tehnyt voitavansa asian tuomiseksi ilmi, ja koulun henkilökunta oli epäonnistunut kiusaamisen katkaisemisessa. Oppilas nostikin esille vanhemmiltaan saamansa tuen, jonka avulla hän on jaksanut käydä koulussa. Koulunkäynti on kuitenkin jäänyt taka-alalle, koska kirjoittaja on kärsinyt peloista ja pahasta olost. Oppiminen ei ole tehokasta turvattomassa oppimisympäristössä, jossa kiusatun huomio keskittyy oppimisen kannalta kaikkeen epäoleelliseen. Vanhemmat ovat tehneet myös osaltaan voitavansa, jotta opettajien aktiivisuus kiusaamisen vastaiseen työhön kasvaisi, mutta valitettavasti tuloksetta. On vaikeaa tehdä tarkempaa analyysiä siitä, mikä kiusaamisen kierteen katkaisemisessa on mennyt vikaan ja mitkä ovat olleet kiusaamisen syyt. Kuitenkin tekstistä tulee selkeästi ilmi se, että koulu on epäonnistunut perusopetuslaissa (Perusopetuslaki 21.8.1998/628 § 29) määritellyn turvallisen opiskeluympäristön järjestämisessä.

6.6 Vanhempien kokemukset koulun turvallisuudesta

Toinen tutkimuskysymykseni käsittelee oppilaiden vanhempien kokemuksia koulun turvallisuudesta liittyen koulukiusaamiseen. Jaottelin vanhempien kirjoittamat vapaapalautteet niitä kuvastavien teemojen alle edeten havaitsemisesta puuttumiseen ja tukitoimenpiteisiin. Vastauksissa tulee ottaa kuitenkin huomioon niiden edustavan vain yksittäisten huoltajien näkemyksiä koulukiusaamisen hoidosta. Vaikka painotan tutkimuskysymyksessä vain huoltajien esittämiä puutteita, oli vastausten joukossa myös kehuja koulujen koulukiusaamisen hoidosta. Otinkin vertailuun Mannerheimin Lastensuojeluliiton toimeksiannosta Taloustutkimus Oy:llä teetetyn tutkimuksen, jossa kartoitettiin kouluhyvin-

vointia lasten vanhempien näkökulmasta. Tässä kappaleessa olevat sitaattit ovat kaikki vanhempien kokemuksia, joten sitaatin kirjoittajan tietoja ei ole erikseen merkitty.

6.6.1 Koulukiusaamisen havaitseminen

Vanhempien kokemukset kiusaamiseen puuttumisesta olivat hyvin vaihtelevia. Toiset huoltajista kiittelivät koulun tehokasta puuttumista kiusaamistapauksiin, kun taas toiset ilmaisivat selkeästi pettymyksensä koulun menettelytapoihin asioiden hoidossa. Ensimmäisenä toimenpiteenä kiusaamiseen puuttumisessa on tietenkin asian havaitseminen, joka voi olla hyvinkin vaikeaa epäsuorassa kiusaamisessa.

Kiusaamisen eri muotoihin kiinnitettävä paljon tarkempaa ja tehokkaampaa huomiota. Hämmästyttävän ovelaa häirintää tapahtuu nimenomaan näkymättömästi. Koulussa saisi aiheesta olla säännöllisesti opetusta jokaisella luokalla oppituntien yhteydessä edes pienen tuokion.

Koulussa kiinnitetään hyvin huomiota läksyjen hoitamiseen ja yleiseen asioiden sujumiseen. Mutta monien lasten käyttäytyminen toisia kohtaan on hyvin huonoa. Esiintyy erilaista häirintää, joka ei aina näy opettajalle päin. Takanapäin häirintää ja kiusaamista harrastavat oppilaat saattavat saada hyväkäytöksen tunnistusta jne.

Vanhemmat nostivat esille epäsuoran kiusaamiseen puuttumisen. Opettajan on hyvin vaikeaa monesti havaita kyseistä kiusaamismuotoa, koska kiusaajat saattavat olla hyvin älykkäitä ja sosiaalisesti taitavia. Kiinnijäämisen riski on pieni, koska kiusaaminen tapahtuu opettajan näkymättömissä ja jopa kiinni jäädessään kiusaajat osaavat puhua itsensä syyttömiksi.

Kiusaamisen puuttumiseen pitäisi kehittää uusia keinoja. Esim. luokan oppilaat jotka havaitsevat kiusaamista (sivustakatsojan silmin) voisivat antaa kiusaajat ilmi nimettömänä ja opettajat sitten seuraisi, että onko tällaista kiusaamista oikeasti tapahtunut ja puuttuisivat siihen.

Kiusaamisen suhteen pitää olla tarkkana. Aika hyvin koulu on mielestäni kiusaamiseen puuttunutkin tiedon saatuaan. Ongelmana on, miten kaikki kiusaaminen saataisiin näkyväksi, jotta siihen voitaisiin koulussa puuttua.

Eräs vanhemmista toivoi jonkinlaista anonyymiä palautteenantokanavaa, jolla yritettäisiin aktivoida kiusaajan puolustajia ja hiljaisia hyväksyjiä tuomaan kiusaaminen ilmi. Salmivallin (2010, 42) mukaan puolustajia luokassa on noin 15–20 % ja hiljaisia hyväksyjiä 25–35 %. Hyvässä tapauksessa

puolet luokan oppilaista saattaisi olla potentiaalisia ilmiäntajia, joista yksikin riittää asian viemiseksi opettajan tietoisuuteen. Aina koulukiusaamiseen puuttuminen ei ole kuitenkaan vaan asian julkitulosta kiinni.

Koulu ei riittävästi turvaa väkivallalta etc. opettaja vain vähättelee ja sanoo, että pojat nyt ovat sellaisia. minusta kaikkeen väkivaltaan, kiusaamiseen ja häirintään pitää ehdottomasti puuttua.

Kiusaamisesta edellinen opettaja sanoi, ettei sitä ole ja jos on niin se ei ole oikeaa kiusaamista, kiusattu lapsi on ymmärtänyt asian väärin. Mutta tärkeintä oli, että kiusattua ei saa puolustaa eikä kotona saa asiasta puhua.. Tällä logiikalla ei kiusaamista todellakaan esiinny!! Nyt lapsellani on uusi ihana mies opettaja, joka kuulee, näkee ja tuntee...toivottavasti tämä hänen antaumuksensa säilyy pitkään, koska opettajan merkitys ja hyväksyntä on lapselle todella tärkeää.

Valitettavasti joissain tapauksissa kiusaamisen katkaiseminen on jäänyt opettajan toiminnasta kiinni. Vanhemmat kertovat opettajista, jotka saattavat vain vähätellä ongelmaa, vaikka lapsi kokee selkeästi tulevansa kiusatuksi. Joissain tapauksissa opettaja on jopa neuvonut lasta vain vaikenemaan, vaikka kiusaamista on selkeästi tapahtunut. Asia on kuitenkin ratkennut opettajan vaihtuessa, jolloin opettaja on ottanut kiusatun kertomuksen todesta.

Opettaja ottaa asiakseen, jos jaksaa, mutta välillä tuntuu siltä että on helpompi kääntää selkä kuin jaksaa aina puuttua mm. koulukiusaamiseen. Tilanne päästetään liian pitkälle, ennen kuin siihen puututaan, mm. vanhemmat joutuvat ensin uhkaamaan toimenpiteillä ennen kuin asiasta puhutaan koko luokan vanhemmille. Vanhemmilla on oikeus tietää mitä luokassa tapahtuu ja velvollisuus puuttua tilanteeseen oman lapsensa kautta. Outoa on se, että asian tiedottamisessa vetkutellaan tietoisesti.

Kiusaamiseen puututtiin vasta kodin yhteydenoton jälkeen. Koulussa pitäisi enemmän puhua oppilaiden kanssa kiusaamisesta, mitä se on voi olla esim. piilevänä. Oppilaat näkevät ja tietävät, jos jotakuta kiusataan. Enemmän ryhmähenkeä, että kukaan ei hyväksy kiusaamista ja että jo kaverit puuttuisivat asiaan. Enemmän keskustelua, mikä käytös on tuomittavaa.

Joissain tapauksissa kiusaamiseen on koulun puolelta reagoitu vasta siinä vaiheessa, kun vanhemmat ovat ottaneet yhteyttä tai jopa uhanneet toimenpiteillä koulua. Toki vanhempien yhteydenotto voi olla myös ensimmäinen hetki, jolloin opettaja saa vasta tietää jonkun oppilaan tulleen kiusatuksi. MLL:n raportin (2009a, 26) mukaan oppilaat kokevat kiusaamisesta kertomisen vanhemmille kaikin helpoimpana.

Tuntuu, että vanhempien huoli kiusaamisesta jää näkemättä. Koulu haluaa olla ulospäin kiusaamista vastustava, jolloin kiusaamisesta ei juurikaan puhuta ääneen.

Rehtori johtaa koulua odotellen sen lakkauttamista tai ainakin siltä tuntuu... Kiusaamista on ollut koko ajan ja siihen muka puututaan. Kuitenkin tilanne saa jatkaa ennallaan jopa niin, että lapset kieltäytyvät menemästä kouluun ja haluavat siirtyä toisaalle.

Koululla pyritään hautaamaan kaikki ongelmat viivytystaktiikalla unholaan. Asioihin ei puututa ennekuin kovan kovistelun jälkeen ja silloinkin vähätellään asioita. Rehtori pitää hienoja juhlapuheita, mutta käytännössä hänen toimintansa on jotain ihan muuta. Kiusattua lasta aletaan syyllistää ja vanhemmat joutuvat puolustamaan ja jopa todistelemaan psykologin avulla lapsensa kelpoisuutta.

Koulukiusaamiseen suhtauduttava vakavammin ja kouluja ja rehtorin toimintaa valvottava sekä vaadittava parempia toimenpiteitä. Pelkät juhlapuheet ja korulauseet eivät riitä.

Oman osansa kritiikistä saivat myös joidenkin koulujen rehtorit. Vanhempainillassa esitetyt lupaukset koulukiusaamisen ehdottomasta nollatoleranssista ja aktiivisesta puuttumisesta ovat joissakin kouluissa jääneet vain puheen tasolle. Osa kiusaamiseen puuttumattomuudesta saattaa johtua opettajien ja rehtorien taidoista tai halusta puuttua kiusaamiseen. Yhtenä ratkaisuna voisi olla kuntakohtainen tai jopa maanlaajuinen selkeä ohjeistus puuttumisen eri vaiheista käytettävine metodeineen. Esimerkiksi KiVa Koulu -ohjelma sisältää ohjeita niin opettajille kuin vanhemmillekin kiusaamistapauksien ilmentyessä, mutta tämä ei ole käytössä kaikissa kouluissa. Toki täytyy aina muistaa, että jokainen kiusaamistapaus on omalla tavallaan täysin uniikki ja valmiiden aina toimivien ratkaisumallien käyttö on siksi mahdotonta. Selkeämpi ohjeistus voisi kuitenkin aktivoida opettajia puuttumaan kiusaamiseen aktiivisemmin. Kaikki vanhempien kommentit eivät kuitenkaan olleet haukkuja kouluja kohtaan, vaan palautteissa annettiin selvää kiitosta joidenkin koulujen tarmokkaasta toiminnasta:

Koulussa puututaan nopeasti ja ammattitaitoisesti kiusaamiseen aina rehtorista alkaen. Opettavat keskustelevat mielellään oppilaiden kanssa asioista. Myös oppilaiden näkökannat otetaan huomioon

Kiusaamisiin, väkivaltaan ja häirintään puututaan nopeasti sekä tehokkaasti ja toimitaan niin, että ne saadaan loppumaan. Asioille tehdään oikeasti jotain eikä asiat jää vain puheen tasolle.

Kiusaamiseen puuttumisessa on siis olemassa koulu- ja opettajakohtaisia eroja. Yhtenäistä kiusaamistapauksille on kuitenkin se, että ne tapahtuvat yleensä siellä, missä valvonta on heikointa.

(Nimi poistettu) koulun piha on laaja, ja sitä on vaikea yhden aikuisen vahtia. Olen nähnyt, miten oppilaat tönivät ja kurmuuttavat toisiaan metsän alueella, eikä siihen puutu kukaan, koska aikuinen ei ole näkemässä.

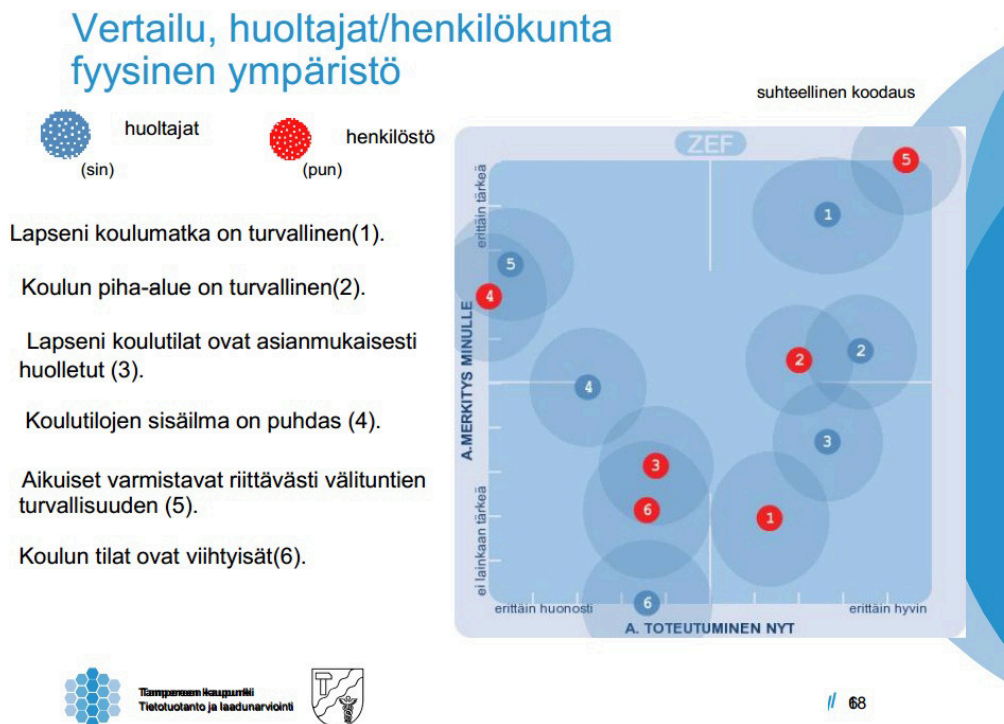
Välituntivalvontaa tulee tehostaa erityisesti pienten koululaisten turvallisuuden lisäämiseksi (esim. koulunkäyntiavustajien avulla).

Valvonnan puutteen vuoksi välituntisin tuntuu sattuvan tietyille lapsille liian paljon loukkaantumisia niin henkisesti kuin fyysisestikin.

Lapset itse ovat sanoneet, että välituntivalvonta voisi olla tiukempaa, opettajat eivät puutu tilanteisiin tai kauheasti tarkkaile, mitä siellä tapahtuu.

Välitunneilla pitäisi olla enemmän valvojia koska pihassa on monta "nurkan takusta", näin pystyttäisiin tehokkaammin valvomaan ja estämään kiusaamista ym.

Oppilaiden lisäksi myös vanhemmat nostivat palautteissaan ahkerasti esille koulun välitunnit ja niiden puutteellisen valvonnan. Koulun alueet ovat liian laajoja yhden tai kahden henkilön valvottavaksi ja opettajien puuttumisaktiivisuudessa on myös eroja. MLL:n teettämässä kyselyssä (2009b, 24) vanhemmista 34 % oli paljon tai erittäin paljon huolissaan valvonnan riittävyydestä. Jonkin verran huolestuneita oli 50 % vastaajista. Tampereen turvallisuuskyselyn yksi huomionarvoisimmista seikoista liittyy myös juuri välituntivalvontaan.

KUVIO 5. Vertailu, huoltajat/henkilökunta fyysinen ympäristö (Juusenaho 2010, 6).

Kuvion kohdassa viisi on suhteutettu huoltajien ja henkilöstön näkemykset riittävästä välituntivalvonnasta. Henkilöstö pitää riittävää välituntivalvontaa erittäin tärkeänä ja katsoo valvonnan toteutuneen myös erittäin hyvin. Huoltajat kokevat myös välituntivalvonnan tärkeänä, mutta katsovat samalla myös valvonnan toteutuneen erittäin huonosti. Oppilaat ovat kyselyssä jokseenkin samaa mieltä välituntien turvallisuudesta. Kuitenkin monissa narratiiveissa toivottiin selkeää parannusta välituntien valvontaan. Monet oppilaat toivoivat valvojien määrän lisäämistä ja samalla linjalla olivat myös oppilaiden huoltajat. Otettaessa vielä huomioon MLL:n raportti, jonka mukaan suurin osa kiusaamisesta tapahtui juuri välitunnilla, on syytä miettiä keinoja parantaa välituntien turvallisuutta ja toimintatapoja.

Välituntivalvontaa olisi syytä tehostaa. Siellä tuntuu tapahtuvan yhtä ja toista, ja kukaan välituntivalvoja ei ole paikalla. Samoin valvontaa ennen tunnin alkua, myös nämä ovat paikkoja joissa mm. kiusaamista tapahtuu.

Opettajien valvonta välitunneilla ja ruokailun yhteydessä olisi tärkeää vielä näille yläasteikäisille.

Koulumatkoihin pitäisi puuttua että kaikki saa mennä kotiin ja kouluun kiusaamatta.

Koulussa tarvitaan enemmän aikuisia, jotka todella huolehtivat jokaisen oppilaan hyvinvoinnista, jotta heillä on riittävästi aikaa olla läsnä kaikkialla missä oppilaatkin (välitunnit, ruokailu, siirtymätilanteet). Aikuisen läsnäollessa kiusaamista tapahtuu vähemmän ja se luo turvallisuutta oppilaille.

Välituntien lisäksi muutamat huoltajat toivoivat myös enemmän valvontaa tuntien alkuun ja ruokailujen yhteyteen sekä jonkinlaista puuttumista koulumatkoilla tapahtuvaan kiusaamiseen.

6.6.2 Koulukiusaamiseen puuttuminen

Koulukiusaamisen havaitsemisen jälkeen on vuorossa kiusaamisketjun katkaiseminen. Tässä kappaleessa käyn läpi vanhempien kertomia puutteita aktiivisen kiusaamisen lopettamisessa sekä otan myös huomioon ennaltaehkäisevät ja jälkihoidolliset toimenpiteet. Puuttumisen keinoista on kirjoitettu tarkemmin luvussa 3.7.

Kiusaamisesta ei varmaankaan päästä kokonaan eroon millään käytettävissä olevin keinoin. Toivoisi kuitenkin, että asiaan kiinnitettäisiin tasaisesti huomioita, ei vain ongelmien noustessa esiin.

Kiusaamista esiintyy väistämättä jokaisessa koulussa. Kiusaamista voidaan todella ehkäistä vain sillä, että kouluympyröissä on olemassa tarpeeksi luotettavia aikuisia, joilta lapset voivat saada välitöntä apua tai ainakin kertoa kohtaamistaan ikäviistäkin tilanteista. Kiva koulu -projektit ehkäisevät toivottavasti näitä väistämättömiä, mutta ikäviä tilanteita. Koululaisille tulee tehdä tiedetyksi, että kiusaamista ei kerta kaikkiaan siedetä. Koulun tulee tehdä rohkeasti yhteistyötä myös vanhempien kanssa. Vanhemmat eivät voi ilman tiedottamista tietää, mitä koulussa tapahtuu, ja onko oma lapsi mahdollisesti kiusannut tai tullut kiusatuksi. Nämä asiat kytevät joskus aivan turhaan aivan liian pitkään ihan vaan tiedonpuutteenkin vuoksi.

Ennaltaehkäisevät toimenpiteet ovat ehdottomasti tehokkain tapa suojata lasta koulukiusaamisen vaikutuksilta. Ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin onkin kiinnitetty huomiota erilaisten kiusaamisen vastaisten ohjelmien, kuten esimerkiksi KiVa Koulun tai Lions Questin kautta. Ohjelmissa keskitytään etenkin luokan ilmapiirin kehittämiseen sekä samalla myös yksilön itsetunnon ja itseilmaisun vahvistamiseen, mitkä ehkäisevät kiusatuksi joutumista. Kaikkia kiusaamistapauksia ei voida kuitenkaan ennaltaehkäistä. Tällöin on tärkeää, että koulun henkilökunta ja vanhemmat ovat aktiivisesti mukana kierteen katkaisemisessa. MLL:n teettämässä tutkimuksessa 49 % vanhemmista uskoi, että lapsen koulussa on huolehdittu riittävästi koulukiusaamisen ehkäisemisestä (MLL 2009b, 9).

Kaikenlaiseen kiusaamiseen pitäisi puuttua välittömästi. Myös vähäiseen kiusotteiluun pitäisi aina puuttua, jos se kiusatusta on tuntunut kurjalta ja varsinkin jos tämä on toistuvaa. Jokaisella on oikeus käydä koulua turvallisin mielin, ilman pelkoa siitä, että taas tänään joku ehkä kiusaa.

Kaikkien koulun aikuisten pitäisi olla samalla linjalla. Koulun pitäisi OIKEASTI olla kiusaamista vastaan, ja tehdä asia myös vanhemmille selväksi. Kiusaaminen HETI KERRASTA POIKKI. Kunnan rangaistus kiusaamisesta.

Koululla kiusaamisen ehkäisyohjelma, mutta pitäisi puuttua vielä tiukemmin kiusaamiseen kännykän ja netin välityksellä heti jo eka kerralla ja valistaa niiden vaaroista.

Vanhemmat toivoivat palautteissaan opettajilta tiukkaa suhtautumista ja aktiivista otetta jo pieniinkin kiusaamistapauksiin. Koulun henkilökunnan odotetaan puuttuvan kiusaamiseen yhtenäisesti ja johdonmukaisesti, mikä tällä hetkellä saattaa vaihdella suuresti opettajasta riippuen. Eri opettajat saattavat mieltää kiusaamisen toteutumisrajan hyvinkin eri tavalla. Ratkaisuna tähän ongelmaan voisivat olla tarkemmat ja yhtenäiset ohjeistukset opetushallituksen puolesta. Pelkkä ohjeistuksen tarkenta-

minen ei kuitenkaan mielestäni riitä, sillä opettajille täytyy järjestää myös koulutusta koulukiusaamisen havaitsemiseen.

Kiusaamista ei oteta vakavasti. Lapsia pitää rohkaista kertomaan kiusaamisesta ja pitää myös huomioida se, että kiusaamista tapahtuu. Kun lapsi saa kerrottua / rohkaistuu kertomaan kiusaamisesta, niin ensisijainen paikka ratkaista asia on koulu eli se paikka missä kiusaaminen tapahtuu. Tehokkain keino on puuttua koulussa tapahtumishetkellä, jolloin kiusattu saa kerrottua asiasta turvalliselle aikuiselle ja kiusaaja joutuu vastaamaan teoistaan. Aivan turhaa on se, että vanhemmat keskustelisivat keskenään. Nykyvanhemmat eivät myönnä, että heidän ihanissa lapsissa on mitään vikaa ja nämä kyseiset kiusaajat näyttävät olevan niitä, jotka saavat kaikki tahtonsa läpi vanhemmiltaan huutamalla, kiukuttelemalla ja jankuttamalla. Sekin kannattaa muistaa, että lapset ovat hyviä valehtelemaan. Uskon, että jos kiusaamiseen puututaan heti, se myös loppuu.

Jotkut huoltajista toivoivat myös autoritäärisempää otetta kouluilta kiusaamiseen puuttumisessa, koska he kokevat huoltajien välisten keskustelujen olevan tehottomia. Lisäksi monet huoltajista toivoivat koululta juuri aktiivisempaa yhteydenpitoa kiusaamistapauksissa niin kiusatun kuin myös kiusaajan tiimoilta.

Edelleenkin korostaisin, että kiusaamiseen tulee puuttua heti ja myös tiedottamalla asiasta kiusaajan vanhemmille. Kiusatulla ei pidä olla liian suurta osoitusvelvollisuutta, että häntä on kiusattu. Usein tämä on liikaa vaadittu. Monasti kuulee sanottavan, että on hyvä tottua pieneen "kiusaamiseen" jo alakoulussa, koska yläkoulun puolella kiusataan kuitenkin. Meidän kokemukset täysin päinvastaiset, eli (nimi poistettu) tilanteisiin on puututtu heti ja asianmukaisesti.

Koulukiusaamiseen ei tartuta ripeästi ja HETI. Vanhempiin ei oteta yhteyttä, vaikka on kyseessä törkeä koulukiusaamistapaus. Koulussa epäselvänä toimintatavat ja vastuunjako koulukiusaamistapauksissa.

Koulusta ikävä kyllä löytyy myös henkilöitä, jotka eivät ole ammattinsa vaatimusten tasolla ja tuntuvat olevan melko leipääntyneitä työhönsä. Tiedotus ei kulje kohtiin edes kiusaamistapauksissa eikä vanhemmilla ole oikein käsitystä, mitä lapset koulussa tekevät ja miten pärjäävät.

Kodin mielipiteisiin on koulussa suhtauduttu erittäin hyvällä yhteistyöllä. Esim. koulukiusaamiseen on puututtu välittömästi ja tehokkaasti ja asiassa on pidetty kiitettävästi yhteyttä.

Opetussuunnitelmassa (POPS 2004, 22) velvoitetaan koulua antamaan tietoa opetussuunnitelmasta, opetuksen järjestämisestä, oppilashuollosta ja mahdollisuudesta osallistua kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön. Edellytyksenä yhteistyölle on opettajien aloitteellinen ja aktiivinen rooli keskustelun

luomisessa sekä oppilaan oikeuksista ja velvollisuuksista tiedottamisessa. Yhteistyön lähtökohtana pidetään eri osapuolien kunnioitusta, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Opettajalla on siis suuri rooli aktiivisen yhteydenpidon ylläpitäjänä, joka näkyy myös vanhempien vastauksista. Osa vanhemmista antoi kehuja koulun aktiivisesta yhteydenpidosta kiusaamistilanteissa, kun toiset taas vastaavasti kritisoivat opettajan toimintaa.

Vanhempaa TULEE informoida kiusaamistapauksissa. Lastani kiusattiin ja koulu järjesti "kuulemisen", mihin 9 v. joutui menemään yksin, koska minulle ei kerrottu tapaamisesta. Yksi kiusaajista ilmoitti lapselleni tapaamisesta, ei edes oma opettaja. Oma opettaja ei myöskään ollut paikalla. Kiusaajien oma opettaja oli puolustamassa omia oppilaitaan. Tulos; kiusaamista ei ole tapahtunut. ÄÄRETTÖMÄN HUONOSTI JÄRJESTETTY JUTTU, VAIKKA KOULULLA ON KURAATTORI-KIN.

Yllä oleva kirjoitus on yksi esimerkki siitä, kun tiedotus on epäonnistunut. Kiusatun lapsen vanhemmalle ei ollut tullut mitään tietoa siitä, että hänen lastaan kuullaan kiusaamisen selvittelyssä. Tilanteessa on mahdollisesti yritetty selvittää tapausta oppilaiden kesken, mutta siitä huolimatta tällaisissa tapauksissa vanhemmalle tulisi informoida, että kiusaamista on havaittu ja asiaa on käsitelty oppilaiden kesken. Informaation puutos ei millään tavalla tue perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden hyvän yhteistyön määritelmää.

Koulun nettisivuilla voisi olla enemmän infoa esim. siitä, miten koulussa toimitaan kiusaamistilanteissa. Eli mikä on toimintamalli. Samoin tapaturmien osalta kaupungin info voisi löytyä netistä. Tai koulun sivulta voisi löytyä linkkejä, joista löytyisi helposti tietoa. Mitä tietoa vanhemmat toivovat löytyvän netin kautta, voisi tässä kaupungissa yleisimminkin kysellä.

Kiusaamiseen puuttumisen tekniikat hieman mietityttävät. Onko tässä olemassa opettajilla jokin yhteinen linja vai toimiiko jokainen omalla tavallaan?

Muutamit vanhemmat toivoivat siis selkeitä tietoja kiusaamistapausten toimintamalleista, ja niiden tulisi olla heidän mielestään jatkuvasti kaikkien nähtävillä. Selkeän toimintamallin kirjaaminen auttaisi vanhempia seuraamaan kiusaamisprosessin lopettamisen etenemistä, ja samalla malli helpottaisi myös opettajien toimintaa. Lisäksi vanhemmat pystyisivät näin seuraamaan opettajan toiminnan vaiheita, ja opettaja puolestaan pystyisi perustelemaan selkeällä toimintamallilla omaa toimintaansa. Tällä tavalla voitaisiin yhteistyöstä saada entistä läpinäkyvämpää ja vahvistaa samalla myös molempipuolista kunnioitusta. MLL:n teettämässä tutkimuksessa (2009b, 9) 48 % vanhemmista uskoi, että lapsen koulussa on riittävät toimintamallit ja ohjeet kiusaamistapauksissa.

6.6.3 Tukitoimenpiteet

Koulussa tapahtuu tilanteita, jolloin tarvitaan erilaisia tukitoimenpiteitä niin oppilaan kuin vanhempienkin tukemiseksi. Tärkeässä roolissa on oppilashuolto, jonka tehtävänä on tukea oppilasta ja vanhempia erilaisissa ongelmatilanteissa.

Lastani kiusattiin viime vuonna syksystä kevääseen. Vaikka minua kuunneltiin rehtoria myöten, ei kiusaamiseen puututtu tarpeeksi eikä sitä saatu loppumaan. Tilanteesta tuli erittäin raskas kaikille osapuolille kiusatun ja kiusaajan vanhemmat mukaanlukien. (Nimi poistettu) koululla ei näköjään noudateta 0-toleranssia kiusaamisen suhteen. Kiusaamiseen puututaan asteittain, se ei toiminut koska tilanne pääsi pitkittymään. Kiusatun lapsen äitinä jouduin hakemaan meille apua jaksamiseen Tampereen kaupungin terveystalveluilta koulun ulkopuolelta. Koulun oma kuraattori/psykologi piti koko luokalle tunteja, joissa kiusaamista käsiteltiin. Tämä ei vaikuttanut lapseni tai muidenkaan kiusaamiseen. Kuraattorin puheet eivät aidosti tavoita lapsia ja olivat näin ollen tehottomia. Jos kiusaus jatkuu kuukausia vaikuttaa se lapsen identiteettiin ja kaverisuhteisiin vuosiksi eteenpäin. Koulujen olisi syytä tehdä uudenlaiset toimintatavat ko. asiassa.

Erään oppilaan äiti kertoo, kuinka pitkäaikainen kiusaaminen on rasittanut niin kiusatun kuin myös kiusaajan perhettä. Kiusatun perhe on kärsinyt tilanteesta vielä niin paljon, että he ovat joutuneet turvautumaan terveystalveluihin oman jaksamisensa säilyttämiseksi. Moitteita äidin viestissä saavat oppilashuoltoryhmään kuuluvat kuraattori ja psykologi, jotka eivät toimillaan ole saaneet vähennettyä kiusaamista. Kuraattorin ja psykologin tarjoama tuki vanhemmille on myös ollut tehotonta, koska oppilaan äiti on joutunut hakemaan apua kaupungin muilta toimijoilta.

Kouluterveydenhoitoon satsataan liian vähän. Ennaltaehkäisevä toiminta on erittäin tärkeää. Sopiva määrä lapsia per terveydenhoitaja niin hän tuntee lapset ja näkee paremmin heitä ja on mahdollista tukea ja puuttua ajoissa ongelmiin.

Terveydenhoitaja pitäisi olla koulussa tavoitettavissa joka päivä edes hetken aikaa. Tapaturmissa ja äkillisissä sairastumisissa kun ei katsota sitä, että onko sinä päivänä juuri terveydenhoitaja paikalla ja usein ei isoista asioista ole kyse, jolloin tuntuu hölmöltä lähteä lapsia viemään päivystykseen tai jonnekin muualle.

Lisää terveydenhoitajia kouluille!!!! Ja vois olla myös "merkkari" eli mielenterveyshoitaja esim. (Nimi poistettu) sellainen on ainakin ollut. Suomalaisilla on niin paljon masennusta, alkoholismia yms. ikävää, että tarvetta varmasti on.

Moniammatillinen työyhteisö on hyvä asia. Koulussa koulunkäyntiavustajia enemmän kuin normi koulussa, tuo turvaa kun on aikuisia enemmän.

Olisi tärkeää että koulun henkilöstöllä olisi myös aikaa todella kuunnella nuoria.

Sivuhuomautuksena mainitsen, että koulupsykologilla on ollut sijainen viime vuonna, joka vaikutti hoitavan työtään erittäin hyvin ja jonka vastuulla oli ilmeisesti liian monta koulua. Vastuullinen työ pitäisi saada hoitaa ilman resurssipulaa.

Vanhemmat ilmaisivat huolensa kouluterveydenhuollon ja oppilashuollon resurssien puutteesta. Samaa mieltä olivat vanhemmat myös MLL:n (2009b, 7) teettämässä kouluhyvinvointikyselyssä, jossa joka toinen oli paljon tai erittäin paljon huolissaan resurssien puutteesta. Vanhempien palautteessa terveydenhoitajan toivottaisiin olevan koulussa päivittäin edes vähän aikaa. Terveystenhoitajan lisäksi toivottiin myös mielenterveyshoitajaa, joka voisi lievittää esimerkiksi koulupsykologin taakkaa. Lisäksi kuraattorilta ja psykologilta toivottaisiin enemmän aikaa kuunnella nuoria. Valitettavasti psykologi ja kuraattori toimivat useimmiten samanaikaisesti monilla eri kouluilla, joten avun saaminen lapselle voi kestää päiviä, viikkoja tai jopa kuukausia. Lisäksi kiusaamistapauksissa myös opettajat tarvitsevat koulupsykologin tukea. Opettajan resurssit ja taidot toimia terapeutina kiusaamisen jälkihoidossa ovat heikot ja tukitoimet rajoittuvat lähinnä luokassa tehtäviin tukitoimenpiteisiin. Vaikka akuutti kiusaaminen saadaan katkaistua, on silloin päästy vasta tilanteeseen, jossa toipuminen voi alkaa. Koulukiusaamisen pitkittyessä vaikutukset voivat olla lapselle hyvin traumaattiset, jolloin tarvitaan psykologin apua tilanteen purkamisessa ja lapsen minäkuvan jälleenrakennuksessa.

Huoltajien kokemukset koulukiusaamisen vastaisista toimista olivat hyvin vaihtelevia. Osa kouluista sai vuolaasti kehuja aktiivisesta toiminnasta kiusaamisen kitkemisessä, niin henkilökunnan kuin turvallisen ympäristönsäkin osalta. Joukossa oli kuitenkin huoltajia, jotka olivat joutuneet pettymään opettajan tai rehtorin tyhjiin lupauksiin. Lupaukset kiusaamisen "nollatoleranssista" näyttäytyivät todellisuudessa opettajien välinpitämättömyytenä, passiivisuutena ja osaamattomuutena puuttua kiusaamistapauksiin. Tuli esille myös tapauksia, joissa vanhemmat olivat joutuneet taistelemaan kiusaamisen lopettamiseksi koko lukuvuoden ajan ja turvautumaan ammattiapuun oman jaksamisen loppuessa. Toki täytyy muistaa kirjoitusten olevan huoltajien subjektiivisia kokemuksia. Monet lapset eivät joudu kokemaan koulukiusattuna olemista, joten vanhemmat saattavat nähdä koulun toiminnan tällöin turhankin positiivisessa valossa. Toisaalta jotkut kirjoituksista puolestaan saattoivat olla hyvinkin provosoivia kirjoituksia, joiden totuuspohjaa tai taustoja en voi varmistaa. Huoli oppilashuollon resursseista on kuitenkin aitoa, millä on vaikutuksia niin oppilaan hyvinvointiin kuin myös opettajan ja vanhempien jaksamiseen. Täytyy silti muistaa, että vanhemmat ja opettajat haluavat molemmat tukea lapsen tervettä kehitystä ja kasvua.

7 POHDINTA

7.1 Tulosten yhteenveto ja pohdinta

Koulun turvallisuudesta puhuttaessa yleinen huomio keskittyy monesti lähinnä koulun rakenteellisten puutteiden käsittelyyn. Työtapaturman sattuessa teknisen työn tiloissa mediassa aloitetaan syylisten etsintä viallisista laitteista tai opettajan toiminnasta. Koulussa tapahtuneiden ampumavälikohtausten jälkeen median huomio on keskittynyt pohtimaan esimerkiksi metallinpaljastimien tai vartioiden asettamista kouluihin. Toki on tärkeää miettiä ratkaisuja tällaisten tapahtumien välttämiseksi, mutta tällaiset tapahtumat ovat kuitenkin vain yksi osa moniulotteista turvallisuuden määritelmää. Vähemmälle huomiolle on jäänyt keskustelu siitä, mikä tekee koulusta turvallisen tuntuksen paikan etenkin oppilaiden mielestä. Kuten tässäkin tutkimuksessa on noussut esille, oppiminen on tehokainta silloin, kun oppilas kokee olonsa koulussa turvalliseksi. Koulun turvallisuuden tekijöiden tarkka määrittelemine on kuitenkin hyvin haastavaa, sillä turvallisuuden tunne on subjektiivinen kokemus. Tässä tutkimuksessa turvallisuuden tunteen muodostumista koulussa lähestyttiin koulukiusaamisen näkökulmasta, jolloin monesta eri tekijästä muodostuvasta kokonaisvaltaisesta turvallisuuden tunteesta erotettiin yksi turvattomuuden aiheuttajista.

Luokittelin kiusaamisen eri muodot neljän eri kategorian alle oppilaiden narratiivien perusteella: *fyysinen, psyykkinen, sosiaalinen, ja pedagoginen turvallisuus*. Fyysisessä turvallisuudessa oppilaat nostivat esille etenkin tappelut ja pahoinpitelyt sekä niiden mahdollisen uhan. Tämän lisäksi oppilaat kertoivat omaisuuteensa kohdistuneesta ilkivallasta ja varastelusta sekä koulussa tapahtuneista ampumavälikohtauksista. Turvallisuuden parantamiseksi oppilaat toivoivat valvonnan lisäämistä etenkin välitunneille, jotta tappelut voitaisiin estää. Ilkivallan ja mahdollisten kouluampujien varalta toivottiin myös lisää valvontakameroita, metallinpaljastimia ja parempaa kulunvalvontaa. Vanhemmat nostivat esille omissa palautteissaan valvojien riittämättömän määrän välituntivalvonnassa etenkin kouluissa, joissa ympäristö oli jostain syystä erityisen vaikea valvottava. Tämän tutkimuksen suurimmat näkemyserot olivatkin juuri välituntivalvonnan osalta. Vanhemmat kokivat välituntivalvonnan erittäin puutteelliseksi, kun taas opettajat kokivat sen toteutuvan erittäin hyvin. Oppilaiden mielestä välituntivalvonta oli kohtuullista, mutta siihen toivottiin parannuksia. Lisäksi kaikkien opettajien suhtautuminen ei vanhempien mielestä ollut riittävää. Tietyille oppilaille sattui ja tapahtui turhan

usein ja opettajan suhtautuminen saattoi olla vain jotain sellaista, kuten "pojat on poikia". Fyysinen kiusaaminen on yleisempää poikien keskuudessa, mikä johtuu varmasti myös leikkien luonteesta. Poikien leikit ovat tyttöjä useammin fyysisiä ja sisältävät jonkinlaista kilpailua tai voimien mittelyä, joten on ymmärrettävää, että myös kiusaaminen saa helpommin fyysisiä piirteitä. Kiusaamisen havaitsemisen osalta fyysinen kiusaaminen on helpoimmin havaittavissa, mutta se vaatii opettajalta myös kykyä ymmärtää, koska tilanteet muuttuvat leikistä tappeluksi ja koska kiusaamista harjoitetaan leikin varjolla.

Psyykkisen turvallisuuden kohdalla oppilaiden tarinoista nousi esiin etenkin yksilön oman tilan antaminen ja kunnioittaminen. Jokaisen oppilaan täytyy saada olla vapaasti oma itsensä ja käydä koulua ilman jatkuvaa pelkoa kiusatuksi tulemisesta. Lisäksi yksilöiden kunnioittamisen lisäksi esiin nostettiin myös paremman yhteishengen luominen, jolloin ihmiset olisivat toisilleen ystävällisempiä, keskenään tasa-arvoisia ja kunnioittaisivat erilaisuutta. Yksilön kunnioittaminen ja yhteisöllisyyden luominen on yhteisön jokaisen jäsenen tehtävä, eikä sitä voida ratkaista yksittäisillä toimenpiteillä. Tärkeässä roolissa on kuitenkin koulun toiminta siinä, minkälaista asennetta ja toimintakulttuuria se välittää jäsenilleen. Asenteen välittymisessä on otettava huomioon myös erityisesti vanhempien toiminta, josta lapset omaksuvat monet arvonsa ja toimintatapansa. Kodin ja koulun välittämän arvomaailman lisäksi asiaa täytyy pohtia myös yhteiskunnallisella tasolla. Minkälaista arvomaailmaa yhteiskuntamme edustaa ja miten se toteutuu käytännössä? Olemmeko pohjiltamme muita tasapuolisesti kunnioittavia vai kiusaajakansaa?

Sosiaalisessa turvallisuudessa oppilaiden kertomuksista nousi esille luotettavien tovereiden olemassaolon tärkeys. Luotettavalle toverille voi kertoa murheita tietäen, että asiat eivät leviä selän takana ja heidän seurassaan voi olla täysin oma itsensä. Kiusaamista tapahtuu suorasti haukkumalla tai ryhmästä pois sulkemisella sekä myös epäsuorasti erilaisin elein ja katsein. Epäsuora kiusaaminen on hyvin ongelmallista, koska opettajan on vaikea havaita sitä ja taitava kiusaaja osaa luikerrella tilanteesta syyttömäksi. Sosiaalisen kiusaamisen muodot ovat tyttöillä yleisempiä kuin pojilla. Tyttöjen väliset sosiaaliset suhteet ovat monesti poikien suhteita monimutkaisempia: kuka on kenenkin ystävä ja millainen hierarkia luokan sisällä vallitsee. Jos poika- ja tyttöporukkaa pyydetään ottamaan olkapäistä kiinni, niin hyvin todennäköisesti tyttöjen keskuudessa on tärkeämpää ketkä ovat rivin keskellä ja ketkä siirretään pienin elein rivin reunoille. Toverisuhteiden muodostumiseen ja näihin asioihin puuttumiseen opettajalla on hyvin vähän valtaa vaikuttaa. Lisäksi toverisuhteiden välisiin asioihin puuttuminen ei ole myöskään suotavaa, koska kaveruuden muodostumista ei voida ulkopuolelta pakkottaa, vaan se muodostuu kahden ihmisen omasta vapaasta tahdosta ja kiintymyksestä toiseen.

Opettajan on siis hyvin hankalaa puuttua sosiaalisen kiusaamiseen ja etenkin sen epäsuoraan muotoon.

Pedagogisen turvallisuuden yhteydessä oppilaiden tarinoista nousi esiin turvallisten aikuisten läsnäolo koulussa. Opettajat ja koulun muu henkilökunta ovat parhaassa tapauksessa helposti lähestyttäviä, jotka osaavat kuunnella oppilaiden murheita ja toimia aktiivisesti tilanteen parantamiseksi. Valitettavasti kaikki opettajat eivät välttämättä osaa kohdata oppilaan ongelmia oikealla tavalla, jolloin oppilaan ja opettajan välille syntyy epäluottamusta ja lapsi ei uskalla kertoa murheistaan. Opettajan passiivisuus tai ongelmien välttely kiusaamistapauksissa edesauttaa kiusaamiskierteen jatkumista, ja opettaja antaa tietämättään hiljaisen hyväksyntänsä kiusaamisen jatkumiselle. Opettajan kyvyttömyydessä puuttua kiusaamistilanteisiin täytyy kiinnittää huomiota siihen, miten kiusaamistapauksia käsitellään opettajankoulutuksessa. Vaikka opettajat tietävät kiusaamisen olevan väärin, heille ei välttämättä ole opetettu riittäviä taitoja kiusaamisen huomaamiseen tai siihen puuttumiseen. Kappaleessa 6.5 kirjoitin yhden oppilaan tarinasta, jossa kuraattorin toiminta ei edesauttanut tilanteen ratkaisemista. Opettajien ammattitaito ei välttämättä riitä kiusaamistapauksien ratkaisemiseen, mutta silloin asia on mahdollista viedä oppilashuollon eri jäsenien käsiteltäväksi. Kuraattorin tai psykologin on oltava riittävästi tavoitettavissa, jotta kiusattu ei joudu odottamaan pahimmassa tapauksessa viikkoja tai kuukausia avun saamiseksi. Oman alansa ammattilaisina näiden on myös kyettävä luomaan luotettava suhde kiusatun kanssa, jolloin kiusaamistapausta ja sen vaikutuksia voidaan turvallisesti käsitellä. Monet vanhempien kommentteista käsitelivät juuri opettajan ja koulun suhtautumista sekä toimintaa kiusaamistapauksissa. Joitain kouluja arvosteltiin kovasti kiusaamisen vastaisen toiminnan perättömistä lupauksista, kun opettajien ja koulun toiminta oli ollut kiusaamisen suhteen välinpitämätöntä. Joissain tapauksissa vasta vanhempien uhkailu asian viemisestä eteenpäin oli pannut opettajan toimintaan vauhtia. Yhdessä tapauksessa kiusaamistapaus oli purkautunut vasta vanhan opettajan siirtyessä pois ja uuden tullessa tilalle. Huoltajat toivoivat myös tiiviimpää yhteistyötä kodin ja koulun välillä kiusaamistapauksissa. Vanhemmat ilmaisivat myös huolensa oppilashuollon resursseista. Monessa tapauksessa terveydenhoitaja ei ole koulussa paikalla kuin muutamana päivänä viikossa. Kuraattori ja psykologi ovat tavoitettavissa vielä huomattavasti harvemmin ja jonotusaika psykologille saattaa olla viikkoja tai kuukausia. Oppilashuollon resurssien riittämättömyys ei ole kuitenkaan koulujen vika, vaan moitteet kuuluvat kunnille ja myös valtiolle. Koulukiusaamisen aiheuttamat vaikutukset voivat olla lapsen kannalta hyvin vakavia ja jopa kohtalokkaitakin.

Yhteiskunnallisella tasolla puhutaan, kuinka Suomella ei ole varaa antaa yhdenkään nuoren syrjäytyä. Syrjäytyneiden nuorten elämänlaatu on heikkoa ja he kärsivät monenlaisista mielenterveydelli-

sistä sairauksista, kuten esimerkiksi masennuksesta. Yksi masentuneiden nuorten ongelmista on, etteivät he viihdy koulussa, koska tulevat siellä koulukiusatuiksi. Samalla yhteiskunnalle tulee kalliiksi hoitaa opiskeluun ja työhön kykenemättömiä nuoria, kun nuorten osuus maamme väestöstä on muutenkin pieni. Avun tarve ja saanti eivät kohtaa. Jonotusajat mielenterveyshoitoon ovat pitkiä, kun nuorelle jo viikon jonotusaika saattaa tuntua todella pitkältä. Olisikin syytä miettiä, millä keskustelu syrjäytymisen ennaltaehkäisemisestä siirtyisi toiminnan tasolle. Suomalaisissa kouluissa kiusaamisen aiheuttamia vaikutuksia on pyritty estämään kehittämällä ennaltaehkäiseviä toimia, joista näkyvin esimerkki on ollut KiVa Koulu -ohjelma. Kiusaamista kuitenkin tapahtuu ja sitä on luultavasti mahdollonta saada kokonaan kitkettyä erilaisista ohjelmista huolimatta. Olisikin tärkeää, että kiusatut voisivat saada ajoissa tarvitsemaansa tukea, jotta mielenterveyttä ja itsetuntoa ei tarvitsisi rakentaa syrjäytyneen nuoren sirpaleista. Kodin ja koulun opettajien sekä oppilashuollon aktiivinen yhteistyö voisi ehkäistä monen nuoren syrjäytymistä, jos sille tarjotaan riittävät resurssit valtion suunnalta.

Yritin luoda oppilaiden tarinoiden pohjalta kuvaajaa, joka olisi avannut eri kategorioiden merkitystä yksilön minäkuvan kannalta. Päädyin kuitenkin kuvaajan sijasta pieneen tarinaan, joka kuvastaa minusta parhaiten kiusatun lapsen minäkuvaa suojaavia ja vahingoittavia tekijöitä:

Minäkuvasi on linnasi kuningas. Sinua suojaavat ympärillä olevat itsetuntosi muurit. Linnan muureja yrittävät kuitenkin murtaa erilaiset viholliset joko fyysisesti lyömällä tai henkisesti epäsuoralla pommituksella. Itsetuntosi muureilla on kuitenkin sotilaita, jotka puolustavat linnaasi. Ystävät, vanhemmat ja koulun henkilökunta korjaavat vaurioituneita muurejasi ja samalla taistelevat hyökkääjiä vastaan. Koulukiusatun lapsen kohdalla muurit saattavat olla kuitenkin valitettavasti hyvin tyhjiä. Ystävät loistavat poissaolollaan, koulun henkilökunta koetaan olevan hyökkääjien puolella ja aina vanhempien tukikaan ei riitä korjaamaan murtuvia muureja, jolloin hyökkääjät musertavat itsetunnon muurisi ja vangitsevat minäkuvasi.

7.2 Tutkimuksen luotettavuus

Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi on hyvin haasteellista, koska ei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa arvioida sitä. Kvalitatiivista tutkimusta onkin kritisoitu juuri luotettavuuskriteerien hämäryydestä. Erona kvantitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin on se, että määrällisessä tutkimuksessa huomio keskittyy enemmän saatujen tulosten arviointiin, kun taas kvalitatiivisessa tutkimuksessa tarkastelussa on koko tutkimusprosessi. Kvalitatiivisen tutkimuksen tärkein luotettavuuden kriteeri onkin tutkija itse. Luotettavuuden tarkastelutavat saattavat vaihdella tutkimuk-

sesta tai tutkijasta riippuen, mutta päämääränä on kuitenkin lukijan tai tutkijayhteisön vakuuttaminen siitä, että tutkimus on tehty oikein ja tilanteet ovat aitoja. Luotettavuutta voidaan tarkastella esimerkiksi *realistiselta, vakuuttavuuden, yhteistoiminnan ja kritiikin kannalta*. (Eskola & Suoranta 1998, 209–213.)

Realistisella luotettavuusnäkemyksellä tarkoitetaan sitä, kuinka pätevästi tutkimustekstissä kuvataan tutkittua kohdetta. Tutkimustekstissä olisi tärkeää pyrkiä kuvaamaan mahdollisimman tarkasti, mitä aineistonkeräyksessä ja sen jälkeen on tapahtunut. (Eskola & Suoranta 1998, 213–214.) Sain tutkimusaineistoni valmiina, joten en ole ollut valvomassa tutkimustilannetta tai vaikuttamassa ohjeiden antoon ja haastattelukysymysten laatimiseen. Oppilaiden narratiivit oli kirjoitettu oppitunneilla, joten opettajien ohjeistukset ja käytettävissä oleva aika saattoivat vaihdella. Lisäksi osa kirjoitelmista oli tehty tietokoneilla ja loput käsin. Kirjoitustilanteen erilaiset järjestelyt ovat voineet vaikuttaa oppilaiden kirjoitusmotivaatioon ja osa oppilaista oli saanut myös apukysymyksiä kirjoitelman tekoon. Opettajan antamat apukysymykset näkyivät selkeästi kirjoitelmien rakenteessa samankaltaisuutena. Huoltajien kokemukset on kerätty Tampereen kaupungin tietotuotannon ja laadunarvioinnin yksikön toimesta. Kyselyn teemat ja niiden sisällöt perustuvat vuonna 2009 vanhempainyhdistyksille suunnatun kyselyn "Mistä tekijöistä koulun turvallisuus muodostuu?" pohjalta. Kyselystä valitsin huoltajien avoimet vastaukset, jotka liittyivät koulukiusaamiseen.

Tutkijan näkökulmasta valmiin aineiston käyttämisessä on omat hyvät ja huonot puolensa. Huonona puolena pidän aineistonkeruun toteuttamiseen liittyvää epävarmuutta, koska tutkijana joudun luottamaan siihen, että aineiston kerännyt osapuoli on toiminut mahdollisimman objektiivisesti. Toisaalta ulkopuolelta tulleen tutkijana valmiin aineiston käyttäminen tukee tutkijan objektiivisutta, koska en ole voinut vaikuttaa aineistonkeruuseen millään tavalla. En ole nähnyt koulua tai sen oppilaita, joten en ole voinut muodostaa omaa mielipidettäni koulun ja oppilaiden turvallisuudesta. Lisäksi en tiedä huoltajien nimiä, taustoja tai useimmassa tapauksessa edes koulua. Tutkijana tulee kuitenkin ottaa huomioon myös vanhempien subjektiivinen näkökulma turvallisuudesta. Vanhempien kirjoittamat moitteet koulun huonosta tai hyvästä toiminnasta edustavat vain yhden osapuolen näkökulmaa, koska en tiedä oppilaiden tai koulun mielipidettä vastaaviin tapauksiin. Esittelin luvussa viisi aineiston keruun sekä erilaiset käyttämäni analyysimenetelmät, joten pidän tutkimusta siltä osin onnistuneena.

Vakuuttavuuden luotettavuusnäkemyksellä tarkoitetaan sitä, että tutkimuksen teksti ei heijasta ulkoista todellisuutta, vaan on itse todellisuus omine merkityksineen. Luotettavuutta voidaan siis arvioida tekstin lukijalle muodostaman kuvan kautta. (Eskola & Suoranta 1998, 221–222.) Pyrin tuloksissa

käyttämään paljon lainauksia, jotta lukijalle välittyisi oppilaiden ja vanhempien tuntemukset mahdollisimman aidosti. Lisäksi en korjaillut lainauksien kirjoitusasua, vaan pyrin välittämään sitäkin kautta aidolta kuulostavia mielipiteitä. Toki en voinut ottaa kaikkia asiaan liittyviä kommentteja lainauksiin, vaan jouduin valitsemaan sisällöllisesti kuvaavimmat kirjoitukset, jotta lukeminen olisi helpompaa. Oman kirjoitusasun arvioiminen on hyvin vaikeaa, koska tutkijalle itselleen välittyvät tekstistä ne omat ajatukset, jotka eivät kuitenkaan aina välity lukijalle sillä tavalla, miten tutkija on ne tarkoittanut. Pyrin kuitenkin tekemään tekstistä selkeästi jäsennellyn ehjän kokonaisuuden, jota lukijan on helppo lukea.

Yhteistoiminnan luotettavuuden keskiössä ovat kysymykset tutkimuksen eettisyydestä ja tutkittavien rooli tutkimuksen tekijöinä. Tutkijan on esimerkiksi pystyttävä tarvittaessa takamaan tutkittavan anonymiteetti ja samalla tiedostamaan myös oma roolinsa tutkimuksen tekijänä. Tutkimuksen alkuperäinen tarkoitus saattaa nimittäin joskus hämärtyä. (Eskola & Suoranta 224–225.) Tutkimuksessani oppilaat pysyvät anonyymeinä ja heitä kuvastaa vain tunnus luokka-asteesta. Vanhempien kokemuksissa koulujen nimet on poistettu, jotta tapauksia ei voida yhdistää tiettyyn henkilöön tai kouluun. Tutkijana aineiston tullessa minulle valmiina, minun on ollut helppo lähestyä kirjoituksia objektiivisesti, koska en ole tavannut koskaan ensimmäistäkään kirjoittajaa. Samalla täytyy kuitenkin muistaa etenkin vanhempien kokemusten subjektiivisuus käsiteltyihin asioihin, joten niitä ei voida millään yleistää kuvaamaan kattavasti tiettyä tapahtumaa, eikä niiden pohjalta voida tehdä laajempia yleistyksiä.

Kritiikin näkökulmasta tutkimuksen luotettavuuden tarkastelu siirtyy tutkijalta lukijalle. Lukijan tehtäväksi jää arvioida tutkimuksessa tehtyjen valintojen oikeellisuus (Eskola & Suoranta 225–226). Tutkijana olen voinut vaikuttaa luotettavuuteen toimimalla tutkimuksessa mahdollisimman avoimesti sekä perustelemalla tekemäni valinnat sisällön suhteen. Olen pyrkinyt keräämään tulosten taustaksi kattavan teoreettisen kuvauksen turvallisuuden ja kiusaamisen määritelmistä, joiden avulla lukijan on helpompi ymmärtää tekemääni analyysiä turvallisuuden ja kiusaamisen eri tekijöistä.

7.3 Jatkotutkimusehdotuksia

Tutkimusta tehdessäni mieleeni nousi muutamia jatkotutkimusehdotuksia. Tässäkin tutkimuksessa esille noussut välituntivalvonta ja siellä tapahtuva kiusaaminen ansaitsisi enemmän huomiota. Voisiko ohjatulla välituntitoiminnalla vähentää kiusaamista ja oppilaiden kokemaa yksinäisyyttä tai mitä

sen järjestäminen vaatisi kouluilta ja kunnilta? Huomioidaanko oppilaiden ideoita riittävästi koulun kehittämisessä?

Kouluissa on käytössä nollatoleranssi kiusaamiselle, mutta koulujen välillä on eroja siinä, miten kyseinen seikka toteutuu. Kiusaamista on luultavasti mahdotonta saada kokonaan kitkettyä, mutta koulujen välisiä kiusaamisen vastaisia ohjeistuksia ja toimenpiteitä voisi verrata keskenään. Monet kouluista ovat siirtyneet käyttämään kiusaamisenvastaisia ohjelmia, joiden mukana tulevat myös omat toimintamallinsa. Koulujen välisiä eroja voitaisiin verrata toimintamallien toteuttamisen aktiivisuudessa.

Kiusaamisen vastaiset ohjelmat keskittyvät lähinnä ennaltaehkäisyyn. Kuitenkin kiusaamista tapahtuu jatkuvasti ja sen aiheuttamat traumat voivat johtaa vakaviinkin mielenterveysongelmiin ja jopa itsemurhaan. Psykologin ja muun oppilashuollon riittävydestä on noussut huolta. Olisikin mielenkiintoista tutkia, miten lasten mielenterveysongelmien hoito on priorisoitu ja miten se toteutuu? Samalla voitaisiin tutkia, miten oppilashuollon toimintaa voitaisiin tehostaa koulun yhteydessä ja onko sitä riittävästi saatavilla. Saavatko kiusatut oppilaat riittävästi tukea aktiivisen kiusaamisen loputtua traumojen selvittämiseen ja minäkuvan jälleenrakennukseen?

LÄHTEET

- Aho, S. 1996.** Lapsen minäkäsitys ja itsetunto. Helsinki: Edita.
- Aho, S. & Laine K. 1997.** Minä ja muut. Keuruu: Otavan Kirjapaino.
- Craig, W. & Harel, Y. 2004.** Bullying, physical fighting and victimization. Teoksessa Candace Currie & Chris Roberts & Anthony Morgan & Rebecca Smith & Wolfgang Settertobulte & Oddrun Samdal & Vivian Barnekow Rasmussen (toim.) Young people's health in context. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: International report from the 2001/2002 survey (s.133-144). Health policy for children and adolescents, No. 4. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe. Viitattu 5.9.2010.
<http://hbhc.biu.ac.il/books/2.pdf>
- Erikson, E. H. 1962.** Lapsuus ja yhteiskunta. Jyväskylä: Gummerus. Alkuperäisjulkaisu 1950.
- Eskola, J & Suoranta, J. 1998.** Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Grönfors, M. 1982.** Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. WSOY: Juva.
- Hamarus, P. 2008.** Koulukiusaaminen – huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja.
- Heikkinen, H. L. T. 2001.** Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, J & Valli, R. (toim.) 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 116–132.
- Helander, J.** Nuoret, aikuiset ja traumojen käsittely – faktaa ja fiktiota. Teoksessa T. Hoikkala & L. Suurpää Jokela-ilmiö. Nuorisotutkimusseura. Viitattu 12.8.2010.
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/jokela.pdf>
- Hirsjärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P. 2007.** Tutki ja kirjoita. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Holmberg-Kalenius, T. 2008.** Elämää koulukiusaamisen jälkeen. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Höistad, G. 2003.** Irti kiusaamisen kierteestä. Jyväskylä: Gummerus.
- Jukarainen, P. & Syrjäläinen, E. & Värri, V-M. 2012.** Kohti turvallista ja hyvinvoivaa koulua – valvontaa, vastuuta ja elämää erilaisuuden kanssa. Teoksessa Kasvatus 43 (3), 244–253.

- Juusenaho, R. 2010.** Koulun turvallisuus – huoltajien, henkilökunnan sekä oppilaiden käsityksiä koulun turvallisuudesta Tampereella. Viitattu 1.3.2013.
http://www.tampere.fi/material/attachments/k/5o7qLJr4g/Koulun_turvallisuusyhteenvedo.pdf
- Juvonen, J. & Graham, S. & Schuster, M. 2003.** Bullying among young adolescents: The strong, the weak and the troubled. Lehestä Pediatrics 6/2003, 1231-1237. American Academy of Pediatrics. Viitattu 5.9.2010.
<http://pediatrics.aappublications.org/cgi/content/full/112/6/1231>
- Lahikainen, A. R. & Kraav, I. & Kirmanen, T. & Maijala, L. 1995.** Lasten turvattomuus Suomessa ja Virossa. 5–12 -vuotiaiden lasten huolten ja pelkojen vertaileva tutkimus. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus
- Lajunen, K. & Andell, M. & Jalava, L. & Kemppainen, K. & Pakkanen, M & Ylenius-Lehtonen, M. 2006.** Turvataitoja lapsille. Helsinki: Erikoispaino Oy.
- Linnilä, M-L. 2006.** Kouluvalmiudesta koulun valmiuteen. Poikkeuksellinen koulunaloitus koulumenestyksen, viranomaislausuntojen ja perheiden kokemusten valossa. Jyväskylän Yliopisto. Viitattu 1.2.2013.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13400/9513926672.pdf?sequence=1>
- Luukkonen, A. 2010.** Bullying behavior in relation to psychiatric disorders, suicidality and criminal offences. Oulun yliopisto. Viitattu 10.11.2010.
<http://herkules oulu.fi/isbn9789514263019/isbn9789514263019.pdf>
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto. 2009a.** Miksi kertoisin, kun se ei auta? Raportti nuorten kiusaamiskyselystä. Helsinki: Tyylipaino.
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto. 2009b.** Raportti kouluhyvinvointikyselystä lasten vanhemmille 2009. Viitattu 3.3.2013.
http://www.mll.fi/@Bin/8579727/MLL+Raportti+kouluhyvinvointikyselyst%C3%A4+lasten+vanhemmille_2009.ppt
- Maslow, A. H. 1987.** Motivation and personality. New York: Harper & Row.
- Niemelä, P. 2000.** Turvallisuuden käsite ja tarkastelukehikko. Teoksessa P. Niemelä & A. R. Lahikainen (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Tampere: Vastapaino, 21–37
- Oikeuskanslerinvirasto. 2012.** Kantelu peruskoulun rehtorin menettelystä. Helsinki: Oikeuskanslerinvirasto. Viitattu 25.2.2013.
http://www.okv.fi/media/uploads/ratkaisut/ratkaisut_2012/okv_427_1_2011.pdf
- Oikeusministeriö. 2009.** Jokelan koulusurmat 7.11.2007. Tutkintalautakunnan raportti. Helsinki: Oikeusministeriö.

- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2013.** Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi perusopetuslain lukiolain, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain, ammatillisesta aikuis-koulutuksesta annetun lain ja kunnan peruspalveluiden valtionosuudesta annetun lain 41 §:n muuttamisesta. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 20.2.2013. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/vireilla_koulutuskoulujen_tyorauha/liitteet/HE_luonnos_koulujen__ja_oppilaitosten_tyorauha__edistavat_lakimuutokset_11_2_2013.pdf
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004.** Helsinki: Opetushallitus.
- Perusopetuslaki 2003.** Suomen säädöskokoelma 628/1998 ja 477/2003.
- Piirainen, L. 2011.** "Turvallinen koulu on paikka, jossa tuntee olonsa turvalliseksi." – 6.–9. -luokkalaisten kokemuksia ja näkemyksiä turvallisesta koulusta.
- Piispanen, M. 2008.** Hyvä oppimisympäristö. Oppilaiden, vanhempien ja opettajien hyvyyskäsitteiden kohtaaminen peruskoulussa. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Pojjula, S. 2007.** Lapsi ja kriisi – selviytymisen tukeminen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Polkinghorne, D. E. 1995.** Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa Hatch, J.A & Wisniewski, R.(toim.) 1995 Life history and Narrative. London: Falmer, 5–23.
- Punamäki, R-L & Tirri, K. & Nokelainen, P. & Marttunen, M.2011.** Koulusurmat. Yhteiskunnalliset ja psykologiset taustat ja ehkäisy. Suomalainen Tiedeakatemia. Viitattu 20.2.2013. <http://www.acadsci.fi/kannanottoja/koulusurmat.pdf>
- Pure, R. 2009.** Consequences due to cyberbullying. Teoksessa T. Kinney & M. Pörhölä (toim.) Anti and pro-social communication. New York: Peter Lang publishing, 39–48.
- Pörhölä, M. 2008.** Koulukiusaaminen nuoren hyvinvointia uhkaavana tekijänä. Teoksessa M. Autio, K. Eräranta & S. Myllyniemi (toim.) Polarisoituva nuoruus? Helsinki: Hakapaino, 94–104.
- Pörhölä, M. 2009.** Psychosocial well-being of victimized students. Teoksessa T. Kinney & M. Pörhölä (toim.) Anti and pro-social communication. New York: Peter Lang publishing, 83–93.
- Salmi, V. 2008.** Väkipalta sähköisten viestimien kautta. Teoksessa N. Ellonen, J. Kääriäinen, V. Salmi & H. Sariola Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Tampere: Yliopistopaino.
- Salmivalli, C. & Huttunen, A. & Lagerspetz, K 1997.** Peer networks and bullying in schools. Scandinavian Journal of Psychology 38, 305–312.
- Salmivalli, C. 1998.** Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä. Helsinki: Gaudeamus.
- Salmivalli, C. 2005.** Kaverien kanssa, vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: Ps-kustannus.

- Salmivalli, C. 2010.** Koulukiusaamiseen puuttuminen – kohti tehokkaita toimintamalleja. Jyväskylä: Ps-kustannus.
- Savolainen, U.** Lions Quest –kurssivihko. Suomen Lions –liitto r.y.
- Sourander, A. & Jensen, P. & Rönning, JA. & Niemelä, S. & Helenius, H. & Sillanmäki, L. & Kumpulainen, K. & Piha, J. & Tamminen, T. & Moilanen, I & Almqvist, F.** What is the early adulthood outcome of boys who bully or are bullied in childhood? The Finnish "From a boy to a man" study. *Pediatrics* 2007;120(2):397–404. Viitattu 5.9.2010. <http://pediatrics.aappublications.org/cgi/content/full/120/2/39784>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002.** Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy
- Tuomisto, T. & Salmivalli, C. & Poskiparta, E. 2009.** KiVassa Koulussa ei kiusata! Teoksessa Lämsä, A-L. (toim.) 2009. Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen pahoinvointiin. Juva: PS-kustannus, 173–183.
- Vornanen, R. 2000.** Turvallisuus elämän kysymyksenä. 13–17 -vuotiaiden nuorten turvallisuus ja turvattomuuden aiheet.
- Waitinen, M. 2011.** Turvallinen koulu? Helsinkiläisten peruskoulujen turvallisuuskulttuurista ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Helsinki: Unigrafia